

Cəfər
Cabbarlı
"Ölülər" əsəri
haqqında

» səhifə 8

"28 May
milli oyanış
və dirçəliş
tariximizdir"

Fazil
Mustafa

» səhifə 12-13

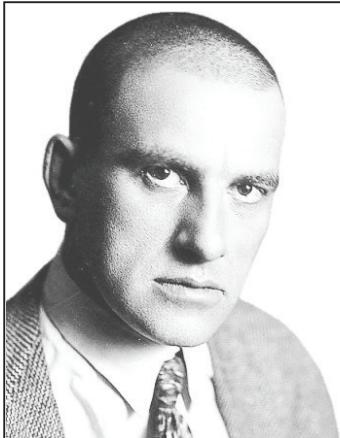
Aqşin
Yeniseyin
yeni
şeirləri

» səhifə 18

28 May - müstəqilliyimizin təməl günü

» səhifə 19

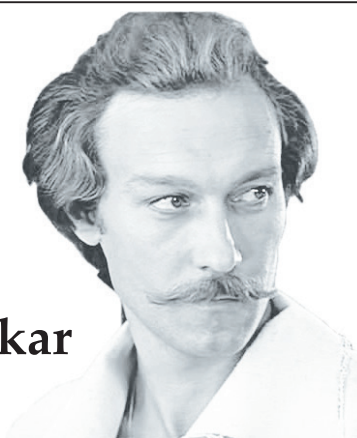

Vladimir
Mayakovski -
ölüm - bütün
cəhdlərin
sonuncusu

» səhifə 22

Oleq
Yankovski -
gözüylə,
sükutuyla
danışan sənətkar

» səhifə 23

ANONS

Tərcümə Mərkəzi
daha bir mükafat
təsis etdi

» səhifə 3

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı

» səhifə 5

Üzeyir Hacıbəylinin
"Məzhəkə"si

» səhifə 6

Milli istiqlalımızın
97-ci ili

» səhifə 11

Rayner Maria
Rilkenin şeirləri

» səhifə 15

Fereydun
Tonkaboninin
"Həyat"ı

» səhifə 16

Prezidentlər
nə oxuyur?

» səhifə 17

Tanrıya ilk inam
gətirən hansı xalq
olub?

» səhifə 20

Şekspirin həqiqi
portreti tapıldı

» səhifə 24

İlham Əliyev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin şərəfinə ucaldılmış abidəni ziyarət edib

Prezident Respublika Günü münasibətilə rəsmi qəbulda iştirak edib

Prezident İlham Əliyev Respublika Günü münasibətilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin şərəfinə paytaxtın İstiqlaliyyət küçəsində ucaldılmış abidəni ziyarət edib. Dövlətimizin başçısı abidənin önünə əklil qoyub.

“Buta” sarayında Azərbaycanın milli bayramı – Respublika Günü münasibətilə rəsmi qəbul keçirilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham

Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva rəsmi qəbulda iştirak ediblər.

Tədbirin açılışında Azərbaycanın dövlət himni səslənib. Daha sonra Prezident İlham Əliyev rəsmi qəbulda nitq söyləyib.

Almaniyada Azərbaycan mədəniyyəti gecəsi keçirilib

Almaniyanın Frankfurt-Mayn şəhərində Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı və Azərbaycan Respublikasının Almaniyadakı Səfirliyinin dəstəyi ilə Azərbaycan mədəniyyəti gecəsi keçirilib.

Açılış mərasimində çıxış edən Azərbaycanın Almaniyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Pərviz Şahbazov bu mədəniyyət gecəsinin Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilən silsilə tədbirlər çərçivəsində təşkil edildiyini bildirib. Səfir ölkəmizin Şərqlə Qərbin qovşağında yerləşməsinin onun mədəniyyət və musiqisində təcəssümü, ölkəmizin dünya musiqisinə verdiyi töhfələr və Azərbaycan xalqının musiqi beşiyi olan Qarabağın qonşu Ermənistanın işğalı altında olması barədə məlumat verib. Pərviz Şahbazov Azərbaycanın ümumi inkişafı, Azərbaycan-Almaniya əlaqələri və son zamanlar hər iki ölkə rəsmiləri tərəfindən həyata keçirilən qarşılıqlı yüksək səviyyəli səfərlər barədə danışdı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2015-ci ilin əvvəlində Almaniyaya həyata keçirdiyi iki işgüzar səfərindən söhbət açan səfir bu səfərlərin ikitərəfli münasibətlərin inkişafına mühüm töhfə verdiyini vurğulayıb. Azərbaycanla Frankfurt-Mayn şəhəri arasında olan əlaqələr haqda məlumat verən səfir yerli sakinləri qarşısında gələn I Avropa Oyunlarının yerində izləmək üçün Bakıya dəvət edib.

Tədbirin aparıcısı Azərbaycan və Almaniya arasındakı tarixi əlaqələr, Azərbaycanda mövcud olan alman irsi, Heydər Əliyev Fondunun ölkə daxilində və digər ölkələrdə mədəni irsin qorunub-saxlanılması, sosial, elm və təhsil sahəsində həyata keçirdiyi layihələr barədə məlumat verib.

Daha sonra caz musiqi ustaları Elçin Şirinov, Deyv Hamblet və Andrea di Biase ifasında möhtəşəm konsert proqramı təqdim edilib.

Tədbir çərçivəsində, həmçinin “Azərbaycanda alman izləri” adlı fotosərgi nümayiş etdirilib.

Qeyd edək ki, Almaniyada təşkil olunan Azərbaycan mədəniyyət gecəsində 500-dən artıq qonaq iştirak edib. Tədbir iştirakçıları sırasında Heydər Əliyev Fondunun icraçı direktoru Anar Ələkbərov, Hessen federal torpağının hökumət və parlament nümayəndələri, Frankfurt-Mayn şəhər bələdiyyəsinin üzvləri, Almaniyada akkreditə olunmuş xarici diplomatik korpusun nümayəndələri, Almaniyanın ictimai-siyasi, mədəni, elmi dairələri və mətbuat təmsilçiləri olub.

Respublika Günü münasibətilə konsert və atəşfəşanlıq olacaq

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti 28 May – Respublika Günü münasibətilə paytaxtda bayram konserti təşkil edəcək.

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətindən AzərTAc-a bildiriblər ki, konsert proqramı mayın 28-də Dənizkənarı Milli Parkın ərazisindəki saat qülləsinin yanında incəsənət ustalarının iştirakı ilə saat 21:00-da başlayacaq. Konsertdən sonra, saat 23:00-da möhtəşəm atəşfəşanlıq olacaq. Paytaxt sakinləri və şəhərimizin qonaqları bayram konsertinə və möhtəşəm atəşfəşanlıq seyr etməyə dəvət olunurlar.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Mövlud Abdullayev, Cavid Sərxanbəyli, Feyziyyə, Nərin Güllü Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1743

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Almaniyanın “tv.berlin” kanalı Azərbaycan haqqında reportaj hazırlayıb

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin informasiya və ictimaiyyətə əlaqələr şöbəsindən APA-ya verilən məlumata görə, reportajda Azərbaycanda keçiriləcək I Avropa Oyunları, Bakı şəhərinin müasir və tarixi yerləri, İçərişəhər, Şirvanşahlar sarayı, Atəşgah, pələng vulkanları, Qobustan, Göygöl rayonundakı alman yaşayış məskənləri haqqında məlumat verilib.

Telekanala müsahibə verən mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev bildirib ki, turistlərin sayı hər il daha da çoxalır. Nazir

Nazir Əbülfəs Qarayev “tv.berlin” kanalına müsahibə verib

Azərbaycanda infrastruktur işlərindən söhbət açıb, Bakıda müasir binaların inşaa olunduğunu,

son illərdə yeni brend otellərin tikildiyini qeyd edib.

Bakının dünya səviyyəli beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etməsinə vurğulayan nazir, I Avropa Oyunları, Mədəniyyətlərəarası Dialoq Forumu, bölgələrdə keçirilən beynəlxalq musiqi festivallarının əhəmiyyətini qeyd edib və bildirib ki, bu kimi tədbirlər adət-ənənələrimiz, mədəniyyət və təbiətlə yaxından tanış olmaq imkanı yaradır.

Bakıda “Müstəqilliyimizin nəbzi” adlı sərgi açılıb

Mayın 27-də Azərbaycan İstiqlal Muzeyində Respublika Gününe həsr edilmiş “Müstəqilliyimizin nəbzi” adlı tədbir və sərgi təşkil olunub. AzərTAc xəbər verir ki, tədbir muzeyin, “Avrasiya Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutu” və “Xocalı Soyqırımını Tanıtma” ictimai birliklərinin birgə təşkilatçılığı ilə reallaşdırılıb.

Azərbaycan İstiqlal Muzeyinin direktoru Fəridə Şəmsi, “Xocalı Soyqırımını Tanıtma” İctimai Birliyinin sədri Şamil Sabiroğlu və başqaları Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 23 ay müddətində gördüyü böyük işlərdən söhbət açıblar. Çı-

xışlarda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müsəlman Şərqiində ilk dünyəvi demokratik parlamentli respublika olduğu vurğulanıb, müstəqilliyini yenidən bərpa edən ölkəmizin son illərdə qazandığı uğurlar diqqətə çatdırılıb.

Sonra tədbir iştirakçıları sərgi ilə tanış olublar. Sərgidə türkiyəli rəssam İlhan İshabaşi və azərbaycanlı rəssamlar Səyyar Əliyev, Zaur Mirzəyev və Bayram Bayramovun əl işləri nümayiş olunur.

Tədbirdə Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının, Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin tələbələri, Milli Qvardiyanın əsgərləri, Hərbi Dəniz Qüvvələrinin şəxsi heyəti və digər qonaqlar iştirak ediblər.

Xalq yazıçısı Elçinin “Cəhənnəm yuxuları” pyesi Lənkəran Dövlət Dram Teatrında

Mayın 26-da Nəcəf bəy Vəzirov adına Lənkəran Dövlət Dram Teatrında xalq yazıçısı Elçinin “Cəhənnəm yuxuları” pyesinin motivləri əsasında hazırlanmış eyniadlı tamaşanın premyerası keçirilib.

APA-nın cənub bürosunun məlumatına görə, tamaşada ötən əsrdə Azərbaycan tarixinin qara səhifəsinə yazılmış 1937-ci il Stalin rejiminin dəhşətli və qorxulu

azərbaycanlı ziyalı ailəsində ər-arvadın təzadlı tale yoluna güzgü tutmaqla, tamaşaçıları xeyirxahlığa, yaxşılığa, mərhəmətli olmağa səsləyir. Səhnə əsərində cərəyan edən dramatik hadisələr sanki reallıq və qeyri-reallıq arasında bir körpü yaradır. Tamaşanın sonunda isə personajları belə bir sual düşündürür: “Görəsən, biz də cəhənnəm sakinləriyikmi?!”

Tamaşaçılar tərəfindən böyük maraqla qarşılanan səhnə əsərinin quruluşçu rejissoru Gümrəh Ömər, quruluşçu rəssamı Tərhan Sadıqov, musiqi tərtibatçısı Fərahim Sadıqovdur. Əsas rolları respublikanın Xalq artisti Qabil Quliyev, Əməkdar artist Adil Zeynalov, artistlərdən Əbülfəz Axundov, Qızılgül Quliyeva, Aynur Əhmədova və Tərhan Abdullayev ifa ediblər.

Qeyd edək ki, tamaşanı izləyənlər arasında rayonun teatr ictimaiyyəti ilə yanaşı, Lənkəran Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Taleh Qaraşov və aparat üzvləri, Bakı teatrlarının nümayəndələri də olublar.

Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrından növbəti premyera

Mayın 30-31-də Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrında “Miras” adlı tamaşanın premyerası olacaq. Yazıçı–dramaturq Hüseynbala Mirələmovun eyniadlı əsəri əsasında hazırlanmış tamaşanın quruluşçu rejissoru əməkdar incəsənət xadimi Bəhram Osmanov, rəssamı Sevinc Həsənova, musiqi tərtibatçısı İradə Muradovadır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin yüksəldilməsi və gənclərin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi işinin gücləndirilməsi haqqında göstərişlərini, müdafiə nazirinin əmr və sərəncamlarından irəli gələn tələbləri rəhbər tutaraq Gəncə Qarnizonu Zabitlər Evinin və Müdafiə Nazirliyinin Birləşmiş Həmkarlar İttifaqı Komitəsinin birgə təşkilatçılığı ilə Silahlı Qüvvələrin Günüə həsr edilmiş “Vətən uğrunda” hərbi-vətənpərvərlik mahnı müsabiqəsi davam edir.

Müdafiə Nazirliyinin mətbuat xidmətindən AzərTAc-a bildiriblər ki, müsabiqədə iştirak etmək üçün aprelin 10-dək 186 hərbi qulluqçu və 101 mülki şəxsin müraciəti daxil olub.

“Vətən uğrunda” hərbi-vətənpərvərlik mahnı müsabiqəsi davam edir

İştirakçıların ifası əməkdar artistlər Azərin və İlqar Muradov tərəfindən qiymətləndirilir. I və II seçim turu cəbhə bölgələrində yerləşən rayonların ərazisindəki hərbi hissələrdə keçirilib. Mülki şəxslər üçün hərbi hissənin ərazisində gəzinti təşkil olunub. Hazırda müsabiqədə seçim turundan keçən iştirakçıların səsverməsi başlayıb.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAc-a bildirilib ki, səhnə əsərində əsas obrazları əməkdar artistlər Rahib Əliyev, Şəfəq Əliyeva, Nəsimə Eldarova, Kəmalə Hüseynova, Qurban İsmayılov, Şövqi Hüseynov, aktyorlar Elşən Şirəliyev, Vüsal Mehrəliyev ifa edəcəklər.

Yeni səhnə əsərinin süjeti bir ailənin müxtəlif əqidəli üzvlərinin fikir ayrılığı üzərində qurulub. Tamaşada bir tərəfdə sovet quruluşunun bərpa edilməsi arzusu ilə yaşayan sabiq partiya işçisi və onun silahdaşları, digər tərəfdə isə firavan həyat naminə ölkəsini tərk etmiş gəncin acı taleyi durur. Gəncin valideynləri övladlarına kömək etmək üçün yeganə ümid yeri olan yaşadıqları mənzili satmaq niyyətindədirlər. Onlar ev sahibi olan yaşlı atanı yola gətirməyə çalışırlar. Hadisələr inkişaf etdikcə qəhrəmanların yanılması və özlərinin də gözləmədiyi xəbərlərlə rastlaşdıqları məlum olur.

www.gim.az saytında keçirilən elektron səsvermədə nəticələr hər an dəyişir. Müsabiqə haqqında ətraflı məlumatı www.gim.az saytından və “Vətən uğrunda” mahnı müsabiqəsi”nin facebook səhifəsindən əldə etmək olar.

Səsvermə səhifəsinə daxil olan 18600 ziyarətçidən 7814-ü elektron səsvermədə iştirak edib. Səsvermə mayın 30-dək davam edəcək.

Müsabiqənin yarımfinalının iyunun 15-də, finalının isə iyunun 20-də keçirilməsi planlaşdırılır.

Qaliblərin mükafatlandırılması Silahlı Qüvvələrin yaradılmasının 97-ci ildönümünə həsr olunmuş qala-konsertdə baş tutacaq.

Tərcümə Mərkəzi ədəbi gənclik üçün “Yeni Söz” mükafatı təsis etdi

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi gənc istedadların aşkar edilməsi və beynəlxalq müstəvidə tanınması məqsədi ilə Azərbaycan dilində yazılmış poeziya, nəsr, esseistika nümunələri üzrə “Yeni Söz” adlı Ədəbi Yaradıcılıq Mükafatı təsis edib. Müsəbiqəyə ədəbi yaradıcılıqla məşğul olan 35 yaşınadək gənclərin əsərlərinin qəbul ediləcəyi nəzərdə tutulur.

Əsərlərin qəbuluna bu ilin oktyabr ayının 2-sindən başlanacaq.

Azərbaycanlı müəllifin kitabı ABŞ və Kanadada satışa çıxarılıb

Hər il dünyanın elektron ədəbi resurslarında ingilis və rus dillərində dərc edilən nəsr nümunələri müəlliflərindən ən istedadlılarını müəyyənləşdirərək kitablarının çapını həyata keçirən ABŞ-ın “Atlaspera Publishing & Literary Agency Inc.” Nəsr Evi Azərbaycan yazıçısı Varisə müqavilə təklif edib.

Varisə APA-yı bildirib ki, imzalanmış müqavilə əsasında onun «Metamorfoz. Bir gecənin əhvalatı» kitabı rus dilində işıq üzü görürək ABŞ və Kanadada satışa çıxarılıb.

Satış qiyməti 23 ABŞ dolları olan 144 səhifəlik kitaba yazıçının eyniadlı romanı, hekayələri və esseləri daxil edilib.

Nəsr evi Toronto şəhərində kitabın təqdimat mərasimini keçirməyi də planlaşdırır.

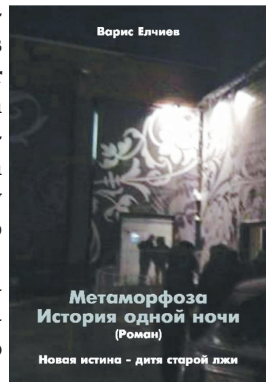
Budapeştdə Azərbaycan haqqında kitab nəşr olunub

Azərbaycan Respublikasının Macarıstandakı səfirliyinin təşəbbüsü ilə Budapeştdə “Macar mətbuatı Azərbaycan haqqında. 2014” adlı kitab çapdan çıxıb. Təxminən 200 səhifə həcmində olan kitabda ötən il ərzində müxtəlif macar qəzet və jurnallarının ölkəmiz, onun iqtisadiyyatı, mədəniyyəti, turizm imkanları, qarşılıqlı əlaqələrimiz haqqında dərc etdiyi məqalə, oçerk, müsahibə, səfər təəssüratları, informasiyalar öz əksini tapıb.

Nəşrdə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 2014-cü ilin noyabr ayında Budapeştdə işgüzar səfəri zamanı macar mətbuatında dərc edilən materiallara xüsusi yer ayrılıb.

Kitabın tərtibçiləri səfirliyin birinci katibi Zaur Paşayev və Eva Komandır. Materialları macarcadan rus dilinə Eva Koman çevirib. Nəşrin buraxılışı üçün məsul olan səfir Vilayət Quliyev həm də kitaba “Azərbaycan nəyə görə macar jurnalistləri üçün cəlbedici ölkəyə çevrildi?” sərlövhləli ön söz yazıb.

Kitab Macarıstanın kitabxanalarına hədiyyə edilib, habelə rəsmi dairələr və diplomatik korpus təmsilçiləri arasında yayılıb.

Aida Mahmudovanın Nyu-Yorkda “Yan keçərkən...” adlı fərdi sərgisi açılacaq

Mayın 28-dən iyulun 3-dək ABŞ-ın Nyu-York şəhərində yerləşən “Leila Heller” Qalereyasında Aida Mahmudovanın “Yan keçərkən...” (“Passing By...”) adlı fərdi sərgisi keçiriləcək.

YARAT Müasir İncəsənət Məkanından AzərTAC-a bildirilib ki, sərgidə Aida Mahmudovanın əvvəlki əsərlərində də əksini tapmış nostalji və xatirələr mövzusunda əsaslanan və ilhamını rəssamın hazırda yaşayıb-yaratdığı Azərbaycanın təbiət və memarlığından alan səkkiz yeni əsəri təqdim ediləcək.

Aida Mahmudova rəssamlıq prosesinə və rənglərin fiziki xüsusiyyətlərinə eyni dərəcədə diqqət yetirərək kətan üzərindəki boyaları canlandırır. O, tamaşaçıya cəlb etməyə qadir iri səhnələr yaradarkən dərinlik, rakurs və miqyas üzərində işləyir. Rənglərin qabarıq sərhədlərinin strukturu fırçanın nahamar izlərinin çoxsaylı təbəqələri ilə birləşir. Rəsmi səthi ona sintetik köpük kimi materialların əlavə edilməsi və onların üzərindən rəsmə həcm vermək üçün boyaların impasto (yəni çox qalın qatlarla) üsulu ilə çəkilməsi ilə daha hərəkətli və canlı olur.

Bu rəsm silsiləsində Aida Mahmudova anilik ideyasını araşdırır. Onun əsərləri daimi və sürətli dəyişikliklərə məruz qalan bir arxa planı - Azərbaycanın təbii şəraitini, şəhər mühitini və memarlığını görməyə imkan verir. Aida Mahmudova diqqəti şəhər mərkəzlərinin ətrafında olan sadə tikililərə cəlb edir. Bu tikililər təbiətin təmiz rəngləri ilə qovuşur və vəhdət yaradır. Rəssam bu diqqətdən kənar yerli mənzərələri əsərinin ön planına yerləşdirməklə doğma diyarın müxtəlifliyini araşdırır. Onun zərif nostalji hissi ilə aşib-daşan əsərlərində şəhər mənzərəsinin təkamülü ilə əlaqədar sosial-antropoloji baxışlar əksini tapır.

Aida Mahmudovanın əsərlərinin mərkəzində onun yaddaşa münasibəti - bu yaddaşın şəxsiyyətdə əlaqəsi və bu iki məfhumun daima dəyişməsi və zaman keçdikcə yenidən yaddaşlara qayıda bilməsi haqqında düşüncələri və araşdırmaları durur.

Aida Mahmudova deyir: “Rəsmlərimdəki səhnələr mənim üçün şəxsi əhəmiyyətə malikdir. Onlarda Bakıdakı məkanlarla, xatırladığım və təsəvvür elədiyim yerlər bir araya gəlir. Hər bir mənzərə daim dəyişən arxa plandakı sabitlik anını əks etdirir”.

Rəssamın əsərlərində təxəyyül və realıq arasındakı təzad abstrakt və figurativ formaların birləşməsi yolu ilə yaradılır və nəticədə həm cəlbədiçilən, həm də çətinlik hissi doğuran rəsmlər meydana çıxır.

Aida Mahmudova 1982-ci ildə Bakıda dünyaya gəlib. Bakıda yaşayıb-yaradan rəssamın əsərləri geniş şəkildə sərgilənir. Onun dəniz mənzərələri “Artwise” təşkilatının kuratorluğu ilə “VITA VITALE” qrup sərgisinin bir hissəsi olaraq 56-cı Venesiya Biennalesində təqdim olunub. Onun heykəltəraşlıq installaşmaları və rəsmləri “Here Today” (London), “Sevir-sevmir” (“Love Me, Love Me Not”, 55-ci Venesiya Biennalesi), “Bakıya uçuş” (“Fly To Baku”, London, Paris, Berlin, Moskva, Roma), “Birləşən körpülər” (“Merging Bridges” Müasir İncəsənət Muzeyi, Bakı) kimi beynəlxalq sərgilərdə nümayiş olunub. Aida Mahmudovanın əsərləri dünyanın müxtəlif yerlərində fərdi kolleksiyalarda saxlanılır. Rəssamın “Recycled” kompozisiyası Dənizkənarı Milli Parkda nümayiş etdirilir.

Aida Mahmudova 2011-ci ildə bir qrup rəssam tərəfindən əsası qoyulan YARAT Müasir İncəsənət Məkanının təsisçisi və bədii rəhbəridir. YARAT Azərbaycanda müasir incəsənətin ictimaiyyət tərəfindən dərk olunması və Azərbaycan incəsənətinin ölkə daxilində və beynəlxalq səviyyədə təbliğ olunması ilə məşğuldur. YARAT 56-cı Venesiya Biennalesində ““Odlu suyun birliyi” (The Union of Fire and Water) layihəsini təqdim edib.

Aida Mahmudovanın fərdi sərgisinin nümayiş olunacağı “Leila Heller” Qalereyası Nyu-Yorkun 568 West 25th Street ünvanında yerləşir.

Argentina xoş günündə sevincini Azərbaycan xalqı ilə bölüşür

Mayın 26-da Beynəlxalq Muğam Mərkəzində Argentinanın Azərbaycanı səfirliyinin təşkilatlığı ilə bu ölkənin milli bayramına həsr edilmiş tədbir keçirilib. AzərTAC xəbər verir ki, mərasimdə Azərbaycanın və Argentinanın Dövlət himnləri səsləndirilib.

Tədbirdə çıxış edən Argentinanın səfiri Karlos Dante Riva ölkələr arasındakı dostluq münasibətlərindən söhbət açıb. Bildirib ki, belə tədbirlərin təşkili hər iki xalq arasında əlaqələri daha da genişləndirir. Səfir Argentinanın xoş günündə sevincini Azərbaycan xalqı ilə bölüşdüyündən qürur duyduğunu deyib.

Qeyd edilib ki, iki ay sonra Müasir İncəsənət Muzeyində beş argentinalı rəssamın oyma üslubunda əl işlərindən ibarət sərginin açılması və ilin sonunadək iki yazıçının kitabının

Azərbaycanda təqdimatının keçirilməsi planlaşdırılır.

Xarici işlər nazirinin müavini Nadir Hüseynov Azərbaycan xalqının hər zaman dost Argentinanın yanında olduğunu bildirib. Qeyd edib ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini ilk tanıyanlardan biri Argentina

olub. Ölkələr arasında əsası Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan dostluq əlaqələri Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Sonda Azərbaycan incəsənət ustalarının ifasında Argentina bəstəkarlarının əsərləri təqdim olunub.

Tədbirdə Azərbaycanın bu ölkədəki səfiri Elnur Sultanov, Braziliya Senatında və Deputatlar Palatasında Braziliya-Azərbaycan parlamentlərarası dostluq qruplarının prezidentləri Kristovam Buarke və Klaudio Kajado, habelə parlamentin çoxsaylı üzvləri iştirak ediblər.

Azərbaycan milli yeməkləri ilə tanışlıq braziliyalı parlamentarilərdə milli mətbəximizin zənginliyi barədə əyani təsəvvür və xoş təəssürat yaradıb.

Təqdimat keçirilən zaman qarşısında Azərbaycana həsr olunmuş bannerlər quraşdırılıb və iştirakçılara ölkəmizin zəngin mədəniyyəti və mətbəxinə dair portuqal dilində jurnallar paylanılıb.

Braziliya parlamentində Azərbaycan mətbəxi təqdim edilib

Azərbaycanın Braziliya-dakı səfirliyi tərəfindən Braziliya Milli Konqresində (parlamentində) Azərbaycan milli yeməklərinin təqdimatı keçirilib. Məqsəd Azərbaycan mətbəxinin Braziliyada tanınmasıdır. Bu barədə Xarici İşlər Nazirliyinin mətbuat xidməti məlumat verilib.

Azərbaycan Milli Kulinariya Assosiasiyasının üzvü, tanınmış aşpaz Ziya Şahbazov tərəfindən

manjal salata, qutab, şah plov, ləvəngi, paxlava və Azərbaycanın digər məşhur mətbəx nümunələri hazırlanıb.

Skripkaçı Elvin Qəniyevin iştirakı ilə klassik musiqi gecəsi keçiriləcək

İyunun 10-da Heydər Əliyev Mərkəzində klassik musiqi gecəsi keçiriləcək. Konsertdə gənc virtuoz skripkaçı ifaçısı Elvin Qəniyev Niyazi adına simfonik orkestrin müşayiəti ilə çıxış edəcək. Heydər Əliyev Mərkəzindən AzərTAC-a bildirilib ki, əməkdar incəsənət xadimi Fəxrəddin Kərimovun dirijorluğu ilə bir saatadək davam edəcək proqramda Elvin Qəniyev tamaşaçılara görkəmli rus bəstəkarı Pyotr Çaykovskinin skripkaçı üçün konsertini və digər əsərləri təqdim edəcək.

Elvin Qəniyev 1997-ci il noyabrın 25-də Ankarada musiqiçi ailəsində dünyaya gəlib. Azərbaycanın Xalq artisti Sərvər Qəniyevin nəvəsi olan Elvin beş yaşından skripkada ifa etməyə başlayıb. O, Bilkent Universiteti nəzdindəki Musiqi Məktəbini bitirib. İstedadlı skripkaçı 2006-cı ildə Moskvada keçirilmiş “Klassik irs” beynəlxalq müsabiqəsində birincilik, 2007-ci ildə skripkaçılar arasında Gülənd Turalı adına müsabiqədə birincilik və türk bəstəkarının əsərini ən yaxşı ifaya görə xüsusi mükafat qazanıb.

2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq Sərəncamı ilə Elvin Qəniyevin adı Azərbaycanın gənc istedadlarının “Qızıl kitabı”na salınıb və o, Prezident təqaüdünə layiq görülüb.

Virtuoz skripkaçı ifaçısı, həmçinin Polşada gənc skripkaçıların K.Lipinski və Q.Venyavski adına XI beynəlxalq müsabiqəsinin (2009), İspaniyada keçirilən “Madrid gecələri” II beynəlxalq müsabiqə-festivalın, İsveçrədə gənc musiqiçilərin P.Çaykovski adına VII beynəlxalq müsabiqəsinin (2012), D.Oystrax adına Moskva beynəlxalq müsabiqəsinin (2013) laureatı olub. 2010-cu ildə isə Roma Papası Elvin Qəniyevi ordenlə təltif edib.

Gənc istedadlı musiqiçi dünyanın bir çox ölkələrində müxtəlif nüfuzlu orkestrlərlə birgə, Vladimir Spivakov, Yuri Başmet, Rauf Abdullayev, Gürer Aykal, Erol Erdinç, Vladimir Fedoseyev, Sərvər Qəniyev, Teymur Göyçəyev, İşın Metin və digər görkəmli dirijorların idarəçiliyi ilə çıxış edib. O, Azərbaycan, Rusiya, Fransa, Almaniya, Yunanıstan, Polşa, İsveçrə, Belarus və digər ölkələrdə keçirilən bir sıra nüfuzlu beynəlxalq festivallarda iştirak edib. Avstriya, Fransa, İsveçrə, Azərbaycan, Rusiya, İspaniya, Gürcüstan, Albaniya, Qazaxıstan, Böyük Britaniya, Belçika, Çexiya, Norveç, Belarus, Almaniya, İtaliya və Misirdə solo konsertlər verib.

“Ulduz bənzər” adlı xeyriyyə konserti

İyunun 1-də Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günü münasibətilə Heydər Əliyev Sarayında “Ulduz bənzər” adlı xeyriyyə konserti keçiriləcək.

AzərTAC xəbər verir ki, səhnəyə xalq ulduzları və onların kiçildilmiş obrazları qismində uşaqlar çıxacaqlar. Kiçik ulduzlar oxuyacaq, səhnə performansını nümayiş etdirəcəklər. Münsiflər heyəti isə uşaqların ulduz obrazını qiymətləndirərək mükafatlandırılacaqlar.

● **ran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar.**

Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə Pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehrandə çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri orijinaldan - farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Rza şahın doktor Məhəmməd Müsəddiqin şərafinə ziyafəti

Vaxt keçdi, məlahətli səsi olan bu dərviş hərbi hissədə əsgərlərin müəzzini oldu. Bir müddədən sonra Rza hərbi hissəyə baş çəkməyə gələrkən onu qarşılamaq üçün hazırlanmış nizami proqram əsasən həmin dərviş uca səslə oxumağa başlayır. Rzanın onun səmindən xoşu gəlir və dərhal üzünə təbəssüm qonur. Rzanın üzündə bu xoş əhvalı görən hərbi hissə komandiri irəli yeriyərək deyir:

- Bu həmin dərvişdir...

Rza gülə-gülə onun əhvalını xəbər alır. Dərviş də öz növbəsində irəli yeriyərək, özünün yeni əsgər həyatından razılıq edir və bununla bağlı bir reyzt dilinə gətirir:

Palanın bərkliyinə nə şərh verirəm, biz onun altında

Elə yaralanmışıq ki,

bundan bətəri olmur.

Rza onun bu sözlərinə xeyli gülür və istəyir çıxarıb ona ənəm versin. Ancaq dərviş (əsgər) imtina edərək:

- Ənam istəmirəm, - deyir. - Mən hərbi hissəyə gəldiyim gündən doymuram, həmişə yarınc oluram. Əgər mümkünsə, göstəriş verin ki, mənim yeməyimi artırınsınlar.

Rza Əlixana tərəf çevrilərək:

- Bu pedərsuxtə müftəxorluğa adət edib, - deyir, - başqalarının malın, haqqın yemək onun ikinci adəti olub, payını iki dəfə, əgər doymasa üç dəfə artırın!

Beləliklə, həmin dərviş xidmətdə qaldı, sonralar çavuş rütbəsinədək yüksəldi.

Rza uşaqlıqdan çətinlik və məşəqqət gördüyünə görə israfçılığa yol verməzdi, baxmayaraq ki, o, ölkənin şahı idi və maliyyə baxımından vəziyyətimiz yaxşı idi, bununla belə yenə də evin xərcini hesablayırdı; hətta qənd, şəkər, yağ, düyü də norma ilə alınır, necə deyərlər, yağdan tük çəkirdi. Rzanın dövründə şəhər meydanlarında onun heykəlinin qurulması adət şəklini almışdı. Rza hakimiyyətə gələndə qədar Tehrandə yalnız Nəsrəddin şahın heykəli var idi. Onu da xaricilər tökmüşdülər, lakin Rzanın zamanında İran heykəltaraşları onun mücəssəməsini tökməyə girişdilər.

Rza ölkə şahı olmasına baxmayaraq, sadə hərbi geyimdə gəzirdi. Onun sevdiyi qəhvəyi rəng idi. Həmişə qəhvəyi köynək, süvari şalvarına bənzəyən qalife geyinirdi. Ayaqqabısı hündürdaban olur, qılıncı belinə çəp bağlayır, başına kepka qoyurdu. Yataq otağında taxtımız olsa da, Rza yerdə yatmağa üstünlük verirdi.

də ordu komandanı, sonra dönüb şah olacaq. Əksinə, İranın hər yerində başıpozuqluq hökm sürən o böhranlı və hərə-mərclik şəraitində kazaklar sərhədlərdə, kəndlərdə, qəsəbələrdə yağı və düşmən tayfalarla döyüşlərdə şəhid olurdular. Mən hər an ölüm xəbəri gələ bilən bir kişiyə arə getmişdim. Hətta ölkənin paytaxtı olan Tehran şəhərində də əmniyyət yox idi, kazakların xeyli hissəsi yolkəsənlərlə, cahillərlə, oğrularla, xilafkarlarla qarşılaşmada öldürülmüşdülər.

İranda işğal və Rza şahın sürgünü

1320-ci ilin səhrivər ayının 3-də düşənbə (25 avqust 1941) günü mən qəsr hamamında olan vaxt Məşədi Zəhra hövlənək halda içəri daxil oldu və Tehran radiosundan eşitdiyi xəbəri heyrat və qorxu içində bizə çatdırdı. Dedi ki, müttəfiqlərin qüvvələri İrana hücum edib və sərhəd bölgələrini bombardman eləyib. Əlbəttə, bir neçə ay əvvəl Rza xüsusi söhbətlərdən birində demişdi ki,

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Şəhərlərin bütün əsas meydanlarında Rzanın və onun nəslinin heykəlinin qurulması ordu generaları və ostandarlar üçün şərfli bir işə çevrilmişdi. Sanki ölkədə bu iş üzrə yarış gedirdi.

(Qeyd: Şah tarixdəki bütün diktatorlar kimi hərbiçiləri yaltaq və oğruya çevirmiş, onları zalım və zülmkar eləmişdi. Qustav Lebon düz yazırdı: "Hərbiçilər aşağı rütbədə yaltaq və riyakar, yuxarı rütbədə isə cinayətkar və zülmkar olurlar").

Bir dəfə birlikdə Çalus şəhərinə gedirdik. Şəhər meri xeyirxah məqsədlə Rzadan şəhərin əsas meydanında onun heykəlini qoymaq üçün icazə istədi.

Rza soruşdu:

- Bu işə nə qədər pul xərclənəcək?

Şəhər meri:

- Beş min tükənmə həcmində, - dedi.

Rza gülüb:

- Əgər bu pulu mənim özümə versəniz, - dedi, - ömrümün axırınacan sizin şəhərinizin meydanında ayaqüstə dayanaram.

Bir vaxtlar tünd xarakterli olan Rza indi zarafatlı bir adama çevrilmişdi. (Əlbəttə, bəzən əsəbi də olurdu).

Hər halda mən Rzanı itirəndən sonra ömrümü onunla bağlı acı və şirin xatirələr içərisində keçirirəm.

(Qeyd: Tacülmülük xanım Rza şahın ölümündən sonra Rzanın xatirələri ilə yaşaya-yaşaya bir neçə dəfə rəsmi və qeyri-rəsmi izdivaca girmişdi. Onun sonuncu rəsmi ərinin adı Məlikpure idi. Bu adam bir müddət Məhəmmədrzanın anası ilə yaşadığından sonra saraydan xaric olundu. Məlikpure Firdovsi xiyabanında (Rəhimpur avtomobil sərgisi) avtomobilərin ikinci əldən alışı-satışı ilə məşğul olurdu. Məhəmmədrza rejiminin sonlarında onun başqa bir əyləncəsi indiki İrəm parkında caduğar Rəhimli Xürrəmmülklə olmuşdu.)

O, ağaca, gülə, ota fəvqəladə həvəs göstərirdi. Biz Səədabad kəndini alanda orada toyuq və quş saxlayırdılar, buna görə camaat Səədabadı quş, ya da toyuq kəndi adlandırdı. Rza oranı zibillikdən təmizlətdi və toyuqsaxlayanları çağıraraq göstəriş verdi ki, həmin yerdə çinar, küknar, şam, söyüd və s. ağaclar əksinlər. Rza Səədabadı çox sevirdi və istəyirdi ki, oradan İsvetçə tunelləri kimi bir tunel çəkib, Tehranı birbaşa Səədabaddan ölkənin şimalı ilə birləşdirsin.

Hər il Səədabadın bağlarının bir hissəsini alır, onu öz Səədabad mülkünə əlavə edirdi. Bağ içəridən də gözəlləşdirirdi.

(Qeyd: Rza şahın mülk almaq üsulunun dünyada bənzəri yox idi. Satıcı qüdrət sahibinə öz mülkünü ikiqat təqdim edirdi. Fərmanfər Rza şahın müamələsinin adını "Mənal" qoymuşdu, yəni xalq öz mülkünü-malını Rza şahı verməli və nalə etməli idi).

Səədabad Tehrandən 9 km aralıda idi. Çox səfəli və xoş ab-havalı bir yer idi. Rzanın sarayı ilə Məhəmmədrzanın qərargahı arasında 1 km məsafə vardı. Səədabad təkcə bir səltənət sarayı deyildi. O, saraylar kompleksini Rza hakimiyyəti boyunca mənim üçün və övladlarımız üçün yaxında və uzaqda bir neçə qəsr tikmişdi.

Sonralar oğlum (Məhəmmədrza) da digər iqamətgahlar, o cümlədən Şahnaz üçün (əziz nəvəm) kiçik bir saray tikdirdi.

Rzanın burada bir dəftərxanası da vardı. Səədabadın Ağ sarayının zalından daha çox kiçik süni gölləri diqqəti cəlb edirdi. Onların gözəl, səfəli və sevinc bəxş edən mənzərələri ürəyi ikiqat açırdı. Rza sonradan mənim razılıqla evlənsə də, mən ona İsmətlə Turanı Səədabada götürməyə icazə vermədim. Mən Rzanın birinci arvadı idim, onunla nikaha girəndə bilmirdim ki, o günün birin-

Tehrandə qarmaqarışlıq o həddə çatmışdı ki, Çala meydan kimi bəzi məhəllələr tamamilə oğru və quldurların əlində idi. Hətta kazak və patrullar da o tərəfə üz tutmağa qorxurdular. Mən o günlərdə Rzanın həyat yoldaşı olmuşdum ki, o, kazak evindən maaş almalı idi, lakin ala bilmirdi, buna görə də atamın maliyyə yardımına möhtac idik.

Buna görə də Rzanın qüdrət və şövkət sahibi olduğu günlərdə onun yeni arvadlarına mənim və övladlarının yaşadığı məhəllədə yer vermək hüququm vardı. Mən ərimi sevirdim və tut ağacını silkələmək üçün onun bizim evimizə gələrkən aramızdakı o birinci görüşü indiyədək unutmuram. Mənim ən pis xatirəm Rzanın ölkədən zorən çıxarılması və bizim ayrı düşməyimiz olub. Mən ilk vaxtlar Rza ilə xaric getdim, lakin sonradan onu tənha qoyub ölkəyə qayıtmağa məcbur oldum. Səbəb nə oldu? Qoy onu da izah edim...

Ana olanlar bilirilər ki, onların bir arzusu var, o da ərlərinin və övladlarının yanında olmaq. Lakin vaxt gələndə, onlardan birini, yəni ya əri, ya da övladları seçmək qarşısında qalanda bilmirlər nə etsinlər... Rza ilə ölkədən gedəndən sonra gördüm ki, Məhəmmədrzasız bir an belə sakit ola bilmirəm.

Məhəmmədrza o yaşda, yəni novcavan vaxtında şah olmuşdu. Elə bir məmləkətin şahı ki, müttəfiqlər tərəfindən işğal olunmuşdu. O zaman İranda şərait çox böhranlı, qorxulu və həssas idi. Mən daim fikirləşirdim ki, görəsən, Məhəmmədrza indi nə vəziyyətdədir, nə iş görür. Mənim gündən-günə artan iztirabımı, nigarancılığımı görən Rza özü mənim İrana qayıtmağımı göstəriş verdi. Mən İrana qayıtdım və ondan sonra bir daha Rzanı görmədim. Bizim görüşümüz, yəqin ki, bir də qiyamət günü olacaq.

ingilislər İranın bitərəflikdən çıxaraq, Almaniya müharibə elan etməsi üçün ona təzyiq edirlər. 1320-ci il səhrivər ayının 3-də (25 avqust 1941) baş verən macəranın davamını danışımdan öncə deyim ki, ingilislər İranda almanlarla yaxınlıqda ittiham edirdilər. İngilislərin, amerikalıların və digər müttəfiq güclərin İrana hücum etməsinin təhrikçisi səbəblərindən biri Hitlerin təbliğat naziri Göbbelsin şərtləri olmuşdu. O, müttəfiq qüvvələr İrana hücum etməzdən bir həftə öncə radio vasitəsi ilə çıxış edərək demişdi: "Biz 6 həftədən sonra Qafqaz yoluyla İrana çatacağıq!"

.. Bəndəniz indi birinci dəfə tarixçilər üçün bəyan edir ki, Rza məmləkəti qorumaq, ölkənin işğalının qarşısını almaq üçün alman təbəələrini ölkədən çıxarmağa, müttəfiqlərə Fars körfəzindəki Şahpur (indiki imam Xomeyni limanı) limanı vasitəsilə İran dəniz yoluyla istifadə etməklə güc və ləvazimatı türkmən səhrasındakı Şah limanına (Mazandaran dənizinin şərq) çatdırmağa icazə verməyə hazır idi. Burada kiçik bir izahat verirəm, 1317-ci ildə (1938) açılışını Rza şah həyata keçirdiyi İran dəniz yolu şəbəkəsi Fars körfəzindəki Şahpur limanı ilə Mazandaran dənizinin kənarındakı türkmən səhrasında yerləşən Şah (bugünkü türkmən limanı) limanını birləşdirirdi. 1308-1320-ci illər (1929-1941) arasında İranda alman, macar, çex, slovak, Ukrayna şirkətləri fəaliyyət göstərirdi. Onların başında isə Siemens-Algmin, Elektrite - A.İ.G. kimi nəhəng alman kompaniyalarının durduğu xüsusi qeyd etməliyəm. Almaniya o zaman böyük sənaye dövləti idi, onun sənayesi günbəgün tərəqqi edir, öz texnoloji nailiyyəti ilə bütün dünyanı qabaqlayırdı.

Ardı 6-cı səhifədə

Üzeyir HACIBƏYLİ

Kəndlinin biri buğdasını, baramasını aparıb bazarada dəyər-dəyməzinə satıb bir dənə at, bir dənə eşşək və əyninə də bir dəst paltar alıb, evinə tərəf gedirdi...

Bir nəfər bəy bunu gəndən gördü və təəccüb elədi ki, kəndlinin həm atı var, həm də eşşəyi. Daldan kəndliyə yaxınlaşıb başına elə bir qarapaz saldı ki, kəndli ancaq bir saatdan sonra ayıla bildi və ayılandan sonra da baxıb gördü ki, eşşək yoxdur.

Məzhəkə

(hekayə)

Yasavul kəndlinin atına baxıb şikayətinə qulaq asdı, amma şikayət "haqqı" az olduğuna görə, kəndliyə bir neçə dənə qamçı çəkdi və dedi:

- Bağla atını burada, get ətrafı gəz, bəlkə eşşəyin tapıla.

Kəndli atını yasavula tapşırıb, eşşəyi axtarmağa getdi. Çox gözdü, çox dolandı, hərçənd bəyin qarısında bir eşşək gördü ki, öz eşşəyinə çox oxşayırdı, amma o cürə şeyləri fikrinə gətirməyə cürət eləmədi.

Və qayıtdı ki, bəlkə yasavul bir kömək eləyə, amma nə yasavuldan və nə atdan bir nişan da görmədi.

Kəndli xofa düşdü, elə bildi ki, bunlar hamısı yuxudur. Onun üçün özünü çimdiklədi ki, ayılsın, amma gördü ki, xeyr, yatmayıbdır.

Bikef və bidamaq bir çayın qarığında oturub evinə qayıtmağa utanırdı. Gördü ki, bir nəfər sarıqlı gəlir. Kəndli durub ikiqat əyildi və yenə bidamaq yerinə oturdu.

Sarıqlı dedi:

- Nədir ki, belə bidamaqsan?

Kəndli ağlaya-ağlaya əhvalatı nəql elədi.

Sarıqlı bunun təzə libasına diqqət yetirib dedi:

- Mən sənə əlac edərəm.

Yazıq kəndli şadlığından bilmədi ki, nə qayırsın, özünü yıxdı sarıqlının ayağına. Sarıqlı dedi:

- Sənin atını da, eşşəyini də cin oğurlayıbdır və cin də sənin bu libasında. Ona görə bu libası ovsunlamaq lazımdır. Və illa başına çox bəlalər gələr.

Kəndli cin adını eşidən kimi dəlitək paltarını çıxarıb tulladı. Sarıqlı bir dua oxudu və dedi:

- Bir qədər yat.

Onsuz da it kimi yorulmuş kəndli başını yerə qoyan kimi yuxu basdı və yuxusunda gördü ki, eşşəyi də, atı da tapılıb, kişnəyə-kişnəyə bunun yanına çapırlar. Kəndli sevindiyyindən elə çığır ki, öz səsinə oyandı və oyanıb gördü ki, nə sarıqlı var, nə paltar.

Binəvanı dəhşət basdı. Əlinə bir çomaq alıb özünü qoruya-qoruya kəndinə yetirdi. Xalq yığılıb dedilər ki, a kişi, dəli olubsan nədir? Lüt gəzib özünü qoruyursan?

Dedi:

- Atımı oğurladılar, eşşəyimi oğurladılar və paltarlarımı oğurladılar. İndi qorxuram ki, özüm də oğurlayalar.

Əvvəli 5-ci səhifədə

Alman sənayesi nə qədər gücləndirdisə, İranda almanların iqtisadi fəaliyyətləri də bir o qədər genişləndir, yeni-yeni sahələri əhatə etməyə başlayırdı. Tam təbiidir ki, alman şirkətlərinin fəaliyyətinin genişlənməsi İranda alman mütəxəssislərinin və onların ailə üzvlərinin də sayının artmasına səbəb olurdu. Məsələn, yadımdadır ki, Şahidə (indiki Qaim şəhərdə) Rza bir toxuculuq fabrikinin, tekstil kombinatının tikilməsinə göstəriş vermişdi.

Bu fabriklərin mütəxəssisləri almanlar idilər. Onlar ailə üzvləri ilə birgə həmin fabrikin yaxınlığında yaşayırdılar. Buna görə də yerli adamlar şəhərin həmin hissəsinə "alman məhəlləsi" deyirdilər. İngiltərənin Tehrandakı böyük elçisi ser Rid Bulard həmin məsələni əldə dəstəvuz edib, dəfələrlə saraya gəlmiş, Rzanın üstünə düşüb almanların İranda fəaliyyətinin, onların casusluq əməllərinin geniş olduğunu onun diqqətinə çatdıraraq, bu işin çox təhlükəli olduğunu və İngiltərəni narahat etdiyini bildirmişdi. Rza nə qədər bu almanların hərbi fəaliyyətinin olmadığını, İran dövlətinə xidmət etdiklərini, fabriklərdə texniki işçi kimi çalışdıqlarını söyləsə də, Bulard ona qulaq asmır, öz dediyində israr edirdi. Məlum idi ki, İngiltərə İrana hərbi müdaxilə üçün bəhanə axtarırdı.

Mənim yadımda Rzanın çap olunmuş bəzi xatirələri qalıb. Həmin xatirələrin bəzilərində İranın işğaldan danışılır, mən onların bir qismini oxuculara təqdim etmək istəyirəm.

Rza şahın xatirələri

Bu gün 1320-ci ilin mehr ayının 12-dir (4 oktyabr 1941). Səhər tezdən İngiltərənin fəvqəladə səfiri əvvəlki xahişi ilə yanına gəldi və Qafqazdakı müharibə barədə bir qədər söhbət etdi. Dedim ki, mənə olan məlumata görə, müharibə hələ Qafqaza çatmayıb. Bulard yenidən "nə üçün çatmayıb?" deyərək əsəbi halda xəbər aldı. O, Çörçilin "alman döyüşçüləri tərəfindən sovet qoşunlarının məhv edildiyi təqdirdə digər müttəfiq dövlətlərin qələbəyə heç bir ümid ola bilməz" fikrini xüsusi qabartdı. Əlavə etdi ki, Çörçil Hitlerin bir zərbə ilə İngiltərəni və onun müttəfiqlərini darmadağın edə biləcəyini deyib.

Bulardın bu sözlərindən xoşum gəlmədi. Söhbətin mövzusunun dəyişdim. Bulard yenidən əvvəlki söhbətin üzərinə qayıtdı və dedi:

- İndi İngiltərə dövlətinin ən əsas məqsədi sovetlərə kömək etməkdir və bu təcili köməyi çatdırmaq üçün üç yolumuz var.

Birinci Vladivostok yoludur. Amma bu yol dərddə dərman deyil, çünki həm uzaqdır, həm də Almanyanın əsas müttəfiqi olan Yaponiyanın yaxınlığından keçir.

İkinci yol Arxangelsk yoludur, lakin o da ilin altı ayı ərzində buz bağladığından, ona da bel bağlamaq mümkün deyil.

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Üçüncüsü, İran yoludur ki, bu, ən yaxşı və ən rahat yoldur. Müttəfiqlər hərbi qüvvələri, geyim, ərzaq, ehtiyat hissələri və digər maddi yardımları Fars körfəzində gəmilərdən boşaldıb, oradan dəniz yolu vasitəsilə Mazandaran dənizinə, Mazandaran dənizindən isə yenidən gəmilər vasitəsilə Volqa çayına, Astarxan və Bakı limanlarına çatdırırlar. Bu sözlərdən Bulardın əsas məqsədi aydın olurdu: o, bizim bitərəfliyimizə son vermək, bizi almanlarla müharibəyə cəlb etmək istəyirdi.

Mən yenidən İranın bitərəf mövqeyini Bulardın diqqətinə çatdırdım. O da cavabında dedi ki, cəbhələrdə elə bir vəziyyət yaranıb ki, bitərəfliyin heç bir mənası yoxdur, İran ya Almaniyaya, ya da müttəfiqlərə müharibə elan etməlidir.

Rza şahın 1320-ci il mehr ayının 13-də (5 oktyabr 1941) apardığı qeyd: "Bu gün ABŞ dövlətinin fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Drifus bizi şərfəndirdi və bir məsələni izah etdi. Onun görüşündə məqsədi ingilis həmkarının dediklərini təsdiqləmək və bizi müharibə elan etməyə məcbur etmək idi. Mən məsələni belə görəndə günün ikinci yarısında alman səfirini çağırırdım. O, xarici işlər naziri və tərcüməçi ilə gəldi. Mən ingilis və Amerika səfirlərinin təzyiqləri barədə ona məlumat verdim və cəbhədəki vəziyyəti öyrəndim.

Alman səfiri müharibəyə aid son xəbərləri mənə çatdırdı və xəritə üzərində alman qüvvələrinin hücum trayektoriyasını göstərdi, nişan qoydu. Anladım ki, vəziyyət almanların xeyrinədir. Xarici işlər nazirinə göstəriş verdim ki, Amerika və İngiltərə səfirləri ilə görüşləri təxirə salsın. Sonda əlavə etdim ki, vaxtı çatanda özüm xəbər verəcəyəm".

Rza şahın mehr ayının 15-dəki (7 oktyabr) qeydi:

"Bu gün yanına Sovet İttifaqının səfiri gəldi. Özü ilə 1921-ci ildə İranla Sovet İttifaqı arasında bağlanmış müqavilənin də bir nüsxəsini gətirmişdi. Onun söhbətinin məzisi 1921-ci il müqaviləsinə əsasən hər hansı bir

Deməyə sözü olmadı. Əvəzində bir xeyli cəfəngiyyat danışdı, İranda yaşayan almanların casus olmasını vurğuladı, bir neçə nəfərin adını çəkdi və onların ES-ES üzvü olduğunu bildirdi. Mayer adlı bir nəfərin İranda onların rəhbəri olduğunu da qeyd elədi.

dövlətin İrana müdaxilə etdiyi və bu zaman Sovet İttifaqı üçün təhlükə yarandığı halda, Sovet İttifaqının İrana qoşun yeritmək hüququnun olması fikirlərini nəzərə çatdırmaq idi.

(Qeyd: İran dövləti ilə Sovet İttifaqı arasında 1321-ci il fərvərdin ayının 26-da (15 aprel 1942) bağlanmış müqavilənin 6-cı fəslində deyilir: "Bu müqaviləni imzalayan tərəflər razılığa gəlirlər ki, üçüncü ölkələr müdaxilə yolu ilə İran ərazisində qəsbkarlıq siyasətinə əl atmaq, hərbi hücum zamanı İran torpağından Rusiya əleyhinə istifadə etmək, Sovet İttifaqının sərhədlərinə təhlükə yaratmaq, yaxud müttəfiqləri təhdid etmək fikrinə düşsələr və əgər İran hökuməti Sovet Rusiya dövlətinə qarşı təhlükəni dəf etməzsə, Sovet dövlətinin öz qoşununu İran torpağına yeritməyə və lazımı müdafiə tədbirlərini görməyə haqqı olacaq. Sovet Rusiyası dövləti təhlükəni aradan qaldırmaqdan dərhal sonra öz qoşununu İrandan xaric etmək vəzifəsini öhdəsinə götürür.")

Soruşdum ki, hansı üçüncü dövlət İran ərazisinə daxil olması Sovet İttifaqını təhlükəsizlik baxımından narahat edib. Səfir:

- Almanlar!- deyərək cavab verdi.

Dedim:

- İranda almanların ailə üzvləri ilə birlikdə sayı min nəfərdən artıq deyil. Necə olur ki, nəhəng Qızıl Orduya malik Sovet İttifaqı silahsız, əliboş və böyük əksəriyyəti qadın və uşaqlardan ibarət olan min nəfəri özü üçün təhlükə hesab edir?

Məqsədi bu bir neçə almanın İranın bitərəfliyinə zərbə vurduğunu bildirmək idi. O, İngiltərə və ABŞ səfirlərindən də danışdı. Onun danışdığı tərzindən xoşum gəlmədi, dedim ki, bundan sonra bir işi olsa, yalnız xarici işlər naziri ilə əlaqə saxlasın, sözünü xarici işlər naziri vasitəsilə mənə çatdırsın. O, gedərkən ədəbsizlik etdi, söhbətlərindən aydın olan hücum mövzusunun yenə əlavə elədi:

- Qızıl Ordu tezliklə Hitlerin burununu ovacaq. Onun özü ilə bərabər müttəfiqlərinin də burnu ovulacaq.

Ruslarda ingilislərin, hətta amerikalıların da diplomatiyasından əsər-əlamət yox idi: öz məqsədlərini gizlədə bilmirdilər. Uşaq kimi ürəklərində olanı dillərinə gətirirdilər. Nə isə... ümid edirəm ki, cəbhədə vəziyyət Almanyanın xeyrinə olacaq".

1320-ci ilin mehr ayının 20-də (12 oktyabr 1941) Rza şah yazırdı:

"Bu gün Xarici İşlər Nazirliyi vasitəsilə SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin məktubunu aldım. Sovet rəsmiləri 12 səhifəlik böyük bir namə göndərmişdilər. Orada çoxlu alman adı var idi ki, onlar həmin şəxslərin İranda çıxarılmasını tələb edirdilər.

Almaniyadan silah alınmasına aid qərarların da bəzilərindən narazılıq edilirdi. Pəndərsüxtələrin hər şey barədə zəngin məlumatı var idi. O zaman onların orada bir ələm casusları olduğu halda, onlar alman casuslarından danışdılar. Mən başa düşə bilmirəm necə oldu ki, ingilislər və amerikalılar almanla birgə döyüşə girmədilər, axı almanlar bolşeviklərlə döyüşür, kommunizmin büsətini dağıtmaq istəyirdilər".

(Qeyd: Ehtimal ki, Rza şah müttəfiqlərin Tehrandakı alman səfirliyində çalışan gərkəmli ES-ES zabiti Frans Mayerin İranda çıxarılması tələbini xatırladı. Frans Mayer İranın müttəfiqlər tərəfindən işğaldan sonra onlara əsir düşdü.)

P.S. Yazıdakı qeydlər "Pəhləvi kralıçısı" memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfərmaiyaya məxsusdur.

Ardı gələn sayımızda

Farscadan tərcümə etdi:
İbrahim QULİYEV

Paşa ƏLİOĞLU

(Əvvəli ötən sayımızda)

Saib dövründə şeirə, sənətə qiymət verilməməsindən şikayət edir. Sözə, sənətə əhəmiyyət verilməyəndə bir yerdə bir şair kimi onun özünə dəyər verilmədiyini təbii sayır:

*Burda söz qeydinə yoxdursa qalan bircə nəfər,
Bil ki, Saib, daha kim sən tək insan baxar?!*

Bununla bərabər o bildirdi ki, sənətə laqeyd olanlar onun şeirinin şöhrətini, alov saçan misralarının sesini batıra bilməyəcəklər:

*Küllə mənə örtmək diləyən sadədil insan,
Çaxmaq daşını parçalayan şölələrim var.*

Saib bütün varlığı ilə yenilikçi şair idi, «şeirə yeni mənalar gətirmişəm» – deyə fəxr edirdi, əsərlərinin təzə olduğunu xüsusən nəzərə çarpdırırdı:

*Hansı gülşəndə ki, Saib oxuyar tazə qəzəl,
Orda bülbül susar, hər kəlmə ona nəstər olar.*

Məlum olduğu kimi, Saibin poeziya aləminə gəldiyi vaxtlarda farsdilli poeziyada poetik üslubun dəyişməsi prosesi gedirdi. «Hind səbki» adlanan yeni üslubu XVI əsrin sonları - XVII əsrin əvvəllərində İrandan Hindistana köçmüş sənətkarlar yaratmışdılar. Saib bu üslubun aparıcı nümayəndəsi idi, faktiki olaraq onun formalaşmasında əsas rol oynayırdı və şeirlərində bundan qürur duyduğunu yazırdı:

Bu təzə səbkini Saib necə icad eləyib?

Gül kimi ətr saçır, duysalar əş'arın əgər.

Yeni üslubu təbliğ edən sənətkar əvvəlki kimi yazanları, klassikləri təqlid yolunu tutanları tənqid edirdi:

Nə qədər təqlid ilə eyni yolu getmək olar?

Quş təzə uçmağa başlarsa, uzanmaz səfəri.

Şair klassik ədəbiyyatın potensial imkanlarını yenidən nəzərdən keçirmiş, ənənəvi obrazlara ona qədər məlum olmayan yeni baxış bucağından yanaşmışdır. O, ətraf mühitdə başqalarının görə bilmədiyi «qəribə gözəllik» axtarırdı. Şair ətrafda baş verən hadisə və mövcud predmetlərə qeyri-adi baxışı ilə fərqlənən, adı şeylərdə də qəribəlik görən sənətkar idi. «Hind üslubu» şairləri, o cümlədən Saib şeirə yeni ideya və motivlər cəlb edilməsini, yeni adət edilməmiş obrazlar yaradılmasını irəli sürürdülər ki, bu prinsip «mə'niyə-biyənə» ifadəsində əksini tapmışdı. Tədqiqatçılar göstərilir ki, «Həmin ifadə «tanış olmayan, yeni, qeyri-adi motiv, obraz» kimi başa düşülməlidir. Saib məhz bu cəhəti yeni üslubun əsas əlaməti hesab edir». Onun aşağıdakı beyti bütün dediklərimizə ən yaxşı və təkzibolunmaz dəlildir:

*Kim məniyə-biyənədən həzzə bələddirsə,
Saib, bizim yeni üslubumuzla tanış ola bilər.*

«Hind üslubu» XVII əsr farsdilli poeziyamızda artıq geniş yayılmış, şairlər arasında bir dəb halını almış üslub idi. Türkdilli şeirimizdə də bu yeni üslubun ardıcılıarı meydana çıxmışdı. Hətta «hind üslubu»na aid olmayan şairlərin də yaradıcılığında bu üslubun müəyyən təsirini görmək olar.

Bu dövrün digər qüdrətli şairi Qövsü Təbrizi Füzulü ədəbi məktəbinin ən istedadlı davamçılarından biri, yaşadığı əsrdə Azərbaycan türkcəsində ən iri həcmli – 4700 beytlik şeirlər toplusu-divanın müəllifi kimi məşhurdur. Poeziyamızda «hind üslubu»nun nümayəndəsi olmayan Qövsü də şeirlərində «məniyə-biyənə» axtarışında olduğunu, tanış olmayan, yeni, oxucuya qəribə görünən obrazlar axtardığını deyir:

*Səyyad kimi, ahuyi-rəna tələbində,
Qövsü dolanur mə'niyə-biyənədən ötrü.*

Bu beytdə şair öz yaradıcılıq problemindən danışıq, «məniyə-biyənə» axtarışlarını ovçunun ceyran axtarması ilə müqayisə edir.

Qövsü Təbrizi əsərlərində dəfələrlə ana dilinin rolu, sözün, söz sənətinin əhəmiyyəti məsələsinə toxunmuşdur. Akademik H.Araslinin fikrincə, şair söz sənətinin önəmi barədə ətraflı təsəvvürə malik olmuşdur: «Qövsü bədii sözün qüvvət və təsirini bilən bir sənətkardır. O, sənətin qarşısında duran məsələləri müasirlərindən daha düzgün və daha aydın təsəvvür edirdi. O, bildirdi ki, şair hər zaman xalqın dərdlərindən danışmalı, onun gözünü açmalıdır».

«Söz» rədifli qəzəlində şair sözün bədii-fəlsəfi məzmunu, ictimai rolu və əhəmiyyəti barədə fikirlərini ifadə etmişdir. 13 beytlik bu qəzəl, dahi Füzulinin 7 beytlik eyni rədifli qəzəlinə nəzərədir. Qəzəldə Füzulinin söz haqqında bəzi fikirləri başqa formada deyilsə də, burada Qövsinin bir sıra diqqətəlayiq orijinal mülahizələrini də görürük. S.Əlizadə haqlı olaraq nəzirə olsa da, qəzəli orijinal əsər hesab edir. Şair bu qəzəldə dəyərli sözün anlayan, səviyyəli dinləyiciyə ehtiyacı olduğunu, yalnız doğru sözün insanlara təsir etdiyini, aşıqları məst, aqilləri hüşyar etdiyini söyləyir. Qövsü sözə konkretliyə, mətləbi qısa, yerində, zərurət düşükdə deməyə üstünlük verdiyini bildirir:

XVII əsr Azərbaycan şairləri söz sənəti haqqında

*Sərfəsizdir gövhəri israf ilə sərf etməmək,
Ta zərurət düşməyincə sözləmə, zinhar, söz.*

Beytlərindən birində şair sözün ictimai təsiri məsələsini aydın və konkret şəkildə şərh edir:

*Hikmət öyrən, uyma əfsanəyə zinhar kim,
Həm yuxunu artıq eylər, həm qılır bidar söz.*

İnsan elm, hikmət öyrənməlidir, hər cür əfsanəyə uymamalıdır. Söz dinləyicini küt-ləşdirir, yuxuya da verə bilər, onun şüurunu ayılda da bilər.

Şairə görə, sözün təsirli olmasına xüsusi fikir vermək lazımdır. Təsirsiz söz işıqsız göz kimidir. Əgər əsər gövhəri-qəltan - parlaq incidirsə, söz əbri-gövhərbar - cəvahir saçan, daş-qaş yağdıran yağış bulududur. Beytlərdən birində müəllif bizə bənzərlik – dilsizliyin onu rüsvay etməsindən danışıq:

*Bizə bənliq eylədi aləmlərə rüsva mənə,
Ol rəviş kim, öz gələrlər arzin qılır izhar söz.*

Maraqlıdır, axı adətən deyirlər ki, söz (dil) insanın sirrini açır, onu rüsvay edir? S.Əlizadə bu beyti belə izah edir: «Bizə bənliq»-la aləmlərə rüsvay» olmaq ictimai ittihamdır, obyektiv həqiqətə qarşı antitezisdir, o dövrün siyasi qəbahətidir. Başqa sözlə, ana dilinin qadağan olunması, siyasi hüquqların ifrat dərəcədə məhdudlaşdırılması, hər kəsin lal-dinməz qalmasıdır. «Rüsvayçılıq» bundan ibarətdir».

Belə hesab edirik ki, Qövsinin yaşadığı XVII əsrdə Azərbaycan türkcəsinin qadağan edildiyi barədə fikir, tarixi həqiqətə uyğun deyil. Dedi-yimiz kimi, məlum dövrdə ölkəyə gəlmiş xarici səfirlər türkcənin geniş təbiiq edildiyinə şahidlik etmişlər. Bu dövrdə Səfəvilər dövlətində ən yüksək vəzifələr tutan şəxslərin dilimizdə yazdıqları əsərlər bizə gəlib çatmışdır. XVII əsrdə türkcə şeirlər yazmış sənətkarlardan – Mürtəzaqulu xan Şamlu Səfəvilər sarayında divanbəyi, qorçubaşı, Kerman vilayətinin valisi, şeyx Səfiəddin türbəsinin mütəvəlisi; Səfiqulu bəy Şamlu Herat bəylərbəyi; Mürtəzaqulu sultan Şamlu qorçubaşı, Qum hakimi; Təsir Təbrizi Yəzd şəhəri vəzir; Mirzə Saleh Təbriz şeyxülislamı; Vəhid Qəzvinli sədri-əzəm vəzifəsini tutmuşdular. Hətta iki Səfəvi hökmdarı – I Şah Abbas və II Şah Abbasın da ana dilində yazdığı şeirlər bizə məlumdur. Gördüyümüz kimi, belə bir şəraitdə türk dilinin hakim təbəqələr tərəfindən qadağan edildiyini söyləmək səhv olardı.

Bu fikirdəyik ki, şair, ümumiyyətlə, danışmaq iqtidarında, sözünü demək imkanında olmadığından bəhs edir. Burada fars və ya türk dili məsələsi qoyulmayıb. Əgər belə olsaydı, Qövsü bir qəzəlində hər iki dilə şeirlər yazdığını, lakin əhvalını azacıq olsa belə şərh edə bilmədiyini deməzdi:

*Türk nəzmi, farsı ləfzi ilə sözlər söylədim,
Ah kim, bir şəmna, Qövsü, şərh-i əhval olmadı.*

S.Əlizadə dediyini sübut etmək üçün Qövsinin digər misralarını da sitat gətirir: «Ney kimi dilsizlərə bir nalə imdad eylərəm». «Nə əl, nə ayağım, nə sözüm var, nə zəbanım». «Bu gün mən bizə bənəm, bənd-bəndim yansa eyb olmaz». «Əgərçi mən kimi, ey şəm'i-bəzm, dilsizsən». «Yox dilim yalvarmağa...».

Bu nümunələrdə də, fikrimizcə, söhbət konkret bir dildən getmir. Şair ürayındakı sözünü gərəkliliyə, sevgilisinə çatdırma bilmədiyindən şikayət edir. Bir tərəfdən şair sözünü deməkdə acizdir, digər tərəfdən onu dinləyən də yoxdur. Buna görə də o, «Haray kim, nə dilim var, nə bir dil anlayanım, Əgərçi ney kimi, cismim fəğan ilə doludur» – deyir. Bir səbəb də yaradıcılıq probleminə, bu prosesin bəzi məqamlarından ibarətdir. Şair daxili hiss və həyəcanlarını, qəlbinin təlatümlərini istədiyi kimi, gərəyinə ifadə edə bilmədiyindən narazıdır. Şeirlərindən birində Qövsü eşqini izhar etməkdə aciz olduğunu, «mə'niyə-biyənə»nin köməyi ilə də sözü-nə libas tapa bilmədiyini etiraf edir.

*Hiç ləfz olmaz libas ol mə'niyə-biyənədən,
Bilmənəm, ya rəb, nə söylərlər eşqi izhar eyləyən.*

Bu beytdə də, söhbət sırf yaradıcılıq probleminə gedir. Ümumiyyətlə, Qövsü belə hesab edir ki, sənət əsəri yaradanın qəlbinin fəryadı, dərdi olmalıdır. Tanrının dərd vermədiyini şəxs əsl əsər yazma bilməz:

*Qəmi-əyyamdan Qövsü olur diltəng,
bilməzmi,*

*Kimə kim, dərd verməz xazini-hikmət,
əsər verməz.*

Qövsüyə görə, şəm əriyərkə ətrafa işıq saçdığı kimi, şairin də könlü əriməlidir ki, hər tərəfə nur səpələsin:

*Ərinməyincə könlü bifürüqdür mənə,
Söz ilə verməz işıq, şəm'i-bəzma yağ gərək.*

Beytin ikinci misrasında sözün işıq verə bilmədiyindən danışarkən müəllif «quru» sözü, arxasında yana-yana əriyən qəlbin durmadığı sözü nəzərdə tutur.

Qövsü, dövründə yazılan əsərlər məsələsinə də toxunur. O belə hesab edir ki, təzə nəğmələr çox yarınsa da, müasirlərinin əsərləri arasında gələcək nəsillərə qalacaq əsl sənət nümunəsi azdır. Necə ki, eşqə həvəs kimi baxanlar çox, sadıq aşıqlar isə azdır:

*Çoxdur, həvəs ərbabı,
vəli aşıqi-sadiq
Azdır, necə ki, nəğməyi-tər
çox, əsər azdır.*

P.S. Məqalədəki bədii tərcümələr Balaş Azəroğlunundur.

Cəfər CABBARLI

Əfəndilər! Hər kəsə bəllidir ki, daim, hər halda çox vaxt məhkəmələrdə iki mübariz tərəf: müddəi-ümumi və müdafiə bir-birilə çarpışır və nə vasitə ilə olursa olsun yekdigərlərinə qalib gəlmək istəyirlər. Müddəi çox vaxt həqiqət və ədalətlə belə hesablaşmadan müttəhimin hər bir işini, sözünü və hərəkətini fənalığa yozar və müttəhimin məhkum edilməsinə çalışır. Eynilə müdafiələr caniliklərini açıq bildikləri bir adamı belə müdafiə edərkən bütün fəna hərəkətlərini bilərək yaxşılığa yozmağa, cinayətləri örtüb-pərdələməyə və nə vasitə ilə olursa-olsun müqəssiri pak, təqsirsiz çıxarmağa çalışırlar. Burası hər iki tərəfin bir növ vəzifələridir. Fəqət bu gün mən arzu edərdim ki, heç bir tərəf mütəəssibliyə qapılıb bir haqq, bir ədalət naminə mühakimə yürütsün, heç kəs bilərək haqdan qaçmasın və böyləliklə bu gün müttəhimlər sandalyasında oturmış İskəndərin əsl siması aydınlaşıb araya çıxmış olsun. Biz buna söz veriyor və əhd ediyoruz. Həmin bunu, bu bitərəflik və ədaləti də müdafiə vətəndaşlardan gözlər, ümid və arzu edəriz.

Nemətlərindən istifadə etdiyi mühitin bir yavrusu bir fərdi doğurur, bəsləyir, yaşadır, böyüdür, tərbiyə edir, öz-özünü idarə edə biləcək, dolandıra biləcək bir insan halına döndərir ki, bunlar həpsi həmin şəxsin möhtac dövrlərində dirilmiş bir borcudur. Alınan bir borc, şübhəsiz ki, qaytarılmalıdır. Bunu inkar etmək olmaz. Həm də bu borcun məqsədi nəsil olmalıdır? Təbiətdə ümumi bir qanun vardır. Təsir əks təsirə müsavidir. Bu qanunu dediyimiz məsələdə də işlədəcək olursaq, böylə şəkildə deyə bilərik ki, hər bir fərd üçün nə qədər artıq zəhmət çəkilməmiş, o qədər də artıq zəhmət çəkməli, nə qədər artıq faydalanmışsa, o qədər artıq fayda verməlidir.

İnsan adlı bir təbir meydana çıxıyor ki, onun da mənası belədir: Sən bəşəriyyətin bir üzvüsən, onun illər boyu qazandığı təcrübələrindən, tərəqqi və təalisindən istifadə etmişsən. Sən ona bir mənfəət yetirməlisən. Sən içində bulunduğun xalqın bir üzvü, ölkənin bir yavrususan. Onun biliyindən, ruzisindən, ab-həvasından istifadə etmişsən, ona bir mənfəət verməlisən. Həm də bu mənfəət aldığı faydanın miqdarına çox da olmazsa, bərabər olmalıdır. İştə buradan tarixdə öylə qüvvətli simalar təsadüf ediyor ki, bütün

varlığını xalqa borclu olduğunu hiss ediyor və kəndisini unudub varlığını da həmin xalqa vəqf ediyor. Fəqət öylə simalar da vardır ki, onlar deyil ki, öz vəzifeyi-ictimaiyyətlərini ifa etməyir, xalqa, cəmiyyətə bir fayda gətirməyir, hətta bir çox zərərər də toxundururlar. Bu adamlar aldıkları borcu, aldıkları şeyləri qaytarmadıqları üçün... toxundurduqları zərərər içində bir canidirlər. İştə böylə simalardan biri də bu gün müddəilər skamyasında qarşınızda oturmış kefli İskəndərdir.

Şübhəsiz, tanışlar-bilişlər, hacılar onu töhmətləndirmiş, oğlunun kafir olacağı ilə qorxutmuş, o, zavallı oğluna nə olacağı xəyalilə gecələr uyumamış, "Allah mənim oğlumu yoldan sapdırma, ona kömək ol, mənim üzümü xalq içində qara elmə" deyə bəlkə də bir çox uyğusuz gecələri ağlamışdır. O, bu kədərər, şübhələr içində "Allah, sənə pənah" - deyə kəndisini təsəlli vermiş və oğlunun qayıtmasını gözləmişdir. O, istəyir ki, onun oğlu oxusun, böyük, adlı bir adam olsun və o da qoca vaxtında öz oğlunun əqlilə, adı ilə iftixar etsin, lovğalansın.

onun üçün çalışmayı, xalqın səadəti üçün bir diləyi yox, bir ideyası yox, ictimai işlər üçün bir projesi yox, öylə səfil bir halda diyirlənib gediyor. Fəqət əfv edərsiniz. "İskəndərin bir ideali, diləyi yoxdur" - deyincə, mən burada bir haqsızlıq tapdım. Hər halda İskəndərin bir diləyi, bir ideali vardır. O da bilirmisiniz nədir? Bir şüşəni səhərdən içib axşama kimi, o biri şüşəni də axşamdan içib səhərə kimi keflənmək və İsrəfil surini çalınca yadək ayılmamaq. Əfəndilər, mən bilirəm və siz şimdici görərsiniz ki, müdafiə əfəndilər deyəcəklər ki, İskəndəri içməyə məcbur edən mühit özüdür.

Kimdir cani - Cəfər Cabbarlı "Ölülər" əsəri haqqında

O, bu gün qarşınızda gördüyünüz, uzun illər uyğudan sonra göz açmış və kəndisini XX əsrin tərəqqi və təkamülünə qarşı yoxsul, gücsüz və qaranlıqda bulmuş zavallı, halına ağlanacaq şaşqın bir mühitin oğludur. Mən burada asanlıq üçün xalq, cəmiyyəti bir ailəyə bənzətmək, ailəni də Hacı Həsən əmi olmaq üzrə bir şəxsin simasında toplayıb ümumi nəzəriyyələrdən ayrılmaq və həqiqətin içinə girmək istəyəm. Hacı Həsən əmi kəndi avamlığına, qaranlıqda parçalanmasına baxmayaraq, həmin bu İskəndəri min cür nazla tərbiyə etmiş, böyütmüş, gecələr yatmamış, qazanmış, ona yedirtmişdir. Fəqət Hacı Həsən əmi bununla iktifa etməmiş, İskəndəri başlı-başına buraxmamışdır. Onu məktəbə göndərmiş, illərlə oxutmuşdur. Bulunduğu dairədəki hər kəslə bərabər bir yüksəkliyə qaldırmışdır. Mühiti nəzərə alarsaq, deyə bilərik ki, bununla Hacı Həsən əmi öz atalıq vəzifəsini ifa etmişdir. Fəqət Hacı Həsən əmi adi atalar və yaxşı bir ata olmaqla da iktifa etməmiş, o, öz oğlunu daha gözəl tərbiyə etmək istəmiş, ağırlıqınca pul qoymuş, onu ta Firəngistana qədər göndərmişdir. 7 il onu orada oxutmuşdur. Bu, bizim vaxtımızda bir qədər qəribə gəlməyir. Fəqət mən istərdim ki, buradakı adamların təsəvvüratı bir qədər geniş olsun və həmin bu mühit içinə girib görsün ki, Hacı Həsən əmi bununla nə kimi böyük bir fədakarlıq göstərmişdir.

Qoy bunu kimsə onun fənalığına yozmasın. Qoy burada olan vətəndaşlardan ata olmayanlar psixologiyaya, ata olanlar kəndi ürəklərinə müracət etsinlər və görsünlər ki, bu hər bir atada təbii bir atalıq hissidir. Xüsusilə Hacı Həsən əmi tək bunları da düşünməmiş deyil, müsəlmanları oxumadıqları üçün töhmətləndirir... Qoy müsəlmanlar da oxuyan olsun, burada bir vətəndaşlıq, din-daşlıq, nə isə ictimai bir duyğu bir rəng də vardır. Soruyoram mən hər kəsdən ki, bu yoxsul, zavallı mühitdə bundan artıq nə yaxşılıq, nə atalıq haqqı gözləmək olar?! Hətta vaxtımızın ataları belə, iki faiz böylə atalar göstərə bilməzlər ki, hər hansı bir fransız, ya ingilis öz oğluna bundan artıq əmək sərf etmişdir. Hacı Həsən əmi öz atalıq vəzifəsini bir qədər geniş ölçüdə götürüb, mühit, İskəndər xüsusunda öz vəzifəsini artıqlamasilə ifa etmişdir. İştə on il keçir, İskəndər Firəngistandan dönüb gəliyor, Hacı Həsən əminin ürəyi döyünür, çünki bu qədər çəkdiyi zəhmətlərin, töhmətlərin, iztirabların hədəmi, yerlimi olduğu, ümumiyyətlə, nəticəsi şimdici anlaşılaçaqdır. Hər kəs maraqlanıyordur ki, əcəba İskəndər nə olmuş qayıtmışdır. Zətən şimdici hər kəs maraqlanıyordur. Fəqət mən sizi maraqlı içində boğmamaq üçün əvvəlcədən söyləyirəm. Bilirmisiniz İskəndər nə üçün qayıtmışdır? Hakim əfəndilərin müsaidəsilə kefli İskəndər ki, mühitin ona verdiyi bu adı təhlil etdikdə ədlaqsız, tərbiyəsiz, işsiz-gücsüz, tənbel, birisinin it küskürər, o birisini yalandan aldadar, çocuqları yoldan çıxarıb səfalətə alıxdırmağa çalışır, mühitin adətlərlə ənanələrlə hesablaşmaz, heç bir sözün yerini, heç bir hərəkətin vaxtını bilməz, başsız-ayaqsız bir səfil, bir sərxoş qarşısında mühiti, və bədbəxt, qaranlıq xalqı cəhalət didiyor, əziyor, parçalayor, məhv ediyor, möminlərlə Şeyx Nəsrullah bu bədbəxtləri aldadaaraq namuslarına toxunuyor, irzlərini-namuslarını canavarlar kimi çamurlara çırpıb tapdayor, bunların həpsini görüyor, bir ölü kimi hərəkətsiz qalıb ona müəyyən bir yol göstərməyir,

O, mühitdə gördüyü rəzalətləri, qaranlıq görmiyor, mühit onu anlamıyor, o da bütün bu fəlakətləri alkoqolla sərxoş qoynunda boğmaq, xırpalamaq istəyordur. Əvət mən əvvəlcə dedim ki, yürüdəcəyimiz mühakimələr bitərəflik və ədalətdən ayrılmalı, haqlar etiraf edilməlidir. İştə mən də sözümlə sadiq qalıyordur, hətta etiraf ediyordur və deyirəm: mühit İskəndəri anlamıyor. Fəqət qoy buna qarşı hər kəs, xüsusilə müdafiə əfəndilər əllərini vicdanlarının üzərinə qoyub etiraf etsinlər ki, İskəndər özü də mühiti anlamıyor, anlamağa çalışmıyor, anlamaq istəmiyor. Xalq etiraf edir ki, o qaranlıqdır, anlamıyor. Bu, onun üçün bir o qədər də ayıb deyil və bir günah da deyildir. İskəndər 10 il Firəngistanda oxuyub gəlmiş, heç şübhəsiz, bu avam mühitdən yüksəkədə olacaqdır və Parisdə götürdüüyü XX əsrin pək uzaqlara getmiş fikrini, fəlsəfəsini, Nuh dövrünü yaşayan xalqa birdən söyləyərkən o anlamayacaqdır, ürəkəkdir. Cəhalət xalqı parçalayır. Burada mübarizə gərəkdir ki, gecələr uyumasın, müəyyən yollar, planlar düzəltsin. Bütün varlığıyla ayıq bir fikir, düşüncə ilə xalqın içinə atılıb onun ruhunu, adət və ənənələrini, tradisiyasını, psixologiyasını bütün dərinliklərinə, görlümləz inceliklərinə qədər öyrənib onu təhlil etsin və bunlar üzərinə gecələr uyumayıb müəyyən planlar qursun, yollar düzəltsin və gündüzlər haman yolları xalqın anlayacağı bir tərzdə həyatı keçirsin, xalqa anlatsın, öyrətsin, xalq üçün bir müəllim olsun. Fəqət İskəndərdən böylə başyortucu şeyləri sormayın, zətən bunları düzəltmək üçün ayıq bir vaxtı yox ki! O, böylə cəfəngiyata baxmaz. O, hər şeyi təsadüfi görmək istər. O, sistema, üsul-filan tanımaz. Yolunda yaxşılıqdan başqa heç bir şey etməyən, kəndisini heç bir şeydə müqəssir bilməyən Hacı Həsən əminin yanına gəlir və heç bir söz demədən, səbəbini anlatmadan birdən başlar: tfu sənün üzünə! Hacı Nəcəfəliyə yetişir, heç bir söz demədən marmars, kus-kus deyə itə yedirtmək istəyir. Axı neçin? Səbəbi bəlli deyil.

İskəndər özü bilir. Və yaxud iki aydan sonra gedib qəbiristanda ölümlərin məzar daşlarına nəsihət söylər. İştə İskəndərin bütün mübarizəsi "mühit onu anlamayır" - deməklə buradan çıxılmaz hər bir yenilik, hər daim kəndisinə bir çox rəqiblər bulmuş və ancaq böyük sisteməlik mübarizələrdən sonra, anladandan sonra təzvic edilə bilməmişdir. Bu gün mühiti təqsirləndirəcək və İskəndəri haqlandıranmağa çalışacaq XX əsrin oğulları olan müdafiələr qəti deyə bilirlərmi ki, yarın onlar özləri bir İskəndər qarşısında qalınca Hacı Həsəndən daha fəna bir vəziyyət almayacaqlar?

Bu, onun xüsusi düşüncəsidir ki, heç kəsə dəxli yoxdur və təkliyində İskəndərin düşüncələrini bir şeyə qarşı nümayiş kimi götürmək olmaz. İştə böyləlik ilə İskəndər bütün varlığını alqaqolun müdhiş pəncəsinə tapşırılmış, heç bir vəzifəyi-ictimaiyyəsinə ifa etməmiş, mühiddən aldığı faydaları da, borcları da bir midvər kimi mənimsəmiş, qayıtmamışdır. Mühit mübarizələrə möhtac ikən o heç bir yaxşı iş görməmişdir. Hətta İskəndərin qarşısında cinayətlər işlənir. Şeyx Nəsrullah hər gün məsum, zavallı bir yavruçuğun namusunu tapdayır, İskəndər susuyor.

Fəqət bu yanlış bir nəzəriyyədir. Əvət şeyxin fırladaqları açıldı. Həm də bir çox məsum qızlar çeynənəndən sonra açıldı. Fəqət bunda İskəndərin iştirakı olmadı, qalib gələn İskəndər deyildi, bir təsadüf idi. Xalqın anladığı İskəndərin fikri deyildi, bəlkə şeyx Nəsrullahın fırladaqları idi. İskəndər olmasaydı da bu fırladaqlar açılacaqdı. O, burada arabanın beşinci çərxi də ola bilməmişdir. İskəndər bütün o cinayətlərə qarşı susmuş, özü də bir cani olmuşdur.

Qanun kodekslərində bir qanun vardır. Bir nəfər Səməndər keflənib, ya da hətta dəli olub öz evini yıxarsa, ola bilər ki, onu cəzalandırsınlar, ola bilər ki, bir növ əfv etsinlər. Fəqət həmin Səməndər keflənib öz evini yıxarsa və onun üzərinə köydəki evlərin həpsi od alıb yaxıla-külə dönərsə, Səməndər mütləqə cəzalanmalıdır. Onu heç bir qanun əfv etməz. Şimdi baxalım İskəndər keflənməsilə yalnız öz evini yaxıyor. Çünki dediyimiz kimi şərait böylə düşmüş ki, İskəndər Firəngistandan qayıtmış, xalq mədəniyyətin, elmin, maarifin nə olduğunu bilməyir.

İskəndər həmin mədəniyyətin, maarifin yeni fikirlərin bir təmsal mücəssəmi kimi görünür. Ona baxacaq mədəniyyətə öz münasibətini təyin edəcəkdir. Bu bir həqiqətdir. İskəndər bir nümunədir ki, onu görüncə hanki bir axmaq öz oğlunu Firəngistana göndərəcəkdir?

Xalq anlamış, daha doğrusu, İskəndər onlara anlatmış ki, oxuyanlar Allahu, peyğəmbəri tanımaz, gecə kefli, gündüz kefli, böyük bilməz, kiçik bilməz, əxlaqsız, tərbiyyəsiz, işsiz-gücsüz bir sərəsəm olaraq, küp dibində yatacaqdır. Bunu görən Hacı Həsən ki, on il əvvəl oğlunu Firəngistana göndərmişdi, bilirmisiniz nə düşünür, nə qənaət hasil etmiş?

Nə oluyor, nə düşünür mən onu sizə təcəssüm etdirmək istəyəm?

İştə qoy, canı çıxsın, zavallı mollaların, ölsün, qaranlıqda məhv olsun. Çünki İskəndər bütün mədəniyyəti, bütün elmi, maarifi, onun əsl mənə və əhəmiyyətini məhv etdi. İskəndər onların ölümünə bais oldu. İştə buna görə də İskəndər Firəngistanda keflənib qalsaydı, öz evini yaxmış olurdu, fəqət gəlib bu zavallı mühit içində keflənmiş, minlərlə evləri yaxmış, ailələri məhv etmiş, minlərlə zavallının cəlladların qaranlıq pəncəsində can çəkəməsinə səbəb olmuşdur. Ona görə bu gün ona bəraət qazandırmaq istəyənlərə, sə, bütün gənciyyətin haqqı vardır ki, qalxıb bir səslə bağırsın: Qaldırın onu mühiddən, o bizə gərək deyildir. O gələcək nəslin qatilidir. O, Şeyx Nəsrullahdan daha bədtər canidir. Yolları ayrı, fəqət hədəfləri birdir. Şeyx Nəsrullah xalqı elmdən uzaqlaşdırıyor, qaranlıqda boğuyor. İskəndər elmi xalqdan uzaqlaşdırıyor, xalqı tapdayor, öldürüyor, məhv ediyor. Mən sözü bitiriyor və əsl mühəkiməyi möhtərəm hakimlərə tapşırıyorum, qoy onlar özləri kəsdirsinlər, kim daha böyük müqəssirdir? Müəyyən bir psixoloji xəstəlik nəticəsində cinayətlər işləmiş və bu mühiddən bir şey borclu olmayan Şeyx Nəsrullahı? Və ya mühiddən böyük faydalar alıb ona bir çox şeylər borclu olan, eyni vaxtda zavallı xalqı bir qaranlığa doğru sürükləyən, gələcəyin, gənciyyətin qatili kefli İskəndərmi?

Şeyx Nəsrullah, yoxsa kefli İskəndər?

Təsəvvür ediniz güzdəki oğlu Səməndəri böyük zəhmətlərlə Petroqrada oxutmağa göndərmiş ki, gəlsin adətən bir insan olsun. Səməndər getmiş, 10 ildən sonra Güzdəyə qayıtmış, fəqət nə cür qayıtmış? Bütün paltarlarını soyunmuş, lüt madəri-zad o kəndin içində gəziyor. Bir qonaqlıqdan gələn anasını küçünün ortasında yaxalamış və birdən birə: tfu sənin üzünə! Kim ona dəli deməz? Hətta müdafiələrin öz başlarına bu iş gəlersə, ona dəli deməyəcəklərinə söz verə bilirlərmi? Fəqət bu adam dəli deyilmiş, bilirmisiniz nə imiş? Bir fotoqrist imiş. Anasının da üzünə onun üçün tüpürürmüş ki, neçin başına ipək yaylıq bağlamış, köynək geymiş. Halbuki o bir təbiətin qızıdır, çıpaq gəzsə daha gözəl olur. Biz heç kəsə istədiyini fikirdə olmasın yasaq etməyirik. Fəqət hər kəs etiraf edir ki, yeni bir fikri təzvic üçün keflənməyib çalışmaq, o fikri anlatmaq lazımdır. İskəndər mühit üçün bir müəllimdir. Şübhəsiz, mühit onu anlamayacaqdı. Mühit onu anlayacaq dərəcədə olursa, xalqın idrakı onun yüksəkliyində olursa, o zaman kimə lazım idi. İskəndər cəhənnəm olub getsin, şüşə ilə deyil, istəyirsə boçka ilə içsin. Əsl dərd orasıdır ki, mühit ondan aşağı, o isə bir müəllim vəziyyətindədir. Nəhayət, söylədiyimiz hal ki, məktəbə bir müəllim göndərilərkən, mütəəllimlər əvvəlcədən həmin müəllimin bildiyi dərəcədə öyrədilir. O zaman kimə lazımdır müəllim. Müəllim bilməyənlərə, anlamayanlara gərəkdir ki, gəlsin, müxtəlif yollar, vasitələr ilə bir yol, beş yol, yüz yol desin, anlatsın, öyrətsin. Yoxsa müəllim içəri girəcək: Həsən - 5! Kərəm - 5! Müəllim başlayacaq: "Tfu sizin üzünü! Mənə bir küp şərab, bunlar mənə anlamayırlar". Bu bir cəhəti, fəqət bizim əlimizdə tutarlı sənədlər vardır ki, İskəndəri kefli halına salan mühit deyil, onun keyf mayışadan alkoqola alışdığıdır. O, mədəniyyətin özünü belə alkoqola dəyişir. İskəndər evdə, təklidə oturub düşünür: nədir elm? "Elm ona dəyərlər ki, bir adam bu şüşəni çəksin başına, həpsini içsin".

Heç bir əməli, qəti təşəbbüsə girişməyir, halbuki bu, mümkün idi də. Şeyx Nəsrullah ölümləri diriltməyi iddia edirdi. İskəndər bilirdi ki, bu yalandır. Orada xalqa bu yalanı anlatmaq üçün böyük fədakarlıqlar lazım idi. Bir igid istəyirdi ki, bu kor xalqın qarşısına çıxsın və şeyxə söyləsin ki, şeyxənə, bu ölümlərin həpsini dirilt, ya Heydər ağarı öyrədib göndərə idi ki, get ölümlərini diriltməyi xahiş et. Şeyx bunu bacarmayacaq və yalanların üstü açılacaq, cinayətləri aradan qalxacaqdı. İskəndər bunu etməyir, çünki ayıq deyil idi. O, hər şey bitəndən sonra sallana-sallana durub gəlmiş və toydan sonra nağara və ruslar demişkən "Posle draki kulakami maşet". Ölümlərə vəz ediyor. İskəndər ümumi ölçüdə çalışmayır, hətta bir ailəyə də təsir etməyir. Çünki tanındığı qiyyəfətlə onu kimsə tanımaq istəməz, ona kimsə etibar etməz. İskəndər yalançıdır, duyğusuz və canidir. Bacısını müdafiə etməyə söz vermişkən bir fəlakətə məruz qalmış, zavallı yavru son gündə hər yerdən əli üzülmüş, bircə ona ümid edər, ona iltica edər, ondan müdafiə gözləyirkən "Gəlbacım, mən ölmədikcə səni kimsə məndən ayırmaz" - deyər qollarını açıb onu qucmaq və qəhrəman kimi araya atılmaqdan əsə onu kobudcasına itələyib yıxır, fəqət İskəndər qollarını açıb qucuqur da. Həm də qucduğunu şübhəsiz ki, bilirsiniz nədir: Həmin şüşə ki, bütün varlığı ondan ibarət bulur. Bəzilərinə öylə bir nəzəriyyə var ki, nəhayət, şeyxin torları açıldı, İskəndərin fikri qalib gəldi, İskəndər qalib gəldi. Xalq anladı ki, İskəndər haqlı imiş. Bəlkə bu özü də bir mətədur.

Bəziləri, xüsusilə İskəndər özü də düşünə bilər ki, pəki Hacı Baxşəli də cəmiyyət üçün, xalq üçün çalışmayır, onu nə üçün mühəkimə etməyirlər. "Şərab da içirəm özüm bilirəm, can mənim, cəhənnəm tanrının" Fəqət onun üçün mütəəssüfənə olaraq burası böylə deyildir.

UŞAKA HƏMİREYEVİN VƏZİYYƏTİ
1960-1965

M.Əsəd bəyin "Şərqdə neft və qan" əsərini sevnələr kimi, gözü götürməyənlər də az olmur. Yazıçı "Şərqdə neft və qan" əsərində 1918-ci ilin mart hadisələrini ustalıqla qələmə alıb və erməni-bolşevik birləşmələrinin Bakıda azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımını, 30 min azərbaycanlının qətlə yetirilməsini təsvir edib. Almaniyada o vaxtkı azərbaycanlılar bu kitabı yalan və böhtanlarla dolu olmaqda ittiham edərək müəllifə qarşı böyük bir təbliğat kampaniyasına başlayırlar. Bu kampaniyanın başında o vaxt Almaniyada təhsil alan azərbaycanlı tələbə Hilal Münşi dayanır. O, bir-birinin ardınca M.Əsəd bəy haqqında alman hökumətinə donoslar yazır. Az keçməmiş bu donoslar artıq öz təsirini göstərir. Belə ki, M.Əsəd bəyin adı Almaniyanın hər yerində qadağan edilir, bütün əsərləri "ziyanlı və arzuolunmaz" hesab edilərək kitabları yasaqlanır, "İmperiya Yazıçıları Palatası"nın üzvlüyündən çıxarılır, ona yəhudi damğası vurulur və bütün bunların məntiqi sonluğu kimi o, Almaniyadan qovulur. Yazıçı 1932-ci ildə Avstriyanın Vyana şəhərinə köçür. Amma bütün bunlara baxmayaraq o, həvəsdən düşməyərək bir-birinin ardınca bir sıra maraqlı əsərlər yazır.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Məhəmməd Əsəd bəy, ümumiyyətlə, 14 kitab, 2 povest və 2 romanın müəllifidir. Onun yazdığı "Qafqazın 12 sirri" (1930), "Qafqaz. Dağlar, xalqlar və tarix" (1931), "Stalin. Fanatın karyerası" (1931), "Məhəmməd. Sonuncu peyğəmbər" (1932), "Ağ Rusiya" (1932), "Dünyaya qarşı qəsd. Q.P.U." (1932), "Rusiya yol ayrıcında" (1933), "Maye qızıl" (1933), "Manuela Lods" (1934), "Lenin" (1935), "İkinci Nikolay. Sonuncu çarın əzməti və sonu" (1935), "Rza şah – sərkərdə, padşah, islahatçı" (1935), "Allah böyükdür. (Allahu Əkbər) Əbdül Həmidən İbn Sauda qədər İslam dünyasının tənəzzülü və yüksəlişi" (1936), "Mussolini" (1937) kimi avtobioqrafik əsərlər dünyada maraqla oxunan kitablar sırasındadır.

Az sonra M.Əsəd bəy ABS-da, Liviyada (orada ərəb-italyan dilləri üzrə tərcüməçi işləyir) uzun müddətli səfərlərdə olur. Yazıcının bir qadınla ailə qurması haqqında çox az məlumat olsa da, arxivlərdə onun övladlarının varlığı haqqında heç bir məlumata rast gəlinmir.

"Qurban Səid" imzasının tarixçəsi

1937-ci ildə Qurban Səid imzasıyla "Əli və Nino" romanı Vyananın "Tal" nəşriyyatında çap edilir. Elə də çox müddət keçməmiş əsər haqqında yeddi ölkədən Vyana daxili olan fikirlər romana böyük marağın təzahürü kimi qiymətləndirilir. Tez bir zamanda Avropanı, daha sonra isə bütün dünyanı fəth edən bu romanın bir azərbaycanlı tərəfindən yazıldığını düşünərək adam qürur hissi keçirməyə bilmir.

Roman bütün dünyada məşhurlaşsa da, əsərin müəllifi Qurban Səidin kim olması çoxlarına naməlum qalır. Hamı bu sevimli romanı kimin qələmə aldığı haqqında maraqlansa da, bu, uzun müddət səmərə vermir, məsələ bir xeyli qaralıq və müəmmalı qalır.

M.Əsəd bəyin "Əli və Nino" romanını öz imzasıyla çap etdirməsinin əsas səbəbi isə, onun adının əvvəllər qalmaqalarda hallanması ilə əlaqədardır. Yazıcının adının gündəmə gəlməsi yenidən onu gözü götürməyənləri qıcıqlandıra bilərdi. Ona görə də M.Əsəd "Qurban Səid" imzası altında kitabını çap etdirməklə bir növ öz təhlükəsizliyini sığortalamış olur.

Qurban Səid imzasının maraqlı yaranma tarixçəsi var. 1936-cı ildə Qurban bayramı günlərində M.Əsəd bəylə kitabxanada görüşən yaxın dostu Ə.C.Məzhar ona "Qurban Səid!", - yəni "Qurban bayramınız mübarək!" - deyir. Bu əsnada Əsəd bəylə söhbət edən bir xarici turist elə başa düşür ki, ona Qurban Səid kimi müraciət edildi. Turist gülümsəyərək ona "sizinlə tanış olmağımıza çox şadam, cənab Qurban Səid" deyir. Beləliklə, Qurban Səid onun məzəli adına çevrilir. Bir gün Əsəd bəy ilk romanını çap etdirmək üçün təxəllüs axtararkən bu əhvalat yadına düşür və əsərini məhz bu imza ilə çap etdirməyi qərara alır.

Bir daha məşhur romanın müəllifinin kimliyi haqqında

Əslində "qurban" müsəlman aləmində nəyi isə nəyəsə qurban vermək, "səid" isə ərəbcə könüllü deməkdir. Bununla da o, öz dünya şöhrətli əsərini ləqəblə çap etdirməyə məcbur olmuş və özünü, müəllifliyini sənətə könüllü qurban etmişdir.

M.Əsəd bəyə sonuncu əsəri olan "Sevgidən bizə bəxş etmiş kişi" romanını bitirməyə uzun sürən ağır xəstəliyi imkan vermir. O, 1942-ci ilin avqust ayının 27-də 37 yaşında İtaliyanın Neapol şəhərinin yaxınlığında yerləşən Pozitano adlı yerdə vəfat edir və elə oradaca dəfn olunur.

Maraqlı cəhətlərdən biri də odur ki, Əsəd bəyin Pozitonada yaşadığı dövrdə ona yazılan müxtəlif səpkili məktublarda o Leo Əsəd bəy İbrahim kimi göstərilir. Ancaq nəzərə alaq ki, Pozitonada yaşadığı evin, xatirə lövhəsinin üzərində məhz Əsəd bəy, Qurban Səid yazılması hamının diqqətini çəkir.

Əsəd bəyin Avropa həyatına nəzər salsaq görərik ki, vətən həsrəti ilə yaşamış M.Əsəd bəy dostluq etdiyi avstriyalı xanım Boronessa Elfriede Ehrenfels von Bodmershofla sonralar bir-birlərinə yazdığı məktublarda çox suallara cavab verilir. Məhz 1974-cü ildə H.Ahmed Şmideyə məktubunda Boronessa Elfriede Ehrenfels von Bodmershof bu cümlələri yazıb.

"Hörmətli cənab Şmide, Sizə türk dilləri üzrə tərcüməçi-mütəxəssis olaraq məlumat vermək istərdim ki, "Qurban Səid" Bakıda doğulmuş Məhəmməd Əsəd bəyin yazıçı kimi götdürdüyü ləqəbidir və mən Əsəd bəylə onun "Qızıl Buznuzlu Qız" adlı romanının 1938-ci ildə nəşrində iştirak etmişəm.

Hörmətlə Elfriede Ehrenfels von Bodmershof"

Tarixi gedişatlarda görünür ki, 1937-ci ildə Vyananın "Tal" nəşriyyatında çap olunan "Əli və Nino" əsəri də onların öz aralarındakı razılığa əsasən "Qurban Səid" ləqəbi ilə çap olunub.

İlk tədqiqatçılardan olan alman alimi professor Gerhard Höpp əsanəvi Məhəmməd Əsəd bəyin həyat və yaradıcılığını Berlinin Şərqi Tədqiqatlar İnstitutunda araşdırıb. Təsadüfi olsa da M.Əsəd bəy 1942-ci ildə dünyasını dəyişmiş, Gerhard Höpp isə anadan olmuşdur. 2010-cu ildə dünyasını dəyişmiş, almancadan türkcəyə tərcüməçi kimi tanınmış tədqiqatçı H.Ahmed Şmide 2005-ci ildə yazdığı məktubunda bu mövzu ilə bağlı bəzi əlaqələrini qeyd etmişdir.

1938-ci ildə almanlar Avstriyanı işğal etdikdən sonra Məhəmməd Əsəd bəy İtaliyaya qaçdı və Pozitano şəhərinin dəniz sanatoriyasında məskən saldı. O, ətrafların qanqrenasına səbəb olan və Aşkenaz soyuna mənsub yəhudi kişilərində müşahidə olunan bir xəstəliyə yoluxmuşdu və qan dövranının pozulması nəticəsində orada vəfat etmişdi. Ehtimal ki, bu xəstəlik bəzi ləqəblərinin iddia etdiyi kimi Rayno deyil, məhz Burger xəstəliyi idi.

Diqqətçəkən məqamlardan biri də M.Əsəd bəyin dəfn edildiyi məzarın zahiri görünüşüdür. Belə ki, yazıcının məzarının üzü Məkkə şəhərinə doğrudur, başdaşı isə sufi mədəniyyətinə xas olan Şərq memarlıq üslubundadır. Üstündə isə Əsəd bəyin adından başqa, müqəddəs Qurani-Kərimin ilk ayəsi həkk edilib. Onun vaxtilə yaşadığı Berlindəki evin qarşısına vurulmuş baryefdə yazıcının dilindən yazılmış - "Vətənsiz həyat boş və mənasızdır" deyimi isə insanı kövrəltməyə bilmir.

Qurban Səid və İçərişəhər

Məhəmməd Əsəd bəy 1931-ci ildə "Mənim həyatımın tarixi" adlı avtobioqrafik məqalə yazır və Berlində "Ədəbiyyat tarixi" jurnalında çap etdirir. 1933-cü ildə Məhəmməd Əsəd bəy Alman-İmperiya Yazıçılar İttifaqının və İmperiya Ədəbiyyat Palatasının üzvü seçilir.

O, "Mənim həyatımın tarixi" məqaləsində Bakını yada salır, İçərişəhər

Bax, beləcə, Məhəmməd Əsəd bəyin çətin həyat yolu başa çatır. Yazıçı öz arxasınca bütün dünyada sevə-sevə oxunan 15-dən çox bir-birindən gözəl əsər və elə müəmmalar qoyub gedir. Azərbaycanı bütün dünyada tanıdan və onu dəlicəsinə sevən, yazıcının keşmə-keşlərlərlə dolu həyatına son nöqtə qoyulur.

hərdə keçirdiyi günləri nisgilliklə xatırlayır. "O vaxt uşaq olsamda İçərişəhəri - onun tozlu külləklərini, Qız qalası ətrafındakı səs-küylü ticarət köşklərini yaxşı xatırlayıram. Onun yaradıcılığında təkrarolunmaz İçərişəhərin dar küçələri, memarlıq abidələri və etnoqrafik mövzuları geniş yer tutur. "Əli və Nino" əsərində yazıçı bu qədim şəhərə Ninonun gülümsəyən gözləri ilə baxır.

Ümumiyyətlə, Məhəmməd Əsəd bəy "Əli və Nino" əsərində inqilabdan əvvəlki Bakını və eləcə də İçərişəhəri çox gözəl təsvir edir. O, heç vaxt Bakını unutmur. Ağrılar içində yazdığı son əsərində də Bakını xatırlayır: "Bu gün artıq dünyanın bütün uyuşdurucularından - spirtdən tutmuş morfiyə qədər - baş çıxardığımdan bilirəm ki, ən gözəl nəşə Bakının qədim qala divarlarına və sökülmüş qədim sarayın darvazalarındakı naxışlara baxışın məndə oyatdığı sirli hissdır. Mən qədim bir divara, yarıcıq İçərişəhər divarlarına, bir də qədim Qalanın xarabalıqlarına vurğun idim. Heç kimin qeydinə qalmadığı bu qədim Qala həyatımın ilk böyük sevgisi oldu və mənim həyat yolu məni təyin etdi. Əsl sevgi bu idi".

Almaniyada ədəbi uğurlar qazansa da, yazıçı vətən həsrətindən qurtula bilmir. Bu hisslər yaradıcılığında, xüsusilə də "Əli və Nino" romanında dolğun əks olunur. Əsərin baş qəhrəmanı Əli xan İranda mühacirətdə olarkən doğma şəhəri üçün qəlbli sızıldayır:

"Bakı, onun tozlu qala divarları, üfüqdə batan günəşi üçün it kimi darıxdığını hiss etdim. Qulaqlarıma Qurd qapısında çaqqalların ulartısı gəldi... Külək səhralardan gətirdiyi qumla Bakı küçələrini doldurmuşdu. Qumlu sahil neft ləkələri ilə örtülmüşdü. Qız Qalasında tacirlər mallarını var səsləri ilə tərifləyirdilər. Nikolayev küçəsi müqəddəs Tamara liseyinə aparır. Nino liseyin qapısı ağzında, ağacın altında, qoltuğunda dəftər dayanıb həyacanla mənə baxır.

Ancaq birdən İran qızılqüllərinin rayihəsi harasa uçub gedir. Uşaq anasını çağıraraq kimi vətənim səsədim və birdən anladım ki, artıq bu vətən yoxdur. Bakının təmiz çöl havasını, dənizin zərif qoxusunu, qum və neft iyini duyurdum. Mən nə olsaydım da, gərək oranı tərk etməyəydim. Bu şəhəri Allah mənə vermişdi! İt özünün damına necə bağlıdırsa, mən də Bakının qədim, əzəli təbiətinə o cür əbədi zəncirlə bağlı olmuşam.

(Ardı 11-ci səhifədə)

İsrail İSRAFİLOV
Əməkdar incəsənət xadimi,
professor

Milli azadlıq hərəkatı tariximizi, onun öncüllərini, xüsusən M.Ə.Rəsulzadəni düşündükə, unudulmaz Mirzə Cəlilin xatirətində "yazdığı" "gözümü dünyaya açanda "Allahu Əkbər" nidasını eşitdim" sözləri yadıma düşdü. Nədənsə, mənə elə gəlirdi ki, o da xatirələrini yazmış olsaydı, ilk səhifəni bu sözlərlə başlayardı. Bəli, "Allahu Əkbər" dilinin əzbəri olub, çünki qəti əmin idi ki, Allah da birdir, vətən də.

Adı şifahi fərmanlarda "unudulmuş" hökmü ilə möhürlənsə də, doğma torpağından, həmvətənlərindən uzaq salınsa da, o, ürəyində Azərbaycan boyda nisgəl daşdı. Talesiz Almaz İldırımın bağrından qopub dilini, dodaqlarını yandıran "Azərbaycan, mənim tacım, taxtım oyl!" nidası onun da ürəyini qovururdu. İçində poetik bir dünya yaşatsa da, o, şair deyildi, daha çox mütəfəkkir idi. Söylədiyi dərin, sərast, tutumlu fikirlər qafiyəsiz idi, amma cansız deyildi, ürəklərə yol tapa bilir, yaşayırdı: "...bir tək əsir insan, bir tək əsir millət qaldıqca, dünya həqiqi azadlıq və əminyyət üzü görə bilməz" – belə bir amala tapınırdı. Rəsmi dövlət dairələri tərəfindən tanınmayan, ən yaxşı halda yasaq edilən həmvətənimiz – XX əsrdə Azərbaycanımızın yetirdiyi ən görkəmli dövlət xadimlərindən biri, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə...

İslam tarixindən bəlli olduğu kimi peyğəmbərimiz həzrət Məhəmməd (s.a.s) hələ gənc yaşlarında ikən, olduqca təkəmlilik, dürüst və ədalətli olduğu səbəbindən qohum-əqrəbası onu Məhəmməd Əmin çağırmışlar. Övladına bu adı verən Axund Ələkbərin də ürəyində oğlunu təkəmlilik, millət üçün faydalı iş görəni, müqəddəs əqidələr yolçusu kimi görmək niyyəti olub. Və hər dəfə namaz üstə "Ya rəbbim, arzumu ürəyimdə qoy-

yasi-ictimai mühitin formalaşmasına, həmvətənlərində milli istiqlal ruhunun mətinləşməsinə namusla xidmət etdi. Azərbaycan istiqlalı yolunda yaşanan mərhələlərdə M.Ə.Rəsulzadə "Azərbaycan davasının" nəzəri məsələlərini, bu gün xüsusi əhəmiyyət daşıyan kitablarında işləyib hazırladı. "Bizə hansı hökumət lazımdır", "Azərbaycanda hüriyyət savaşı", "Camaət iradəsi", "İstiqlal məfkurəsi və gənclik" kimi əsərləri

Bu gün Azərbaycan Demokratik Respublikasının süqutundan sonra Məhəmməd Əminin söylədiyi "...Biz millətə milli istiqlalı dadızdırırdıq" ifadəsini xatırladıqca qürur hissi keçiririk. Çünki, həmin sözlər onun acı təəssüfü deyil, gələcəyi görməyi bacaran, zamanın enişində bədrəmiş bir millətin sözləridir. Həmin sözlərin ifadə etdiyi həqiqətin şirinliyi bu gün də duyulmaqdadır.

İkinci vətən bildiyi Türkiyənin Ankaradakı qəbiristanında əbədiyyətə qovuşan Məhəmməd Əmin Rəsulzadə cəmi 23 ay fəaliyyət göstərən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin sönmüş ocaqlarının, daha sonralar, yəni əsrin sonunda bir daha közərməsini, dünyanın hər qitəsindən görünən nəhəng dilli alovlarla yandıran, bu gün artıq 23 ilini tarixə yazan Müstəqil Azərbaycan Respublikasını, onun müasir iqtisadi qüdrətini, dünya birliyindəki yerini, çağdaş gəncliyini, bu gəncliyin arxasında durub fəxr etdiyi dövlət başçısının heyratamiz əməllərini görsəydi, yəqin ki, çox sevdiyi sözləri - "Yaşa, yaşa Azərbaycan" - deyirdi.

Milli istiqlalımızın 97-ci ili

ma" deyib, pərvərdigardan bu mətləbi diləyib. Zaman göstərdi ki, Allah axundun dualarını eşidib, məhz elə bir ömür bəxş elədi Məhəmməd Əminə.

Cavan yaşlarından Qurani-Kərimi öyrəndi, peyğəmbərimizin dühasını, təsirini duydu, İslam prinsiplərini zəruri ideoloji bünövrə kimi qəbul edib, milli ideyanın qanadlarından biri olduğuna inandı. Oxuduğu şəxsiyyətlər içərisində Homer vardı, Höte, Şekspir, L.Tolstoy, Dostoyevski, Puşkin, Servantes, Russo, Marks vardı. Amma onun "kənlünün sevgili məhbubi" Nizami idi, Füzuli idi, Mirzə Cəlil və Sabir idi. Bir də H.Cavidə, Yunis İmrəyə "bayılırdı".

Bir zamanlar pyeslər və şeirlər yazan, Qorki əsərlərindəki inqilabi ruhu bəyənən, hətta "Ana" romanını dilimizə çevirən Məhəmməd Əmin, daha sonralar onun "bəsit proletarçılığından" bıkdı, daha oxunaqlı və faydalı hesab etdiyi Tolstoya, Dostoyevskiyə üz tutdu.

Siyasi fəaliyyəti, milli istiqlal mücahdəsi ilə bağlı görüşlərini zaman-zaman qələmə alan M.Ə.Rəsulzadə ayrı-ayrı illərdə, mətbuatla, o cümlədən "Füyuzat", "İrşad", "Tərəqqi", "Azərbaycan", "Təkamül", "Açıq söz" kimi qəzetlərlə əməkdaşlığa qoşuldu, si-

M.Ə.Rəsulzadəni hər şeydən əvvəl milli istiqlal hərəkatının görkəmli nəzəriyyəçisi kimi də tanıtdırdı.

Bəlli həqiqətdir ki, xalqımızın soykökü əsrlərin keşməkeşindən keçib gəlmiş qədim, həm də çoxcəhətli türk mədəniyyəti əsaslarına dayaqlanırdı. Əcnəbilər tərəfindən ekzotik qəbul edilən türk mədəniyyəti, islam mədəniyyəti qaynaqları ilə birləşərək bu günün özündə belə öz fenomenini ilə digər millətlərin diqqətini cəlb edən azərbaycanlı mentalitetini formalaşdırmışdır. Odur ki, bolşevik istilasını qəzəblə pisləyən və ömrünün sonuna qədər həmin rejimə qarşı ardıcıl mücadilə aparandan biri olan Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin fikrincə, "...Müsləman və türk məmləkəti olmasa etibarilə Qafqaziya, Azərbaycan nə din, nə irq, nə də kultür baxımından kəndisi ilə qətiyyətlə əlaqəsi olmayan Rusiya tərəfindən, ancaq silah gücü ilə tutulmuşdur. Və məlum olduğu üzrə tarixi ənənəsi türk və İslam düşmənlərinə dayanan bu dövlətə heç bir zaman isinmədiyindən görək türkçülük və gərəksə islamçılıq ideyaları burada daima canlı inikaslar bulmuşdur".

Bir daha məşhur romanın müəllifinin kimliyi haqqında

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

Səmayə baxdım. Uzaq və böyük ulduzlar şahın tacındakı qiymətli daşqışa bənzəyirdi. Hələ indiyə kimi belə tənhalığı hiss etməmişdim. Bakıya, onun divarlarına Ninonun təbəssümlü gözlərinin əksi düşən qədim qalasına məxsusam".

Köhnə şəhərin təkrarsızlığının təsviri Əsəd bəy yaradıcılığının əsasını təşkil edir. Yazıcının şəhadətində görə, atasının İçərişəhərdə, Qoşa qapı girişindən görünən bir məsafədə, qalanın birinci yuxarı cərgəsində "böyük evi" olub. Məhz bu məqam romanın mərkəzi mövzusunun təşkil edir, xüsusilə də söhbət şəhərin sovetləşmədən əvvəlki görkəmindən gedəndə: "Kitabı ördüm və otaqdan çıxdım. Dar şüşəbənddən keçib hamar dama qalxdım ki, ayaqlarım altında uzanan dünyaya baxım: İçərişəhərin möhkəm qala divarları, daşların üzərində ərəbcə yazıların hiif olunduğu sarayın dağıntıları... Dəvələr yavaş-yavaş dar küçələrlə hərəkət edirdi. Bir qədər uzaqda dairəvi, göz oxşayan Qız qalası görünür. Onun arxasında isə qurğuşun rəngli laubalı Xəzər dənizi.

Uzaqda sahil boyunca çöllükdür – qəmli qayalar, qum və tikanlıqlar: dünyada tayı-bərabəri olmayan bir mənzərə. Dəmdə oturmşdum, təpənək fikrim yoxdu. Yad şəhərlərdən, yad damlardan və yad mənzərələrdən mənə nə? Bu dənizi, bu çöllüyü və ayaqlarım altında quzu kimi uzanan bu qədim şəhəri sevirdim.

Ora-bura vumuxan, neft axtara-axtara gəlib buralara çxan işgüzar adamlar varlanan kimi çxıb gedirdilər, çünki bu səhralıq sevmirdilər".

Qurban Səid unudulmur. M.Əsəd bəyin 100 illik yubileyində Niderland rejissoru Jos de Putter tərəfindən ərsəyə gələn təxminən bir saatlıq sənədli film Bakıda "Kapellhaus" Alman-Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzində təqdim olunmuş və salondakıları heyran edərək müxtəlif fikirlərin ərsəyə gəlməsinə səbəb olmuşdu.

Əsəd bəyin yubileyi Almaniyada Herman Hesse muzeyində, Polşa Elmlər Akademiyasında və Pozitona şəhər meriyasında onun yaradıcılığını izləyənlərin iştirakı ilə keçirilmişdir. Azərbaycan Milli Kitabxanası və Höte İnstitutunun dəstəyi ilə "Leo Nisembbaum, Əsəd bəy, Qurban Səid" - "Əli və Nino əsərinin müəllifi kimdir?" adlı ədəbiyyat sərgisi də keçirilib.

Azərbaycan tarixinə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə töhfə verən "Əli və Nino" əsərinin 2007-ci ildə keçirilən 70 illik yubileyində də xarici qonaqlar tərəfindən müxtəlif fikirlər səslənib. Fikirlərin müxtəlifliyi onu deməyə əsas verir ki, əsər bu günümüzdə belə çox aktualdır.

Tədqiqatçı-tərcüməçi Çərkəz Qurbanlı 1998-ci ildə ilk dəfə olaraq Əsəd bəyin "Allahu-Əkbər" əsərini Azərbaycan dilinə çevirərək dərc etdirib. Ondan öncə isə "Xəzər" və "Tərcümən" jurnallarında onun tərcüməsində "Altunsaç" romanından parçalar işıq üzünə görüb. 2005-ci ildən isə Qafqazın Strateji Tədqiqatlar İnstitutu tərəfindən Əsəd bəyin əsərləri - "Şərqdə neft və qan", "Son peyğəmbər", "Ağ Rusiya", "Altunsaç" Çərkəz Qurbanlının tərcüməsində işıq üzünə görüb. Professor Zeydulla Ağayev də M. Əsəd bəy haqqında araşdırmalar aparıb, məqalələr yazıb.

Şərqdə ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasını dolğunluğu ilə əks etdirən Əsəd bəyin romanları o dövr üçün öz tolerantlığı ilə çoxlarının diqqətini cəlb etmiş və Qafqaza olan marağı daha da artırmışdı.

Ç.ABDULLAYEV
Kulturologiya elmləri doktoru, professor

K.İBRAHİMOV
Tarix elmləri doktoru, professor

"Əli və Nino" müəllifinin İtaliya həyatı

İtaliyada "Pozitanoda Azərbaycan yazıçısı Əsəd bəy" kitabı nəşr edilib. Kitabda müəllif professor Romalo Ercolino yazıcının İtaliyanın Pozitano şəhərində keçən həyat və yaradıcılığında bəhs edir.

Burada yazıcının indiyədək nəşr olunmamış əlyazmaları və məktubları haqqında da məlumat verilir. Əsəd bəyin Pozitano həyatı barədə olan xatirələri kitaba daxil edilərək, Venesiyanın Ca Fosqari Universitetinin oxucularına təqdim edilib.

Kitabda, həmçinin Əsəd bəyin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı müxtəlif tədqiqatçılar tərəfindən yazılan məqalələr haqqında əhatəli araşdırma aparılıb və münasibət bildirilib. Əsəd bəyin yazdığı əsərlər haqqında məlumat verilərək, müəllifin dünyasını tez dəyişməsinə rəğmən, yaratdıqlarının bu gün də sevilə-sevilə oxunduğu qeyd olunub. Əsəd bəyin Bakıya bənzər İtaliyanın cənubunda yerləşən Pozitanoda ömrünü başa vurması, maraqlı ştrixlərlə təsvir olunmuşdur. Kitabda Əsəd bəylə bağlı müxtəlif səpkili məlumatlar, arxiv materialları da yer alıb.

Kitabda Alman-Azərbaycan Cəmiyyəti tərəfindən 2005-ci ildə Bakıda M.Əsəd bəyin 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında məlumat verilərək, cəmiyyətin sədri, professor Çingiz Abdullayevin Əsəd bəy yaradıcılığı haqqında fikirləri də yer alıb. Həmçinin həmin tədbirdə iştirak edən İtaliya, Almaniyə və Gürcüstandan olan alimlərin fikirləri də qeyd olunub.

Professor R. Ercolino özünün Bakıya səfəri, yubiley təəssüratlarını da qələmə alıb.

"Pozitanoda Azərbaycan yazıçısı Əsəd bəy" kitabı oxucular və tədqiqatçılar tərəfindən böyük maraqla qarşılanıb.

Millət vəkili Fazil Mustafa ilə Respublika Günü ər-fəsində söhbətləşdik. Azərbaycan Demokratik respublikasından tutmuş tərçümə məsələlərinədək müxtəlif mövzulardan danışdıq. Təbii ki, ilk suallarımız elə ADR-lə bağlı oldu.

- Fazil bəy, mayın 28-də Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasından 97 il ötür, bu günü Respublika günü kimi qeyd edirik. Bir millət vəkili və vətəndaş olaraq, ADR-in Azərbaycan tarixindəki rolunu necə dəyərləndirirsiniz?

- Birinci növbədə bu, Azərbaycan adlanan, milli identifikasiyası ilə azərbaycanlı kimi tanınan bir cəmiyyətin dövlət qurma tarixinin başlanğıcıdır. Çünki ona qədərki Azərbaycanda sülalə dövlətləri, ayrı-ayrı xanlıqlar, xanlıqlardan sonra isə ayrı-ayrı müstəmləkə rejimləri altında yaşamağa məcbur olan etnik toplum mövcud idi. Maraqlıdır ki, həmin etnik toplum da özünü olduğu kimi tanıyırdı, o vaxtdək özünü “Qafqaz tatarları, ya ümumən “tatar”, “Azərbaycan tatarları”, yaxud “Əli şəsi”, “müsləman” adlandırırdı, təbii ki, bizi kənarında da belə tanıyırdılar. Bu adlar içərisindən məhz Azərbaycanın seçilməsi, demokratik respublikanın yaranması ilə millət dövlət yaratma və həm də özünü ad qazandırma, öz adını olduğu kimi mənimsəmə hüququ əldə etdi. Buna görə də bu tarix bizim üçün siyasi kimliyimizin və siyasi şüurumuzun formalaşmasının yekun nəticəsidir, bu, bir milli dirilik tarixidir. Xalqlar var ki, uzun illər dağlarda döyüşürlər, müstəmləkəçilərlə mübarizə aparırlar, amma bu mübarizə heç də həmişə bir müstəqil dövlətin yaranma faktı ilə nəticələnmir. Azərbaycan xalqının tarixi baxımdan şansı həm də onda gətirdi ki, xalqımız mübarizəsinə məhz ADR-in yaranması ilə yekun vurdu - özü üçün faydalı nəticə əldə etdi. Düzdür, demokratik respublika sovet işğalı nəticəsində süqut etdi, amma ən azı təməlin qoyulması, azadlıq duyğusunun yaşanması bu xalqa gələcəkdə dövlət qurma əzmini yenicədən bəxş etdi, XX əsrin 90-cı illərində bu iradə müstəqil Azərbaycan Respublikasının yaranmasında özünü göstərdi. 28 May bizi özümüzlə qaytardı. 28 May milli oyanış və dirçəliş tariximizdir, əvəzolunmaz bir gündür, bayramdır. Belə bir günə şükranlıqla yanaşmasaq, cəmiyyətimiz heç vaxt müstəqilliyin dəyərini bilə bilməyəcək. Yəni 28 May tarixinə və bu günü bizə bəxş edən insanlara minnətdarlıq duyğusunu ilə yaşamaq hər bir azərbaycanlının borcudur.

- ADR cəmi 23 ay yaşadı, yəni çox qısa zaman kəsiyində fəaliyyəti nə dayandırılmış oldu. Maraqlıdır, necə oldu ki, cavan bir dövlətin qoyduğu əsnələr yetmiş illik sovet istilasından dövründə də unudulmadı?

- Bunun əsas səbəbi ilk növbədə Azərbaycanın coğrafi ərazi olaraq müəyyən bir çərçivədə tanıdılmasıyla bağlıdır. Paris Sülh Konfransında demokratik respublikamızın mövcudluğunun de fakto tanınması o dövrün fədakar insanların, siyasi liderlərimizin - Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin, Əlimərdan bəy Topçubaşovun, Fətəli xan Xoyskinin, Nəsih bəy Yusifbəylinin, Həsən bəy Ağayevin və bu kimi nəhəng simaların əməyinin nəticəsidir.

O zamankı çətin şərtlərdə onlar bu problemi çözü bildilər. Sanki torpağı hazırladılar ki, bura istənilən vaxt istənilən ağac əksən, mütəqil boy atacaq. Buna görə də hətta sovet işğalı dövründə Azərbaycanın cümhuriyyət dönməndəki sərhədləri kiçik dəyişikliklərlə saxlanıldı. Konkretləşdirsək, Zəngəzur mahalı Ermənistanə verildi, amma dövlətimizin ərazisinin əsas hissəsi yəni də Azərbaycanca saxlanıldı. Konkretləşdirsək, Zəngəzur mahalı Ermənistanə verildi, amma dövlətimizin ərazisinin əsas hissəsi yəni də Azərbaycanca saxlanıldı. Konkretləşdirsək, Zəngəzur mahalı Ermənistanə verildi, amma dövlətimizin ərazisinin əsas hissəsi yəni də Azərbaycanca saxlanıldı. Konkretləşdirsək, Zəngəzur mahalı Ermənistanə verildi, amma dövlətimizin ərazisinin əsas hissəsi yəni də Azərbaycanca saxlanıldı.

etdi, sovet hökuməti bu çərçivəni bir qədər daraldırsa məcbur oldu ki, həmin sərhədlərdə, formal da olsa, müstəqil müttəfiq respublika adını Azərbaycan üzərində saxlasın. 1991-ci ildə Sovet İttifaqı məhz respublikalar prinsipi ilə parçalandığından artıq fərqli bir situasiya yarandı. Bu baxımdan da biz məhz təməl, fundament olaraq 28 May tarixinə xüsusi dəyər verməliyik. ADR-in yaradıcılığı dərən vəzifə başqa idi. Həmin vaxt Osmanlı dövləti Almaniyaya ilə müttəfiq idi, Almaniyaya isə müharibədə məğlub olmuşdu, başqa sözlə, Osmanlı da bu taleyi bölüşürdü. Əslində, I dünya müharibəsi ələ Osmanlı torpaqlarının bölüşdürülməsi uğrunda başlamışdı. Belə bir vəziyyətdə ölkəni və milləti xilas etmək lazım idi. Çünki Sevr anlaşması nəticəsində ölkə ələ bölünmüşdü ki, artıq Türkiyə deyilən məmləkətdən əsər-alamət qalmamışdı. Türkiyəni tarixdə saxlamaq üçün Atatürk I dünya müharibəsinin nəticəsində mümkün oldu. Başqa sözlə, onların əkdüyü müstəqillik ağacının bəhrəsini biz görürük.

- Bəzən ADR-Türkiyə münasibətləriylə bağlı söhbət düşəndə qardaş ölkənin ünvanına müəyyən gileylər səsləndirənlər olur. Məsələn, Mustafa Kamal Atatürk hökumətini demokratik respublikanı lazım olan qədər müdafiə etməkdə, hətta bir qədər sort desək, Azərbaycanı Rusiyaya güzəştə getməkdə ittiham edənlik tapılır. Bu ittihamlara sizin yanaşmanızı öyrənmək maraqlı olardı.

- Məsələyə bu cür yanaşmaq doğru olmaz. Çünki burada söhbət pragmatik siyasətdən gedir. Məsələn, Bakının işğaldan azad olunması Qafqaz İslam Ordusunun, türk əsgərinin Azərbaycana verdiyi ən böyük həyatı nəfəs idi. Biz bunu bəlkə hələ də layiqincə qiymətləndirməmişik. Bir şeyi bilməliyik ki, Qafqaz İslam Ordusu gəlməşəydi və Şaumyanın erməni-bolşevik ordusu Gəncəni işğal etsəydi, Azərbaycan adlanan dövlətin mövcudluğu şübhə altında olardı.

Yəni Rusiyaya ilə münasibətlər Türkiyə üçün həyatı əhəmiyyət daşıyırdı, bu əməkdaşlıq hər iki tərəfin maraqlarına uyğun gəlirdi. Atatürk də bu marağa görə davranırdı. Buna görə də kimisə ittiham etməyə ehtiyac yoxdur. Konkret tarixi şəraitə öyrənərək, hadisələrə mübalighəsiz qiymət vermək daha doğrudur. O zaman əsas hədəf Türkiyəyə yəni qorumaq idi. Bu səbəbdən də, Atatürkün xüsusi fədakarlıq etdiyini söyləmək də, onu ADR-ə xəyanətə ittiham etmək də doğru deyil. Bir də təkrar edirik, unutmayaq ki, ondan da ağır tarixi şərtlərdə Ənvər Paşa Osmanlı ordusunun Azərbaycanca gəndərləməsinə qərar verirsə, bu, onu göstərir ki, qərarlar tarixi şəraitdən asılı deyil.

müsahibə

“28 May milli oyanış və dirçəliş tariximizdir”

“Aydın yol” qəzetinin suallarını millət vəkili Fazil Mustafa cavablandırır

Bu, artıq fədakarlıqdır. Sadəcə, siyasət anlaşılan fərqli ola bilər, görünür, Ənvər Paşa idealist, Atatürk isə pragmatik siyasət yürüdüdü. Yəni sonuncu ağırmayan başına dəsmaqla bağlamaq istəmədi və nə yaxşı ki, Türkiyə dövlətinə ayaqda tuta və onu güclü dövlət kimi qoruyub saxlaya bildi. Bu gün bir çox məsələlərdə Azərbaycan Türkiyəyə qardaş ölkə kimi arxalanır. Sadəcə nəzərə almaq lazımdır ki, başqa ölkənin maraqlarına uyğun davranmaq pragmatik siyasət anlayışına uyğun gəlir. Tarixi şəraitə indiki zaman kəsiyindən yanaşmaq obyektiv dəyərləndirmə imkanı vermir.

- Bugünkü Azərbaycan Respublikası ADR-in varisidir. Siyasi şərait, təbii ki, xeyli dəyişib. Bu mənada bu iki respublika arasında hansı fərqləri hiss edirsiniz?

- Təbii ki, siyasi baxımdan biz həmin bazanı və ərazini miras almışıq. Bu gün də eyni maraqlar - xalqın maraqlarını təmsil edirik, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında və başqa beynəlxalq qurumlarda eyni xalqın adından danışırıq. Hüquqi cəhətdən müəyyən fərq var, ADR parlamentli respublika idi, bizsə prezidentli respublikaya keçmişdik. Parlamentlərdə də fərq var. Məsələn, o zamankı sahib çıxmasını gözləmək də sadəcə təmsilçiləri ilə yanaşı erməni millətinə olan deputatlar da fəaliyyət göstərirdi. İndi məlum səbəblərdən başdan aşırı, təzyiqlər güclü idi, ölkə qurtuluş savaşı aparıldı. Bu əradə Türkiyəyə həlqə də sovet hökumətindən maddi, hərbi yardımlar alındı.

Məsələn, o dövrün ziyalılarının hədəfləri ilə indiki hədəflər fərqlidir. O zaman hansısa bir universitet açmaq, məktəb açmaq başlanğıc idi, amma indi universitetlər də, məktəblər də, savadlı kadrlar da var. Bu gün qərarlar da daha müstəqil şəkildə verilir. O zaman ADR üçün güclü Denikin, Rusiya təhlükəsi var idi, beynəlxalq ələmdə tanınma ilə bağlı problemlər vardı, parlamentin rəhbəri Topçubaşov fədakarcasına aylarla Parisdə Azərbaycanın tanınması üçün mübarizə aparırdı, amma indi müstəqilliyimiz tanınmış və kimsə bizim müstəqilliyimizi şübhə altına ala bilməz. Yəni tarixi şərtlər, şəraitlə bağlı fərqlər var...

- Yeri gəlmişkən, bir sıra kitablar müəllifsiniz. Hazırda hansı mövzu üzərində işləyirsiniz?

Tələbələr onun dərindən qacırıldı, mən auditoriyada qalırdım. Gördüm ki, dil öyrənmək üçün yaxşı imkan var. Bir gün müəlliməyə dedim ki, mən dərslərdə iştirak etməyə hazırım, amma siz mənə düzgün tərçümə etməyi öyrədin. Başladım şeirlər tərçümə edib ona göstərməyə, müəllimə də müəyyən düzəlişlər edirdi. Həvəslə idim, getdikcə də mənə vərdiş də yarandı. Amma sonralar özüm yazmağa üstünlük verməyə başladım.

- Fəzil müəllim, Azərbaycan üçün tarixi və əlamətdar bir hadisənin - ilk Avropa Oyunlarının astanasında-yıq. Yeri gəlmişkən, bildiyimə görə, asuda vaxtlarınızda idmanla məşğul olursunuz, futbol, basketbol oynayırsınız.

- Şeir kitabı üzərində işləri bitirmişəm. Hazırda “1917-1920-ci illərdə Azərbaycanı siyasi düşüncə cərəyanları” adlı kitab üzərində çalışıram. Əvvəllər bu mövzuda arxiv materialları əsasında işləmişdim, indi həmin işi genişləndirmək məqsədilə çalışıram. Onu da yaxın zamanlarda oxuculara təqdim etməyi düşünürəm. Bir də, son dövrlər yazdığım məqalələrin toplusunu hazırlayıram. Yəqin, payız-qış aylarına hazır olar.

- Fəzil müəllim, Azərbaycan üçün tarixi və əlamətdar bir hadisənin - ilk Avropa Oyunlarının astanasında-yıq. Yeri gəlmişkən, bildiyimə görə, asuda vaxtlarınızda idmanla məşğul olursunuz, futbol, basketbol oynayırsınız.

Milli Məclis, kitablar, yazmaq-oxumaq, idman... Necə vaxt çatdırırsınız?

- Bəli, ilk Avropa Oyunlarının Bakıda keçirilməsi çox böyük hadisədir. Bu bizim tarixi nailiyyətimizdir. Özümə gəlincə, bir dəfə mənə soruşdular ki, sutkanın neçə saatını işləyirsiniz, dedim, iyirmi altı (gültür). Bəzən bir saatda iki saatlıq işi görməli oluram, buna vərdiş etmişəm. Həftənin altı günü hər səhər futbol, bazar günü isə basketbol oynayıram, həftədə iki dəfə üzgüçülüyə gedirəm, heç olmasa, həftədə iki-üç gün - bəzən hər gün şahmat oynayıram.

- Tərəf müqabiliniz siyasətçilərdir?

Bütün bunlarla yanaşı, maşını da özüm sürürəm, bağda da özüm işləyirəm. Bütün işlərimi sistemə salmışam. Ola bilsin, bu, dini görüşlərimlə bağlıdır. Namazımı da vaxtlı-vaxtında qılıram. Vaxtı uzaqlaşdırmağa çalışıram. Yəni nə uğur qazana bilməmişsə, onların hamısını daqiq vaxt bölgüsüylə əlaqələndirmək olar.

- Bədi ədəbiyyat oxumağa necə vaxt olur?

- Əvvəllər bədi ədəbiyyatı daha çox oxuyurdum. Demək olar ki, bu gün üzde olan əsərlərin əksəriyyətini oxumuşam. Amma son vaxtlar daha çox gənc yazarları izləyirəm.

- Yox, futbolu peşəkarlarla oynayıram, onların əksəriyyəti “Neftçi”nin, Azərbaycan ıçma komandasının keçmiş oyunçularıdır, üç gün onlarla, üç gün də gənc peşəkarlarla oynayıram. Demək olar ki, bərabər səviyyədə oyun nümayiş etdiririk. Basketbol oyunu da yəni də çox maraqlı rəqəbt mühiyyətdə keçir. Şahmatda isə son vaxtlar tərəf müqabilim daha çox Qüdrət Həsənzadədir. Çünki onunla Milli Məclisdə də, kənarında da görüşmək imkanlarımız çoxdur.

- Azarkeşi olduğunuz komanda var?

- Daha çox maraqlı oyunu izləməyi sevirəm. “Bavariya”nın, “Mançester Siti”nin, “Barselona”nın, “Real”ın oyunlarına baxıram. “Qarabağ”ımızın oyunlarını meydana da izləyirəm. Təbii ki, meydana daha çox komandamıza dəstək vermək üçün gedirəm. Ən azından, borcumdur ki, onu qələbəyə həvəsləndirəndən biri də mən olum. Amma, ümumiyyətlə, oyunları daha çox televiziya ilə izləməyi və özüm oynamağı sevirəm. Başqa idman növləriylə də maraqlanıram. Ümumiyyətlə, hərəkətli həyat tərzi sevirəm, çalışıram həmişə formada qalam. Bilyard, stolüstü tennis, nörd oynamağı sevirəm. Amma əlbəttə ki, bunlar asuda vaxt üçündür. Əsas işim yazmaq və oxumaqdır. Hər həftə seçdiyim ərazidə seçicilərimi qəbul edirəm. Bununla yanaşı, telekanalları da izləyirəm, çalışıram gündə heç olmasa, əlli səhifə mütaliə edim, yazmağa da vaxtım olsun. Sosial şəbəkələrdə, “Facebook”da fəal iştirak edirəm. Çünki özümün sifirəndə başlayıb nəsə yaratmışam uzun çəkər. Amma tərçümə vasitəsilə biz bu nailiyyətləri ölkəyə qazandıra bilərik. Azərbaycan üçün faydalı olan ədəbiyyatın inşasını təşviq etməyə çalışıram. Təsəvvür edin ki, qızımın da beş yaş var və mənsiz heç yəni bir addım atmış, nəsə oxuyuramsa, mütəqil yəni oxuyuram, ona da vaxt ayırıram.

Ümumiyyətlə isə, mütaliənin əsasını fəlsəfi və tarixi əsərlər təşkil edir. Sentimental əsərlərdən qaçırım. Arada Cəlil Məmmədquluzadəni, Haqverdiyev, Seyid Hüseyni təkrar oxuyuram.

- Bu yaxınlarda bir yaşını qeyd etmiş Tərçümə Mərkəzinə arzularınızı da öyrənmək maraqlı olardı.

- Nazirlər Kabineti yanında Tərçümə Mərkəzi yeni fəaliyyətə başlasa da, artıq bu istiqamətdə müəyyən işlərin görüldüyü hiss olunur. Struktur olaraq bizdə tərçümə məktəbi hələ tam formalaşmayıb, arzu edirəm tərçümə məktəbini yarada bilərsiniz. Sizin daha geniş oxucu auditoriyasına öz xidməti arzulayıram. Ümid edirəm, belə də olacaq. Bir də peşəkar kadrların ortaya çıxması vacibdir. Çünki tərçümə çox ağır sənətdir. Bu həm də müəllifin yerinə düşünmək deməkdir. Düşünürəm ki, bütün güc tərçümə sisteminin üzərinə səfərbər olunmalıdır. Bunun üçün yaxşı vəsait ayrılmalıdır, ən istedadlı adamları tərçümə sənətinə mənimsəmək üçün xaricə oxumağa göndərmək lazımdır. Açıq, bu gün Azərbaycanda bu sahədə müəyyən problemlər hiss olunur. Tərçümə sektoru yaxşı inkişaf etsə, müasir dünyada baş verənləri izləmək, onu “özününkülaşdirmək” mümkün olar. Çünki özümün sifirəndə başlayıb nəsə yaratmışam uzun çəkər. Amma tərçümə vasitəsilə biz bu nailiyyətləri ölkəyə qazandıra bilərik. Azərbaycan üçün faydalı olan ədəbiyyatın inşasını təşviq etməyə çalışıram. Təsəvvür edin ki, qızımın da beş yaş var və mənsiz heç yəni bir addım atmış, nəsə oxuyuramsa, mütəqil yəni oxuyuram, ona da vaxt ayırıram.

Rəbiqə NAZİMQIZI

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət barədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məlhəmləri, otlar, meyvələr, təbiblərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi") əsəri xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbiblərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərindən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin Əl-Qorqani

(Əvvəli ötən sayımızda)

Üçüncü və dördüncü böhran uzun sürən xəstəliklər zamanı baş verir.

Təbiblər bunlara "zərbə vuran xəstəliklər" deyirlər.

Orqanizm xəstəliyi bir dəfəyə dəf edə bilmədikdə, əksər hallarda, maddələri əsas bədən üzvlərindən dəf edir, lakin digər üzvlərdən dəf edə bilmir.

Belə böhrana "yerini dəyişən böhran" deyirlər.

Buna misal olaraq, öz şəhərinin bir hissəsini düşməyə qoyub getmiş padşahı göstərmək olar.

Yerini dəyişən böhranların bəziləri yaxşı, bəziləri isə pis olaraq, müxtəlifliyi ilə fərqlənir.

Yaxşı böhran sarılıq, qoturluq və demrov xəstəliyi zamanı baş verir.

Pis böhran çiban, şiş, qasıqda limfa vəzilərinin iltihabı (bubon), taun xəstəliyi, bədəndə keyləşmə, çiçək xəstəliyi, cüzam xəstəliyi, boğulma xəstəliyi, dəri xəstəliyi (ekzema), vəzi xəstəliyi, fil xəstəliyi, üz iflici, bel ağrısı, çanaq sümüyünün üst hissəsinin ağrısı, diz ağrısı zamanı baş verir.

Bu xəstəliklər yox olduqda belə, onların hər hansı əlamətləri qalır.

Odur ki, belə xəstəliklər uzun sürür və bədən qüvvəsi çatdığı halda xilt ifrazı meydana çıxdıqda, tam böhran baş verir.

Bədənin qüvvəsi yetərinə olmadıqda, yerini dəyişən böhran baş verir. Belə böhran tər ifrazı ilə müşayiət olunur.

Mötədil böhran burundan qanaxma, sidik ifrazı, ishal və qusma ilə müşahidə olunur.

Baş xəstəlikləri böhranı özünü selikdə, göz yaşı, yaxud qulaqdan axan mayedə göstərir.

Tənəffüs yollarının xəstəliklərinin böhranı tüpürçəkdə özünü büruzə verir.

Əksər xəstəliklərdə bu, yaxşı böhrana dəlalət edir.

Ən yaxşı və tam böhran zamanı qanaxma baş verir.

Ondan sonra ishal, qusma, sidik ifrazı və tərləmə kimi halları qeyd etmək olar.

Bunu bilmək lazımdır ki, bütün xəstəliklərin başlanğıcı, inkişafı, son və tənəzzül dövrləri var.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi)

Tam böhran xəstəliyin son dövründə, ölüm halları isə xəstəliyin başlanğıcı, inkişaf və son dövrlərində baş verə bilər.

Tənəzzül vaxtı isə böhran və ölüm halları olmur.

Xəstəliyin başlanğıcında baş verən böhran ölümə nəticələnir.

Xəstəliyin inkişaf dövrü zamanı baş verən böhran yaxşı olduqda, naqis olur.

Böhran pis olsa, xəstəlik şiddətlənir.

Böhran xəstəliyin son dövründə baş verərsə, tam böhran olar və gözlənilən təhlükə birdəfəyə aradan qalxar.

Orqanizmin qüvvəsi xəstəliyi birdəfə dəf etməyə çatmazsa, o zaman xəstəlik digər üzvlərə də nüfuz edər və xəstə vəfat edər.

Müəyyən böhran günlərində böhran baş verməzsə, xəstəlik uzunmüddətli və ağır olar.

Belə xəstəliklər zamanı xəstə çox əzab-əziyyət çəkər.

Bu səbəbdəndir ki, on dördüncü gün baş verəcək böhran daha tez meydana çıxarsa naqis olar, orqanizmin zəifliyinə dəlalət edər və xəstəyə əzab-əziyyət gətirər.

Sağlam insanlar xəstələnən zaman böhran vaxtında baş verdiyi üçün orqanizm zəiflik və əzab-əziyyətə məruz qalmır.

Ümumiyyətlə, böhran xəstəliyin son dövründə baş verir, lakin təbiətin zəifliyi və xarici amillər səbəbindən, vaxtından əvvəl də baş verə bilər.

Xarici amillərə vaxtında qəbul edilməyən və xəstənin vəziyyətinə uyğun gəlməyən təam və içkiləri misal göstərmək olar.

Bu zaman baş verən böhran özünü olduqca pis göstərir.

Bunu bilmək lazımdır ki, xəstəlik zamanı baş verən böhrana "xəstəliyin qaynar dövrü" deyirlər.

Bunu bilmək lazımdır ki, bəzi böhranlar dörd gündən bir, bəziləri yeddi gündən bir, bəziləri isə iyirmi gündən bir baş verir.

İyirmi gündən bir baş verən böhranla müqayisədə dörd gündən bir baş verən böhran tam olmur və o daha zəifdir.

Yeddi gündən bir baş verən böhranın gücü qırx günədək davam edir, sonra zəifləyir.

İyirmi gündən bir baş verən böhranın gücü isə yüz iyirmi günədək davam edir.

Elə böhran halları da var ki, yüz iyirmi gündən sonrakı dövrdə baş verir və onlar yeddi ay, yeddi, on dörd və iyirmi bir ilədək davam edə bilər. Bütün ağır xəstəliklərin böhranı əksər hallarda xəstəliyin tək günlərində baş verir.

Bu səbəbdəndir ki, günəşarı baş verən qızdırmanın on dördüncü gün gözlənilən böhranı on beşinci gün baş verir.

Dördüncü gün baş verəcək böhran öz vaxtında olmayanda, üçüncü və ya beşinci gün baş verir.

Doqquzuncu günün böhranı isə yeddinci və ya on birinci günlər baş verir.

Bivaxt böhranın günlərinə gəldikdə, doqquzuncu günün böhranı ən güclü, beşinci, üçüncü və on üçüncü günlərin böhranı zəif olur.

Ağır xəstəliklər zamanı yetişmənin əlamətləri birinci gün görünərsə, böhran dördüncü gün baş verər.

Əgər xəstəlik çox şiddətli olsa, böhran üçüncü gün, ləng gedən xəstəliyin böhranı isə beşinci gün baş verir.

Xəbər verən gün dördüncü gün meydana çıxarsa və xəstəlik şiddətli olarsa, böhran yeddinci gün, ləng gedən xəstəliyin böhranı isə beşinci gün baş verər.

Xəbər verən gün dördüncü gün meydana çıxarsa və özünü pis əlamətlərlə büruzə verərsə, böhran altıncı gün baş verər.

Xəbər verən gün yeddinci gün meydana çıxarsa, böhran on birinci, yaxud on dördüncü gün baş verər.

On birinci günün böhranı daha tez baş verərsə, bu zaman qızdırma yüksək olarsa və yetişmənin əlamətləri meydana çıxarsa, böhran on dördüncü gün baş verər.

Yetişmənin əlamətləri dördüncü gün meydana çıxarsa, böhran on yeddinci, on səkkizinci, iyirminci, iyirmi birinci günlər və ya daha gec baş verə bilər.

On dördüncü günün böhranı daha tez baş verərsə, bu zaman qızdırma yüksək olarsa və yetişmənin əlamətləri meydana çıxarsa, böhran on dördüncü gün baş verər.

Yetişmənin əlamətləri dördüncü gün meydana çıxarsa, böhran on yeddinci, on səkkizinci, iyirminci, iyirmi birinci, iyirmi dördüncü, otuz birinci, otuz dördüncü, otuz yeddinci və qırxıncı günlər buraya aiddir. Birinci və ikinci günlər də böhran günlərindən hesab olunur.

Qırx gündən sonra böhran olmur, lakin xəstəlik davam edir.

İyirminci gündən qırxıncı günədək olan on üç gün ərzində böhran baş vermir. Bunlar iyirmi ikinci, iyirmi üçüncü, iyirmi beşinci, iyirmi altıncı, iyirmi yeddinci, iyirmi doqquzuncu, otuzuncu, otuz dördüncü, otuz beşinci, otuz altıncı və otuz doqquzuncu günlərdir.

Bunu da bilmək lazımdır: elə günlər olur ki, həmin dövrdə yaxşı böhran baş verə bilər. Lakin həmin günlərdə böhran baş verməyə də bilər.

Əksər xəstəliklərdə qızdırma günləri böhran günlərinin sayı ilə üst-üstə düşür.

Məsələn, yeddi gün sürən qızdırma yeddinci gün çox yüksək olur.

Uzun sürən xəstəliklər zamanı ayların və illərin sayı xəstəliklərin sayı ilə üst-üstə düşür.

Məsələn, dörd gündən bir baş verən sövdalı və bəlgəmli qızdırma yeddi ayın içində yeddi dəfə baş verir.

Ağır xəstəliklərdə olduğu kimi, uzun sürən xəstəliklər zamanı da böhranın xəbər verən günləri ləngiyə bilər.

Öz vaxtında baş verməyən böhrana "bivaxt böhran" deyirlər.

Bunlar üçüncü, beşinci, doqquzuncu və on üçüncü günlərdir.

Xəstəliyin bəzi günləri böhranın nə vaxt olacağından xəbər verir və onlara xəbər verən günlər deyirlər.

Bu günlərdən başqa günlər də var ki, onlara "orta vəziyyətli günlər" deyirlər. Bu günlər on dördüncü gündə baş verəcək böhrana təkan verir və iyirminci günə qədər uzanır.

Sonrakı böhranın gücü tədricən zəifləyir. Bu vəziyyət qırx günədək davam edir.

Ağır və güclü böhran səkkiz günün içində baş verir.

Bundan sonra baş verən böhran zəif olur.

Əslində, qırxıncı gündən sonrakı vəziyyət böhran sayılır.

Lakin böhran xəstəliyin altmışıncı, səksəninci və yüz iyirminci günlərində də baş verə bilər.

(Ardı gələn sayımızda)

**Tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA**

Rayner Maria RİLKE (Avstriya)

«Orfeyə sonetlər» silsiləsindən

Göyərir, ilahi, göyərir ağac!
O səsdə göyərir: səslənir Orfey.
Və susur nə varsa. Bu sükutdaca
rəngini, cildini dəyişir hər şey.
Vəhşilər yuvadan qaçır, tələsir,
səsini içinə qısıb dururlar:
qorxu-hürküdən yox, susub dururlar, -
dinləməkdən ötrü o gözəl səsi.
Hansı ulayır, dil-dil ötürdü, -
bir heçdi, bir puçdu onlardan ötrü.
Və sən o balaca, o sisqa yerdə,
içindən hər şeyin acıqla, kinlə
baxdığı o miskin, ufacaq hində
məbədlər ucaldım gözəl səsinlə.

Və yalnız o kəs ki öz lirasından
bir an da ayrılmadı,
ruhlar və kölgələr dünyasında da
ona dönük çıxmadı,
övlərlə birgə xaşxaş da yedi
iyrənmədən, qorxmadan, -
sonsuzluğu yalnız o vəsf elədi
tellərə toxunmadan.
Suda əksi sinan quyu təkindən
baxıb səni tərək edən
surəti dərk et.
Yalnız o tərəfdə, yalnız o üzdə
açıldı üzümüzə
son əbədiyyət.

Bulud kölgəsizək öz dövrəsində
itsə də ömür,
yənə öz kökündən, bünövrəsindən
heç nə dəyişmir.
O qəfil axında bir göz qırpmı
yanıb, közərüb,
Orfey lirasının səsi çırpınır -
canlı, əzəli.
Biz hardan bilək ki, sonumuz nədir? -
bizimçün dünyada nə ehtiraslar,
nə də iztirablar dərk ediləndir, -
toranda gizlənilib yolun arası.
Yalnız o nəğmənin
bürüyüb dünyanı səsi-sədası.

Dilimin nəğməsi - can verdiyinə
qulaq da bəxş edən Tanrıdı, Tanrı...
Yaz çağı, Rusiya; anıram yənə -
tala, tənha bir at, qaş qaralırdı...
Qayıışı-qaytanı atıb qırağa
o kənddən-kəsəkdən qaçırdı bu at;
uçurdu axşamın qaranlığına -
üzü tənhalığa çapırdı bu at.
Çapırdı, hər şeyi unudub artıq -
yalı yellənirdi, başı əsirdi,
yaman tələsirdi... və budur artıq
gemgeniş talada o tək gəzirdi!
Qulaq kəsildirdi, oxuyurdu at...
Atın bu surəti məndən amanat!

Quduzlaşmış kütlənin dörd tərəfdən sardığı,
sən ey ilahi səsdə dirçələn ulu Tanrı! -
sənin səslənişinlə o yığınağın varlığı,
hay-küyü itdi-batdı, xoş bir avaz yarandı.
Qırammadı heç biri fəqət sənin liranı.
Ürəyinə tuşlanan daşlar sənə yetincə
ipək kimi hamısı yumşaldı bircə-bircə -
nafəs verib, can verib dilləndirdin onları.
Qəddar, amansız qisas axırda baş tutsa da -
Azgün menadlar sənin axırına çıxsa da...
aslanların, quşların, ağacların, otların,
qayaların dilinə keçdi o səs, o səda...
Yerin, göyün Tanrısı! Sənin füsunkar səsin
o keçmiş ədavətin uzaq sədası kimi
o vaxtdan dilimizdə səslənir həzin-həzin.

1922

«Sevgi» silsiləsindən

Gün işığıyla doğdu? Yay yağıışıyla yağıdı?
Söylə, nə sayaq axdı sevgi sənin qəlbina?
Bəlkə bələnməmişdi o bir almanın rənginə?
Yoxsa bir dua kimi duydu sən öz sevgini?!
Səadət şimşəyitək o, göylərdən enib də
və nur saçan ağappaq qanadını gərüb də
sığındı düymə-düymə çiçəklənən ürəyə...

Elə ikimizdik - bir sən, bir də mən,
dərindən düşüncələr bizi didirdi.
Çox-çox uzaqlardan, kol-kos dibindən
eşşəkarsımın səsi gəlirdi.
Gün də hərdən-hərdən işıq saçırdı,
özgə heç nə yoxdu dünyada, təkdik -
bir səndin, bir məndim, bir də pıçiltım:
"Ah, sənin gözlərin necə qəşəngdir..."

Yuxuda görüşdük... axı kim bilir -
bəlkə bir yaz günü çıxdım rastına?
Acı göz yaşların axır, tökülür
indi bu payızın günortasına.

Qızların nəğməsi

Yuxularım haraylayır,
çağırır... çağırır səni!
Sən ümidlə soraqlayır,
lal qışqırıqla bağırır
didir, dağdır bağrımı.
Sönüb getdi son umud da,
mənə qalan - şübhən, qəmin,
bir də soyuq, lal sükutda
donub qalan qəlbim mənəm.

1896

Özgə heç nə yoxdu dünyada, təkdik - bir səndin, bir məndim, bir də pıçiltım

Solan yarpağımı yanırısan belə?
Ya ötən yaz səni yandırır-yaxır?
Yazda qovuşmuşduq bəxtəvərliyə,
bəlkə də yuxuda - kim bilir axı...

1896

Ciddi an

Bu anda bu cahanda
səbəbsiz-filansız ağlayan hər kəs-
məni ağlayır.
Bu gecə kim eləcə
səbəbsiz-filansız deyib-gülürsə
məni dağlayır.
Bu anda bu cahanda
səbəbsiz-filansız gəzən hər kəsin
yolları yönəlir mənim üstümə.
Bu anda bu cahanda
səbəbsiz-filansız ölən hər kəsin
gözləri dikilir mənim üzümə.

1900

Ağaclar ağappaq çiçəkləyərkən
yaşarmış gözləri yol çəkə-çəkə
elə hey toxuyub, hey tika-tika
qızların həsrətdən solar üzləri.
Nəğməmiz yənə də qəm-kədər dolu,
kaş uğurlu olsun bu yazın yolu,
gətirib gəlibdir bəlkə də onu,
o isə tanımaz daha bizləri...

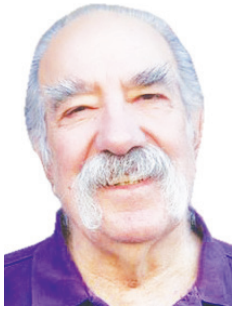
1897

Səs gəlir: hardasa çaylar oxuyur.
Oxuyan elə bil zamandı, vaxtdı.
Amma yox, vaxt deyil, zaman deyil, yox -
bəlkə sonsuzluqdu əriyir, axır.
Sənə yabançıdı bu səslər hələ,
Sudu - gah uzaqda, gah yaxındaca.
O suda bir daşsan bəlkə sən elə -
düşmüşsən, qalmısan o axındaca.
Hər şey necə uzaq, necə yaxındı,
hər şey də bəllidi, mənası varmı...
sudu... axıb gedir, adi axındı...
Sənsə sirr dəlisi, sirr ölüsüsən,
yad sular, yad çaylar axdı, apardı
bütün hissələrini... hara, görəsən?

1922

Tərcümə etdi:
Mahir N.QARAYEV

Fereyduun TONKABONI, (İran)

Bu hekayədən multiplikasiya filmi çəkmək üçün ssenari kimi istifadə etmək olar. Ya da elə adi filmin ssenari kimi. Amma onda lentin hərəkət sürəti real sürətdən iki dəfə artıq olmalıdır. Təxminən köhnə filmləri müasir proyektorlarda fırladanda necə alınırsa, elə bir şey çıxmalıdır. Səs çıxın da iki dəfə artıq sürətlə getməli, film göstərilərkən sözlər çətin anlaşılmalıdır.

(Təsəvvür edin ki, valı lazım olandan daha sürətlə oxudursunuz.)

Damında yanıb-sönən işığı olan "Təcili yardım" maşını doğum evinin həyətinə sürətlə girir. Xəstəxana dəhlizi. Qapıların ağzında nənələr bashabas salır, cavan atalar həyəcan içində irəli-geri gedir. Bu dəm cərrahiyyə otağının qapısı taybatay açılır, qapının ağzında bir neçə tibb bacısı görünür. Hərəsinin əlində yeni doğulmuş bir körpə var. Sevincək nənələr bir-birini basıb öpür, qucaqlaşır. Gənc atalar heyranlıq içində bir-birinin əlini sıxır. Nənələr palataya soxulur və qayıdarkən əllərindəki şimi qutularından hamıya şirinlik paylayırlar. Atalar tibb bacılarına pul-para verərkən xəsislik etmirlər...

Ertəsi gün. Zahiya dəyməyə gələnlərin seli. Hərənin əlində beli qırmızı lentlə bağlanmış bir hədiyyə var. Gənc ananın çarpayısının yanında masa qoyulub. Yavaş-yavaş bu masanın üstü hədiyyələrlə dolur. Təzə gələnlər içəri keçdikcə, bayaqdan burda olanlar başlarını tərpədənək çıxırlar. Nənə hamıya meyvə, şimi təklif edir. Hər dəfə əlindəki zıncırovu cingildəndə dəyərli körpəni içəri gətirir.

Evdə qonaq otağı. Möhkəm səsküy var, otaq siqaret tüstüsüylə doludur. Yaşlılar möhkəm söhbət-dədirlər. Nisbətən cavanlar qədərlərə spirtli içkilər süzür, şövqlə rəqs edirlər. Uşaqlar əl-ayağa dolaşırlar.

Ortasında bir dənə şam olan tort. Ana üfürüb şamı söndürür, sonra tortu kəsməyə başlayır. Hamı əl çalır, qışqırır.

Uşaq otağı. Körpə yatıb.

Yenə bayaqki kimi səs-küylü ziyafət. Tortun üstündə artıq iki şam var... sonra üç, dörd, beş və nəhayət, altı...

Maşın siqnalı eşidilir. Evin qarşısında məktəb avtobusu dayanır. Oğlan (bir əlində çantası, digərində yemək qabları) evdən küçəyə atılır. Avtobusdan cavan bir xanım enir, oğlana kömək edir ki, otursun. Avtobusun içində tünlүkdür – iynə atsan, yerə düşməz.

Sınıf otağı. Oğlanın dəftərləri. İmlələr, hesab, ingilis dili... "yaxşı", "yaxşı", "əla", "yaxşı", "əla".

Uşaqlar məktəbin qarşısında səf çəkib durublar. Məktəb direktoru şagirdə xatirə hədiyyəsi təqdim edir. Uşaqlar "urr!" çığırılar. Bu səhnə bir neçə dəfə təkrarlanır. Gündəliklər görünür: birinci sinif, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı...

Oğlan məktəbdən çıxır. Bir əlində çanta, digərində futbol topu. Çəpərə yaxınlaşır, ikiəlli başından yarıb yerindən qoparı, kəlləsini bir neçə dəfə divara vurur: gün ərzində aldığı "biliklər" qafasından tökülür. Sonra başını yerinə taxır,

çantasını və topunu götürüb gedir. Çəpərin sağ tərəfində xarabalıqlar var. Oğlan çantasını ora tullayır. Sol tərəfdəki çöllükdə futbol qapıları görünür. Oğlan ora yollanır və biz onu həvəslə top qovan görürük.

Ad günü. Yenə səs-küylü məclis: həmin sifətlər. Tort, şamlar üfürülür. On səkkiz şamdır. Oğlan bayaqdan bəri oynadığı qızın əlindən tutub boş otağa dartır, basıb öpür. Bu səhnə bir neçə dəfə təkrarlanır – hər dəfə başqa bir qız görürük.

Kamal attestatı. Bakalavr diplomu. Magistr diplomu. Və nəhayət, doktorluq diplomu...

Təyyarə limanı. Cavan oğlan təyyarənin trapından onu yola salanlara əl eləyir. Təyyarə havaya qalxır. Yola salanlar dağılır, dalınca bir də yığılır. Təyyarə yerə enir. Trapın başında cavan oğlan görünür. Pişvaza gələnlər ona əl edirlər.

Toy. Elə ad günü kimidir, amma masaların üstü bir qədər də zəngindir. Gəlinlə bay evə öz maşınlarında qayıdırlar.

Səhəri o, elə həmin maşında işə yollanır. Əməkdaşlar qapının ağzına tökülür, əlini sıxırlar, təbriklər eşidilir. Yazı masasının arxasına keçir. Otağı iri deyil, mebeli sadədir. Yalnız bir neçə stul və sadə bir yazı masası. Masanın başında kiçik çərçivədə fotosəkil.

Sonrakı kadrlarda – kabinet, masa, getdikcə gözgörəsi böyüyür.

Və budur, artıq kabinetdə bahalı xalılar, mebel, dəri kreslolar var. Masa şüşəlidir. Üstündə nə desən, var. Telefon da, diktofon da, stolüstü lampa da, press-papye də, zərf açmaq üçün dəstəyi fil sümüyündən, özü isə oymalı bıçaq da...

Saatın indicə səhər yeddini göstərən əqrəbləri sürətlə fırlanır və artıq axşam beşi göstərir. O, idarədən çıxır, maşınına oturur. Yolboyu maşın böyüyür: "Jian", "Folksvagen", "Peykan", "Şahin", "Ariya", müxtəlif modellə "Benz"lər - ən ucuz avtomobillərdən tutmuş, ən bahalı Amerika maşınlarından... Axşam iş yoldaşlarını qonaq çağırır. Sonrakı kadrlarda qonaqların sayı artır – üçdən otuzadək, - masa da, üstündəkilər də dəyişir: pivə, şərab, araq, konyak, viski... Ziyafət otağının özü də dəyişir: ən ucuz restorandan ən bahalı kabarelərə, dəbdəbəli hotellərin salonlarına kimi...

Qəzetdə elan səhifəsi. Təbriklər: "Gənc nəslin layiqli təmsilçisi olan cənab filankəsin yeni təyinatı... Görkəmli simalarımızdan olan möhtərəm filankəsin yeni vəzifəsi..." Təbriklərin sayı illəb artır, məni böyüyür, axırda qəzetin bütöv bir sütununu tutur.

Doğum evi. Eynən filmin əvvəlindəki kimi. İndi o özü ata olur. Səhnə bir neçə dəfə təkrarlanır.

Səhər uşaqlarla evdən çıxır, onları məktəbə aparır.

Üzü qara boyanmış, alabəzək paltarlı Novruz personajı Hacı Firuz yoldan ötənləri əyləndirir. Novruz gəlib, təbiət donunu dəyişir. O, ailəsiylə bir yerdə maşınla harasa gedir. Az sonra maşın selinə qarışırlar – tıxacdır, dayanmağa məcbur olurlar. Hamı cənuba gedir. Maşınlar siqnal verir, dəhşətli bir səs-küy yaranır.

Təqvim və saat görünür. Saatın əqrəbləri sürətlə fırlanır. Təqvimin vərəqləri bir-bir qopub düşür. Bayaq cənuba gedən maşınlar birdən şimala istiqamət götürürlər. Və yenə tıxac – hamı dayanıb, yenə hamı siqnal verir.

Yaydır. Rahət, geniş paltarlar geyinmiş adamlar. Maşınlar şimala gedir. Siqnal verir. Bəzi maşınlar azacıq irəliləyib bilir.

Saatın əqrəbləri sayır. Təqvimin vərəqləri dəyişir. Maşınlar yenə cənuba gedir. Yenə yolda durub siqnal verir.

Qışdır. Qar, isti paltarlar. Günəş doğur. Maşınlar qərbə gedir. Hamısının şüşətəməzləyənlərinə qar kürəkləri, təkərlərinə zəncirlər taxılıb. Yenə tıxac, hamı siqnalayır. Günəş batmaq üzrədir. Maşınlar şərqlə üz tutublar – hamısının qatəməzləyəni, təkər zənciri var.

Növbəti bir neçə kadrda təyyarə limanı görünür. Təyyarələr gah qalxır, gah enirlər. Qaynaşan camaat arasında o və ailə üzvləri də görünür – bir əlində çamadan, digəri sərbəstdir ki, əl eləyə bilsin. Üzlərdə təbəssüm...

Bir salon. Masa arxasında bir neçə nəfər oturub. Kimsə kart paylayır. Oyunçuların qarşısındakı pul qalağı gah böyüyür, gah kiçilir. Əllər stəkanlara atılır, içki dolu stəkanlar başa çəkilir. Saatın əqrəbləri geri hərhlənir, tam bir dövrə vurur: yeddindən yeddiyə, on ikidən on ikiyə.

O, maşınını saxlayır, yolda gözləyən qadını əyləşdirir. Yolboyu qadınlar durmadan dəyişir. Onlar getdikcə gözəlləşir, daha bəzəkli, şıq, daha bahalı olurlar. Maşın hotelin qarşısında dayanır. O, yanındakı mirvarilərlə bəzənmiş, gözəl libaslı qadınla içəri girir.

Yenə bir zaldır, amma bayaqki adamlar yoxdur. Bir neçə nəfər oturub. Hansısa nazirliyin, yaxud idarənin əməkdaşlarına bənzəyirlər, çünki oturduqları da vəzifələrinə, məqamlarına, hörmətlərinə uyğundur. Xitabət kürsüsündəki natiq nədənsə çox hərərlə danışıq. Dinləyənlər arabir əl çalırlar. Natiq alqışlar kəsilənə kimi fürsətdən istifadə edib su içir. Fotomüxbirlər, kinoçəkənlər öz işlərindədir. Ekranı bəlli intervalla rəqəmlər sayır (niyə? Özüm də bilmirəm)... 24, 3, 15, 6, 21, 9, 4, 25, 27, 21.

Növbəti kadrda masanın üstündən pulları süpürəyib yığan birisi görünür. O da gəlib həmin tipin qarşısında durur. Onun şlyapasına əsginaslar atır: beşümənlik, ontümənlik, iyirmitümənlik, əllitümənlik, yüzlük; beşyüzlük, minlik... bir çek imzalayır, onu da şlyapaya tullayır.

Təzə kadr: məzar üstünə əklil qoyur. Sonra daha bir əklil - bu dəfə daha böyüyünü; sonra bir az da, bir az da böyüyünü qoyur...

İş stolu arxasında oturub. Silsilə kadrlar. Getdikcə qocalır. Baş getdikcə sinəsinə tərəf əyilir. Və birdən başı qeyri-adi tərzdə əsib sinəsinə düşür.

Qəzetdə elan səhifəsi. İki sütun darıxdırıcı başsağlıqları – onun doğmalarına, yaxınlarına ünvanlanıb. Bircə imzalar fərqlidir. Başsağlığı, təskinlik... yenə təskinlik, başsağlığı – çoxlu başsağlığı...

Yas. Tanışları ikibir-üçbir avtomobillərdə gəlirlər. Maşınlardan gülüş, zarafat səsləri eşidilir. Maşından düşməmiş ya çantalarından, ya da dolabçadan yas maskalarını çıxarıb üzlərinə taxırlar. Evə girirlər. Elə ki, təzələr gəlir, köhnələr yerlərində qalxıb çıxırlar, maşınların qapısı çırpılır, maskalar çıxır, zarafatlar, gülüşlər başlanır.

Minbərdən bir ruhani moizə edir. Növbəti kadrlar onun dediklərinin illüstrasiyasıdır.

Mərhum səxavətli idi, sədəqə paylayır, xeyriyyəçilik edirdi: yoxsula pul verir, ac-yalavacı yedirdir, çılpağı geyindirir, kuru yoldan keçirir, bir qarıya kömək əlini uzadır... Hansısa xəstəxanada xəstələrə şimi, mer-meyvə paylayır, hansısa mitinqdə alovlu çıxış edir, sonra da əynindəki köynəyi teatral bir hərəkətlə cırıb sinəsinə ehtimali düşmənin, ehtimali gülləsi qarşısında açır... Ofisiant ona şərab gətirir, o da qəzəblə bakalı yerə çırpır... Ona bir qız yaxınlaşıb naz-qəmzə edir, o isə qadına qəzəblə bir şillə ilişdirib itələyir... Bir otağın qapısını açır, görür ki, içəridə qumar oynayırlar. Qapını nifrətlə çırpıb ordan qaça-qaça uzaqlaşır... Və budur, kadrda iki mələk görünür. Onlar mərhumun nəşini hörmətlə əlləri üstə saxlayıblar, bədəndən ruhu çıxıb göylərə qalxır.

Növbəti kadrlar – yenə qəzetdə elanlar səhifəsi. Başsağlıqları, başsağlıqları. Hər yerdə onun adı gözə dəyir. Bir əl girir kadr qəzeti əzib zibil vedrəsinə tullayır. Vedrənin dibindəki əzik qəzetdə hələ onun adını oxumaq olar. Həmin əl vedrədəki qəzetin üstünə bir yığın zibil də tökür. Qəzetin ağpaq qırağı isə vedrədəki zibilin içindən hələ də görünməkdədir...

Fars dilindən tərcümə edən: İlqar ÖLFİ

Dostoyevskini oxuyan əzabkeşlər, Çexovu sevən xeyirxahlar, Markesin pərəstişkarı olan oyunbazlar. Oxuduğumuz kitablar haqqımızda çox şey deyir. Kitablarda müəlliflərinin çox öz oxucuları haqda "danışır". Bəlkə buna görə də çoxları kitab zövqünü ictimailəşdirməyi sevmir. "Harry Potter"ın ilk nüsxələri boş üz qabığı ilə dərc olunub. Müəllif uşaq kitabı oxuyan böyükleri utandırmaq istəməyib. Teodor Ruzvelt isə əksinə, ağızqıfıllı kitab sandığını özü ilə Ağ Evə, döyüş meydanına, ova da aparıb. Yalnız ölümündən sonra məlum olub ki, prezident bu sandıqda sevimli kitablarını, o cümlədən orijinalda oxuduğu "İliada və Odisseyə"ni saxlayıb. Ruzvelt seçiciləri qarşısında həddən artıq intellektual görünməkdən çəkinib. Zamanla prezidentlərin intellektual görünmək qorxusu da yoxa çıxıb. Rus klassikasının heyranı Riçard Nikson özünü "Tolstoysevər" adlandırır. Reyqan da əsl kitab həvəskarı olub. Şerlok Holmsun hekayələrini, Mark Tvenin romanlarını sevə-sevə oxuyan prezident Moskva səfəri zamanı Axmatova, Pasternak və Yevtuşenkonun şeirlərindən sitat gətirib. İnformasiya bolluğu əsində dünya liderlərinin oxuduğu kitablar artıq çoxları üçün sirr deyil. Nüfuzlu jurnallar baş nazirlərin, prezidentlərin sevdiyi kitabların siyahısını dərc edir, bəzən birinci şəxslər kitab təbliğatı kampaniyalarında da iştirak edirlər.

Çexov, Murakami, İsveç trilleri

Rusiya keçmiş prezidenti, hazırda baş naziri olan Dmitri Medvedev hər piterli intelligent kimi çox oxuyur. Bu yaxınlarda baş nazir özünə yeni iPad alıb və yaqın ki, bundan sonra artıq müasir texnologiyaların köməyi ilə elektron kitablar oxuyacaq. Rusiya kütləvi informasiya vasitələrinin yazdığına görə, Medvedevin planşetinə yüklədiyi kitablar arasında isveçli yazıçı Stiq Larssonun "Əjdaha tatulu qız" romanı da var. Bu mənada baş nazir tək deyil. Larssonun kitabları 40 milyon tirajla nəşr olunub və yazıçı bu günə qədər Avropanın ən çox oxunan müəlliflərindən biridir.

İxtisasca jurnalist Larsson özü kimi jurnalist qəhrəmanı Mikael Blumkvist və onun haker sevgilisi Lisbet Salanderin başına gələn hadisələr barədə silsilə romanlar yazmaq qərarına gəlib. Ancaq Stiv dördüncü romanını qələmə aldığı il ürək tutmasından ölüb. Kitablarda müəllifin ölümündən sonra işıq üzünə çıxan və inanılmaz uğur qazanıb. Britaniya, ABŞ, Fransa kimi onlarla ölkədə Larssonun "Əjdaha tatulu qız", "Odlu oynayan qız" və "Xəyallar qəsrini dağıdan qız" romanları satış rekorduna imza atıb.

Medvedev müasir müəllifləri daha çox məzuniyyətdə olarkən elektron variantda oxuyur. Ağır iş gününün yorğunluğundan xilas olmaq üçün baş nazir rus klassikasına üstünlük verir. Çexov onun sevimli müəllifləri sırasında birincidir. Medvedev mütəmadi olaraq Bunin və Dostoyevskinin kitablarını vərəqləməyi unutmur. Müasir müəlliflər arasında Pelevin və Haruki Murakaminin əsərlərinə üstünlük verir. Tarixi romanlar da Dmitri Anatolyeviçin maraq dairəsindədir.

Ötən il MDU-nun jurnalistika fakültəsinin tələbələr ilə görüş zamanı baş nazir eyni zamanda 5-7 elektron kitab oxuduğunu deyib. Siyasətçinin bu qədər asudə vaxtının olmasına ancaq qibtə etmək olar.

Rübailəri sevən Putin

Tarixi və avtobioqrafik əsərləri sevən Rusiya lideri Vladimir Putin maşında Vasili Klyuçevskinin "Rus tarixi haqqında" silsilə səs yazılarını dinləyir. Dövlət xadimi Sergey Vitte və filosof İvan İlin prezidentin sevimli müəllifləri arasındadır. Çıxışları zamanı o, tez-tez İvan İlin sitat gətirir. Qeyd edək ki, bir neçə il əvvəl İlin və yazıçı İvan Şmelovun qəbirüstü abidələri Putinin şəxsi vəsaiti hesabına hazırlanıb.

Vladimir Vladimiroviçin Ömər Xəyyam heyranlığı çoxlarına təəccüblü görünə bilər. Prezident fars şairinin rübailərini oxumaqla yanaşı, onlardan bəzilərinə cib dəftərcəsinə yazır. Putinin sevimli rübailəri bunlardır:

*Bu fani dünyada çəkmə çox möhnət,
Xoş keçin, daima qur eyşü işrət,
Əgər bu dünyada vəfa olsaydı
Sənə başqasından çatmazdı növbət.*

*Həyatın sirrini bilsəydi ürək,
Bilərdi ölümün sirri nə demək.*

*Bu gün sağlığında bir şey bilməyən
Ölüb getdi, sabah nə dərk edəcək?*

Barak Obama: bədheybətlər, pələng və Mark Tven

Obama son yüz ildə prezident kürsüsünə əyləşən ən intellektual Amerika prezidentlərindən biri və bəlkə də birincisidir. Amerika lideri əsl ədəbiyyat həvəskarıdır. Sevimli kitabları haqda danışanda Obama uzun siyahılar tərtib etməkdən çəkinmir. Prezidentin sevimli müəllifləri arasında Ralf Uoldo Emerson, Mark Tven, Herman Melvill, Ernest Heminquey kimi klassiklər, Amerika liderləri Tomas Cefferson, Avraam Linkolnun xatirələri də var. Obama Aleksandr Soljenitsinin "Xərçəng gövdəsi" romanını bir neçə dəfə oxuduğunu etiraf edir. Stalinin vəfatı günü azadlığa çıxan Soljenitsin həbsxanada

dəhşətli xəstəliyə – mədə xərçənginə tutulub.

Tezliklə öləcəyi gözlənilən müəllif hamının təəccübünə rəğmən Daşkənd hospitalındakı uğurlu əməliyyatdan sonra sağalıb. Soljenitsin həyatının bu dövrünü "Xərçəng gövdəsi" romanında təsvir edib.

ABŞ lideri müasir ədəbi proseslərə də biganə deyil. Prezident Filip Rotun, Nobel mükafatçısı Toni Morrison və Doris Lessinqin də yaradıcılığını yaxından izləyir. Uşaq vaxtı Obama Moris Sendakin qələmə aldığı, yuxuda eybəcərlər ölkəsinə gedən balaca oğlandan bəhs edən "Bədheybət in yaşadığı yer" kitabını çox sevib.

Bu yaxınlarda prezident qızı Mişellə birlikdə Yan Martelin "Pinin həyatı" kitabını oxuyub. 2000-ci illərin ən populyar romanı, Buker mükafatı laureatı olan kitab Pisin adlı hindli oğlanın başına gələn qeyri-adi hadisələrdən bəhs edir. Dəhşətli gəmi qəzasından sağ çıxan Pisin 227 gün ərzində öz balaca qayıq və bir neçə yırtıcı heyvanla birlikdə okeanda dövr edir.

Kitabı oxuyub qurtaran kimi Obama Yan Martelə məktub yazıb: "Qızım və mən "Pinin həyatı"nu elə indicə bitirdik. Bu, Tanrının varlığını çox incə detallarla göstərən, insanlara mərhəmət və həyat eşqi aşılamanı inanılmaz qiymətli kitabdır. Təşəkkürlər".

Müharibə kitablarının həvəskarı

Britaniya baş naziri Devid Kameronun sevimli kitabı ingilis yazıçısı və şairi Robert Qreyvzin "Bütün bunlarla sağollaşmaq" romanıdır. Qreyvz memuar janrında qələmə aldığı kitabını 1929-cu ildə çap etdirib. Romanda yazıçı Birinci Dünya müharibəsi dövrünə təsadüf edən gənclik illərindən bəhs edir. Robert 19 yaşında cəbhəyə yollanıb, Somme uğrunda gədən döyüşlərdə ağır yaralanıb və ölümlə üz-üzə qalıb. Həkimlərin ümitsiz proqnozlarına baxmayaraq, Qreyvz 90 yaşında vəfat edib, çoxsaylı kitablar, şeirlər qələmə alıb, yunan mifləri ensiklopediyasını hazırlayıb.

Kameron livanlı Nassim Nikolas Talebin "Qara qu quşu" kitabını yüksək qiymətləndirir. Kitab 11 sentyabr və çoxsaylı müharibələr fonunda dəyişən dünya və dünyəvi dəyərlərdən bəhs edir.

Uşaq vaxtı Kameron Elizabet Marşalın "Bizim ada tariximiz" kitabı ilə yatıb-durmuş. 1905-ci ildə işıq üzünə gələn kitabda İngiltərə tarixinin eramızdan əvvəl başlayan və şahzadə Viktoriyanın ölümünə qədər davam edən dövrü çox maraqlı üslubda təsvir olunur.

Koelyonun pərəstişkarı Nazarbayev

Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev Latın Amerikasına ədəbiyyatının, magik-realizmin pərəstişkarıdır. Prezident braziliyalı yazıçı Paulo Koelyonun "Zahir" romanını almaq üçün Moskvaya gedib. Bəzi mətbuat orqanları Koelyonun Qazaxıstan səfərinin təsəvvürlərində yazıldığı kitabın baş qəhrəmanını Nazarbayevin prototipi adlandırır.

Yazıçı özü isə qəhrəmanının uydurma obraz və Qazaxıstanda gördüyü və görüşdüyü insanların ümumi toplusu olduğunu deyib: "Bizim gündəlik həyatda axtardığımız kamilliyi mən sadəcə qazaxlarda tapdım. Bütün müşahidələrim və təəssüratların da baş qəhrəmanda ehtiva olundu". Koelyo oxucuları ilə görüşdə belə deyib.

Deyəsən, Nazarbayev Braziliya ədəbiyyatına laqəyd deyil. Onun sevimli müəllifləri arasında Braziliyanın prezidenti olmuş şair və nasir Joze Sarney və onun "Yağış və gün işığının hekayəsi" kitabı da var. Nazarbayev Jorj Amadu və Maşadu de Assizin romanlarını da sevə-sevə oxuyur.

Ərdoğan: Mehmet Akif və türk şeiri

"The Istanbul Review" jurnalına müsahibəsində Türkiyə prezidenti bütün uşaqlar kimi ədəbiyyatla ilk dəfə laylalar və nağıllar vasitəsilə tanış olduğunu deyib. Tənzilə Ərdoğanı rəmzlə anan prezident anasının onları Anadolu və Qara dəniz bölgəsinə xas laylalarla böyütdüyünü vurğulayıb.

"Uşaq vaxtı simit və su satar, elə həmin gün qazandığım pula kitab alardım. Təəssüf ki, mənim uşaqlıq illərim Türkiyənin olduqca çətin dövrünə təsadüf edib. Kitablarda, jurnallar, qəzetlər, yazıçılar, romanlar, hətta şeirlər də siyasətin bir parçası idi. Məncə, elə o dövrdə bizi məhz kitablar xilas etdi, doğru yol göstərdi", - deyər prezident xatırlayıb.

Gənclik illərinə qayıdan Ərdoğan ustad Nəcib Fazıl Qısakürəyin "Sakarya" şeirini xüsusi vurğulayıb. Mehmet Akif Ersoyun yaradıcılığını çox sevən prezident müəllifin "Safahat" kitabını özü ilə səfərlərə apardığını, bu kitabdən güc aldığını deyib. Ərdoğan şairin şərəfinə nəvəsinin adını da Mehmet Akif qoyub.

Ötən il gərgin seçkilər arafəsi Ərdoğan Turgay Gülerin son romanı "Ruhlar Quyusu"nu oxuyub və müəllifə təşəkkür məktubu yazmağı unutmayıb.

LEYLA

Prezidentlər nə oxuyur?

Aqşin YENİSEY

heç nəyi xatırlamaq üçün yaşamaq

heç tanımadığım birinin ölüm xəbərinə kədərilməkdi,
səninlə heç bir xatirəsi olmayan özgə qadınını unutmaqdı
üçüncü minilliyin yalqızlığı.
ağrısı sənin olmayan bir cana acımaqdı
ölmədiyinin sübutu.
amma ağrının ki yaddaşı yoxdu
yadında qalacaqmı suyun, sımması səhəngin?
tapacaqmı tarix,
qədim qalanın əngindən fətehin diş kimi vurub saldıği
indi hansı üç daşı yoxdu?
ağlınmı, hissini mirası kimi asıb intihar kabusu
şairin ev muzeyindən köhnə tüfəngi?
olmayan şeylərin şəklini çəkmək üçündü göz yaşlarının rəngi.
otur, bir az bax mənə, şair...
bəzən insan, sadəcə, heç nəyi xatırlamaq üçün yaşayır

özünə qalan ömrünü.

sadəcə, heç vaxt unutmamaq üçün sevir, nə vaxtsa həyatında olmuş

qadımlardan birini,
necə ki, bədən ağrıdan yadigar kimi saxlayır, yaranın yerini.
sənə nə olub, şair?
otur, bir az bax mənə...
canlı var ki, qırx ayaqla da sürünür həyatda və bədəni döngəlidir.
çünki bütün yolların keçmiş qaranlıq, gələcəyi şübhəlidir.
çünki indiki zaman yoxdu; həyatın yarısı keçmişin axırı,
yarısı gələcəyin əvvəlidir.
ayrılıq qəlb, kasıblıq cib xəstəliyidir.
otur, bir az bax mənə...
bu sözləri kimsə sənə deməlidir:
sevgi içindəki yalqızlığı üzə çıxarıb gedibsa, sevdinin qadın olub, şair, insan yox.
otur, bir az bax mənə... təsəlli üçün.
niyə belə tez?

keçmişin son günüydü,
Bakı küləyi qəzet satırdı heykəllərə göyərçinlər söz və fikir azadlığı idi,
daşa döndərilmiş insanların.
düşünmək ucadan susmaq idi masada ucsuz-bucaqsız darıxmaq idi indiki zaman qədim şüşənin dibində ah çəkirdi qoca şərab alın tərini çoxdan tərgitmişdi ağ çörək.
boyat sözünə özgə köhnəsi kimi bürünən vicdan
içki düşkünyüdü bir şairin küncündə divarın köksündən kişi səsi gəlirdi;
bir qəhqəhə hönkürdü, kefli və xəstə:
niyə belə tez öldünüz, ümidlərim?

arzularım, niyə belə tez qocaldınız?
söhbət səndən gedirdi heç kimin olmadığı yerdə.

qol saatlarını kiloyla satırdı qul bazarında çinli Xu
çin dilində bir boşqab yemək qiymətində vaxtın kilosu.
qulların səhəri Çin vaxtıyla açılırdı paytaxtda.
sevgi yaşamaq, ayrılıq yadda saxlamaq üçün idi uzaqdakımı.
yəni səni, yəni sənlərin çox olduğu Bakımı.
necə ki, orda
xalqlar qələbələrini tarixə məğlubiyyətlərini incəsənətə çevirirdi qədim kitablarda.
mədəniyyət ağrının tarixiydi operada.
on yeddinci əsrin ox yaralarıyla döniürdü evə
qoca ağrılar.

İndi ağrılar, ağlamaqlar irsən keçir

ulduzlar gözü arxada qalan yalqızların yürüyüydü gecəyarısı.
üzünü silirdi ay buludlara.
nəsə vardı göyərçinlərə aid heykəllərin düşüncələrində.
yoxsa daşlar da yalqızlıqdan ağrımağa başlayır,
insana bənzədilincə?
həyatın özü əsl teatr idi yerdə, sadəcə, səhnə mədəniyyəti çatışmırdı.
sonu alqışla bitməliydi hər şeyin;
çünki yalnız insan idi tamaşaçısı Tanrının, tarixin, taleyin...
söhbət səndən gedirdi.

işıqlar yuxu görürdü atasız evlərin qapısı ağzında
uşaqlar kağızdan kəsilmiş ürəkləri qucaqlayıb yatırdı.
evdəki kor güzgülərdə palçıqdan yaradılmış bir ümid darıxırdı.
güzgülərdəki əksim də atıb getmişdi məni.
diz çöküb dördkünc dolaba, yanaşı çəkirdiyimiz şəkillərə baxırdım.
şəkillərdə də yox idin indi sən.
sənin olmadığın hər yerdən mən də yoxa çıxırdım.
əl yelləyərək göylərin hönkürtüsü olan danizlərə,
yerlərin nəriltisi olan dağlara.
üzünü silirdi ay buludlara.
söhbət səndən gedirdi – mənim itkilərimin cəmindən.
gözlərin yuxuma girirdi gecələr və üz istəyirdi:
"bağışla, biz kor idik, görə bilmirdik".
ayrılıq qaldığın, sevgi getdiyin yerin adıydı indi.

indi mənim də gözlərim buz bağlamışdı.
bədənimin buzlaşma dövrü başlamışdı.
indi köhnə fotolarda
özüm kimi unudulmuş insanların dostuydum.
o insanların ki,
indi heç özüm də onları xatırlamırdım.
keçmişin son günüydü
evində, masamda, taleyimdə hər şeyin artıq çatmışdı axırı.
yatmış saatımı geri çəkirdim
səninlə olduğum günlərə doğru.
aldığım çit köynəkdə
əlmlə sığal çəkib qırışmış xatirələrini ütüləyirdim,
və mən indi bilirdim;
o vaxt mənim sevgimin köynəyi
sənin ürəyinin əyninə dar imiş.
...söhbət səndən gedirdi, həkimlərin otağında.

ruhun biopsiyası

o gün ki bədənlərdən əvvəl ruhlar öldü,
o gün tibb tanrısı Asklepiosun müqəddəs əsası badəyə
o əsaya sarılan ilanın zəhəri şafaya çevirildi.
biz insanın ciyərindən yox,
ruhundan bir nümunə götürə biləydik kaş tapardıq nə istəyir bədənimizdən
utanan, kövrələn, darıxan yaddaş.
yaranın üstünü yox, sirrini açardı Nuru doktor,
görərdi ağrıların yaddaşın həyəcanı olduğunu.
nə üçün nə vaxtsa pak olan insan bədəninə
indi göz yaşının yerini suyun, eşqin yerini sevginin,
sevginin yerini qadının tutduğunu.
tapardıq ağlamağı insanın nə vaxtsa kimdənsə öyrəndiyini
və
əylənmək üçün hiyləgərliyə əl atan müdrik ustadının adını
indi nə üçün unuduğunu.
əsas badəyə, ilanının zəhəri şafaya çevrilən Asklepios,
bizi ölməyə qoymayan, amma sağalda da bilməyən ustad
özün hara yox oldun bəs?
indi ağrılar, ağlamaqlar irsən keçir keçmişdən gələcəyə.
indi insan özü ağlamaqlar, ayrılmaqlar öyrədir
özündən sonra gələnlərə, gedənlərə - tələsən ruhlara, yubanan bədənlərə.

nə vaxtsa bütün sözlər parol olub, bu yaqin!
gizlin olub, həyatın keşiyini çəkib.
o gün ki ilk düşünən canlını,
günahsız dəliqanlım
həyatla ölümün sərhədində
parol sözü bilmədiyini üçün öldürüb gözəgörməz səslər.
bax o gün hisslərə yenilib zəka, zəkaya düşmən kəsilib hisslər.
bax bizi də öldürürlər... hər gün... hər gün...
heç vaxt eşitmədiyimiz sözləri deyə bilmədiyimiz üçün.
bir azdan əbədi dinclik gətirəcək bu ağrı
bir azdan yaddaşın çıxıran həyəcanı əbədi susacaq.
bir azdan yenidən qadının yerini sevgi, sevginin yerini eşq,
suyun yerini göz yaşı tutacaq
bir azdan bütün yaddaşımız bizi həmişəlik unudacaq.

həmişə tanımadığı bədənlərin qapısını döyən sevgi,
sənə "ehtirasın üzünə düş, arxasınca getmə" demişdilər.

ağlama, sürtmə sürtülmüş üzünü
tarixin şəhərə vurduğu yaraların ovulub tökülən qasnaqlarına.
sən heç vaxt bilməyəcəksən eşqin müqəddəs lənət,
əzabın müqəddəs həzz olduğunu.
hər yenilik bir ümidin ölümüdürsə,
öl ki, səni xilas edək, günahlarımızı yuyaq.
şeytan kimi qəlbindən çıxıb arxanca lənət ulayaq.
özümü öz ayağımızla gedib Armageddona çıxacaq.
öl ki, üzüqoylu yıxılıb sevmək üçün darıxaq.
sənə yazdığım sözlər, elə bil, başqalarının pıçiltılarıdır.

mif reallığa, qaranlıq işığa, Tanrı insana əsalar badəyə, zəhərlər şafaya, qadımlar əşyaya çoxdan çevrilib,
lap çoxdan.
biri cütlənmiş uşaq ayaqqabısıdır bu sonsuz otaqda.
biri başlangıcın qurumuş qan ləkəsidir yataqda.
biri ünvansız məktub kimi itkin düşmək təhlükəsidir uzaqda.
ölüblərsə, deməli, nə vaxtsa gözəl olublar.
əbədidirlərsə, deməli, həmişə eybəcər qalacaqlar,

həqiqət kimi.

o gün ki bədənlərdən əvvəl ruhlar öldü,
o gün Asklepiosun əsası badəyə, mənim bədəm əsaya çevirildi.

○ "Azərbaycan istiqlal qayəsini mənimsəmiş, vətənin istiqlalına iman etmiş və kəndi xüsusi həyat və səadətini millət və məmləkətin həyat və səadəti şərtiylə təsəvvür edə bilmək idealizminə ərimiş bir gənc azərbaycanlı sadə mühəndis, sadə hüquqçu, sadə memar, sadə iqtisadçı, tarixçi və s. olmaqla iqtifa edəməz. O, eyni zamanda vətənci bir mühəndis, milliyyətçi bir hüquqçu, iqtisadçı bir iqtisadçı, tarixçi və s. olmaq vəzifəsi ilə mükəlləfdir". Bu sözləri M. Ə. Rəsulzadə "Münəvvər mühacirin borcu" məqaləsində yazmışdı. O, yazıları ilə gələcəkdə bütün ömrü boyunca mübarizə edəcəyi rus istibdadı rejiminə qarşı amansızlığının, bərişməzliyinin əsasını qoymuşdu.

Azərbaycan özünün milli müstəqilliyini elan edərkən onun qarşısında duran ən mühüm və vacib vəzifələrdən biri yeni yaranacaq dövlət quruluşunun seçilməsi məsələsi idi. Şərqdə ilk demokratik respublika üsul-idarəsinin yaradılmasına üstünlük verildi.

28 may 1918-ci il Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik tarixi salnaməsində böyük və əlamətdar hadisə oldu. Həmin gün Şərqdə ilk demokratik respublikanın və türk dünyasında ilk dünyəvi dövlətin - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması elan edildi. Bu, xalqımızın azadlıq müstəqillik və demokratiya uğrunda apardığı milli azadlıq mübarizəsinin yekunu idi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti son dərəcə mürəkkəb bir dövrdə yarandı. Birinci dünya müharibəsinin doğurduğu ziddiyyətlər XX əsrin əvvəllərindən genişlənən milli azadlıq hərəkatını xeyli gücləndirdi. Fevral inqilabı və Oktyabr çevrilişi nəticəsində xalqlar həbsxanası olan çar Rusiyasının dağılması və onun ərazisindəki bölgələrdə gedən ictimai-siyasi proseslərin güclənməsi zəminində, nəhayət, 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurası Tbilisidə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması haqqında qərar qəbul etdi. Beləcə, ilk müstəqil və azad Azərbaycan hökuməti yarandı. Bununla Azərbaycan Milli Şurası, Azərbaycan Türk milləti qarşısında çox böyük bir tarixi missiyanı yerinə yetirdi.

Azərbaycan bütün Şərqdə qadınlara seçki hüququ verən ilk ölkə idi.

Parlament öz işini demokratik prinsiplər əsasında quraraq səmərəli və operativ fəaliyyət göstərmiş, mövcud olduğu müddət ərzində (506 təqvim günündə) 145 iclas keçirmiş və 270-dən çox qanun layihəsi müzakirə etmiş, 230 qanun qəbul etmişdi. Azərbaycan inzibati cəhətdən quberniyalara, qəzalara bölündü, müstəmləkəçiliklə bağlı yer adları dəyişdirildi.

28 May - müstəqilliyimizin təməl günü

Parlament binasının yerləşdiyi Nikolayevski küçəsinin adı dəyişdirilib Parlament küçəsi qoyuldu. Yelizavetpol şəhəri yenidən Gəncə şəhəri, Qaryagin qəzası isə Cəbrayıl qəzası adlandırıldı, Azərbaycan Respublikasının pulu və poçt markaları buraxıldı.

1918-ci il iyunun 24-də hökumətin qərarı ilə qəbul edilmiş Azərbaycan dövlətçiliyinin atributlarından biri olan Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağı qırmızı materialdan hazırlandı. O, üzərində ağ aypara təsvirindən və qırmızı fonda səkkizguşəli ulduzdan ibarət idi. Sentyabrın 9-da bu bayraq türk milli mədəniyyətini, müasir Avropa demokratiyasını və İslam sivilizasiyasını əks etdirən üç - mavi, qırmızı və yaşıl rəngli, ağ aypara və səkkizguşəli ulduzlu bayraqa əvəz olundu.

1918-ci il iyunun 27-də Azərbaycan dilinin dövlət dili elan edilməsi, xalqın maariflənməsi sahəsində ilk addım oldu. Bütün məktəblərdə təhsilin icbari qaydada ana dilində qurulması, Rusiya tarixi əvəzinə türk xalqları tarixinin tədris edilməsi yüz ildən artıq davam edən ruslaşdırma siyasətinə qarşı yönəldilmişdi.

Müəllim kadrları hazırlamaq məqsədi ilə respublikanın müxtəlif yerlərində kişi və qadın seminariyaları, kursları, yeni tədris müəssisələri açılmış, Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan bölməsi Qazağa köçürülmüşdü. İbtidai və orta məktəblər üçün dərsləklər nəşr olunurdu.

1919-cu ilin sentyabrında ilk ali təhsil ocağının - Bakı Dövlət Universitetinin açılması Azərbaycanın həyatında ən əlamətdar hadisə oldu. Ciddi maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq hökumət universitetin təşkili və avadanlıqla təchiz edilməsinə 5 milyon manat vəsait ayırmışdı.

Azərbaycan Respublikası hökuməti xaricdə kadrlar hazırlanmasına xüsusi əhəmiyyət verirdi. Parlamentin 1 sentyabr tarixli iclasında müxtəlif bilik sahələri üzrə 1919-1920-ci tədris ilində azərbaycanlı tələbələrin dövlətin hesabına Avropanın ən yaxşı ali məktəblərinə göndərilməsi üçün vəsait ayrılmışdı. Onlardan onu İngiltərəyə, iyirmi üçü İtaliyaya, qırx beşi Fransaya, doqquzunu Türkiyəyə göndərilmişdi.

Ucqar yerlərdə məktəb tikintisi üçün hökumət xeyli vəsait ayırmışdı. Xalqımızın maddi və mənəvi sərvətlərini qorumaq üçün 1919-cu ilin dekabrında milli muzey yaradılmış, səhiyyə sahəsində də bir sıra işlər görülmüşdü.

Azərbaycan Respublikasının mütərəqqi tədbirlərindən biri də parlamentdə 1919-cu ilin sentyabrında dövlət bankının yaradılması haqqında qanunun qəbul edilməsi olmuşdu. Azərbaycan kəndlərində yaşayan bütün əhalinin torpaqla təmin edilməsi 1920-ci ilin martında aqrar siyasətlə bağlı müzakirə edilən qanun layihəsinin əsas qayəsini təşkil edirdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ən zəruri addımlarından biri milli ordunun yaradılması idi. Müharibə və müharibə təhlükəsi şəraitində yaşamasına baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti qısa müddətdə 1920-ci ilin əvvəllərində qüdrətli, yüksək döyüş qabiliyyətinə malik, respublikanın suverenliyini qoruya biləcək 40 minlik ordu yaratdı. 1920-ci il yanvarın 11-də Müttəfiq Dövlətlərin Ali Şurasının yekdilliklə Azərbaycanın müstəqilliyini de-fakto tanınması nümayəndə heyətinin fəaliyyətinin başlıca yekunu, tarixi əhəmiyyətli hadisə kimi Azərbaycan hökumətinin böyük diplomatik qələbəsi idi.

Azərbaycan Respublikasının yaradılmasında və ona rəhbərlik edilməsində M.Ə.Rəsulzadənin, F.Xoyskinin, N.Yusifbəylinin, A.Səfikürdskinin, Ə.Topçubaşovun, X.Xasməmmədovun, C.Hacınskinin, S.Mehmandarovun və başqalarının çox böyük rolu olmuşdu.

İstiqlal Bəyannaməsinin elan edildiyi 1918-ci ilin 28 may günü hazırda Respublika Günü kimi qeyd olunur. Müsəlman Şərqi ilk parlament respublikası - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti xalqımızın qədim dövlətçilik ənənələrini yaşadaraq, müasir dövrə xas dövlət təsisatlarının yaradılmasına nail olmuşdu. Milli parlamentarizmin təşəkkül tarixi isə Azərbaycan Parlamentinin 1918-ci il dekabr ayının 7-də keçirilmiş ilk iclasından başlayır. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması mürəkkəb siyasi dövrdə cərəyan edən hadisələrin və Azərbaycan xalqının milli oyanışının məntiqi yekunu idi. Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov, Həsən bəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə və digər görkəmli şəxsiyyətlər tərəfindən təməli qoyulmuş proseslər Azərbaycanda yeni tipli teatrın, məktəbin və mətbuatın yaranması ilə nəticələnmiş, milli özünüdərkini gerçəkləşməsinə böyük təsir göstərmişdi. Cəmi 23 ay yaşamış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tarixinin hər bir səhifəsi bütün azərbaycanlılar üçün qiymətli və qürur vericidir. Cümhuriyyətin böyük uğurlarından biri Paris Sülh Konfransında 1920-ci il yanvarın 11-də Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi tanınması oldu. Lakin ölkənin öz neftini xarici bazarlara çıxarmaqdan təcrid edilməsi nəticəsində yaranmış siyasi, iqtisadi və sosial böhran güclənirdi. Həmçinin parlament daxilində hökm sürən hərə-mərdlik, Qarabağda və Zəngəzurdakı erməni silahlı dəstələri ilə qarşıdurmalar gündən-günə dərinləşirdi. Əhalinin əsas hissəsinin ağır durumu isə bolşevik təbliğati üçün münbit zəmin yaradırdı. İrəvanın ermənilərə paytaxt kimi verilməsindən sonra İrəvan mahalından qaçqın düşmüş 150 mindən artıq soydaşımızın vəziyyəti olduqca gərgin idi. Belə bir vəziyyətdə parlamentin son 8 iclasında bolşevik ultimatumunun qəbul edilməsi aprel işğalı ilə nəticələndi. Aprel işğalı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin liderlərinin bir qismini Məhəmməd Əmin Rəsulzadə kimi mühacir həyatı yaşamağa məhkum etdi, digər qismini Fətəli Xan Xoyski və Həsən bəy Ağayev kimi erməni terrorunun qurbanına çevirdi, qalanlarını da bolşevizmin amansız repressiyalarına məruz qoydu. 1920-ci il aprelin 28-də ikinci respublika Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası yaradıldı. İki il ərzində öz müstəqilliyini qoruyub saxlamağa nail olan respublika, 1922-ci ildə SSRİ-nin tərkibinə daxil olduqdan sonra öz müstəqilliyinin ancaq formal atributlarını saxlaya bildi.

23 aydan sonra Şərqi ilk cümhuriyyəti çöksə də "Millətlərə istiqlal! İnsanlara hüriyyətl!" şüarı susmadı və 1991-ci ildə Azərbaycan yenidən müstəqilliyinə qovuşdu.

F. SOLTANMURAD

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışdır. Amma bu heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almıyacaqsınız. Mütləq alacaqsınız, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlılara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sır olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Mifologiya nədir?

İnsanı bir məsələ həmişə düşündürür: görəsən, onu əhatə edən dünya əslində necədir. O, müxtəlif hadisələrin səbəbləri üzərində baş çatdırır, onların izahını verməyə çalışır. İndi biz Kainatda baş verən hadisələrin bir çoxunu elmi baxımdan izah edə bilirik. Lakin qədim zamanlarda insan məcbur idi ki, bu "izahları" özündən uydursun.

Bir təsəvvür edin ki, insan ətrafında baş verən nə qədər anlaşılmasız hadisənin izahını tapmaq necə çətinlik çəkirdi! Niyə Günəş eyni müntəzəmliklə batıb-çıxır? Niyə ilin fəsiləri var? Ulduzlar nədir və onlar niyə işıq saçır?

Anlaşılmaz hadisələr elə onun öz həyatında da baş verirdi. İnsan niyə yuxu görür? Adamlar necə yaranıb və öləndən sonra onların başına nə gəlir? Dünyanın özü və onu təşkil edən şeylər necə yaranıb?

Qədim insanlar bu sualları özlərinə daim verir və onların cavabını tapmağa çalışırdılar. Bu minvalla dünyanın müxtəlif guşələrində yaşayan cürbəcür qəbilələr hər şeyə öz izahlarını verirdilər. Belə izahlardan ibarət rəngarəng hekayələrə miflər deyilir. Mifologiya isə dünya xalqlarının miflərini öyrənən elmin adıdır.

Tanrıya ilk inam gətirən hansı xalq olub?

Tək tanrıya inanmağa "monoteizm" deyirlər. Çox tanrıya inanma isə "politeizm" adlanır.

"Unudulmuş" dinlərdən çoxu – indi davamçı olmayan dinlər – bir neçə tanrısı olan dinlər idi. Onların arasında misirlilərin, babillilərin, assurilərin, yunanların, romalıların, keltlərin, qədim skandinavların dinləri də vardı. Çox-çox qədimlərdə ibtidai insanlar hər yerdə çoxallahlılığa inanc bəsləyirdilər.

Monoteizm – tək tanrı – ideyası din tarixində nisbətən yaxın zamanlarda əmələ gəlib. İnsanların çoxunun və bu mövzunu araşdıranların fikrincə, monoteizm dinin ruhunu və əhəmiyyətini daha yaxşı əks etdirir.

Monoteizm belə bir inanca söykənir ki, malik olduğumuz etik və dini dəyərlər bir tanrıya – bütün mövcudiyətimiz və bütün dəyərlərimizin asılı olduğu tanrıya əsaslanmalıdır.

Lakin monoteizm ideyasının inkişafı üçün bəşəriyyət uzun bir yoldan keçməli oldu. Hər şey "monarxianizm"dən başladı. İnsanlar özlərinin, bütün canlıların və inanc bəslədikləri çoxsaylı tanrıların başında duran tək tanrı fikrinə düşdülər. Məsələn, qədim Yunanıstanda bütün tanrıların tanrısı Zevs idi.

Eyni ideya Babildə və qədim Misirdə də vardı. Babildə bütün tanrıların başında Marduk, Misirdə Ra dururdu.

Növbəti mərhələ "monolatriya" idi. Bu ideyaya əsasən, başqa tanrılar da vardı, amma insanlar onlardan yalnız birinə inanc bəsləyirdilər. Eramızdan əvvəl, təxminən 14-cü əsrdə Misirdə monoteizmə gəlmək cəhdi edildi və vahid tanrı kimi Günəş tanrısı seçildi. Amma bu cəhd uğurla nəticələnmədi, misirlilər yenə çoxtanrılığa qayıtdılar.

Bizim eradan 800 il qabaq müasir İran ərazisində elə bir din yayılmışdı ki, insanlar tək tanrıya inanırdılar. Lakin iudaizm, xristianlıq, müsəlmanlıq kimi əsl monoteizm öz kökünü Əhdi-Ətiqədə qismən ifadə olunmuş və ilk olaraq yəhudilərin inanc bəsləməyə başladığı dindən götürür.

Təkamül nədir?

İnsanlar ətraflarında mövcud olan mürəkkəb orqanizmləri izah etməyə çalışarkən təkamül nəzəriyyəsinə yaratdılar. Bir çox alimlər bu nəzəriyyəni qəbul edir, amma elələri də var ki, onunla qəti razılaşmır. Onlar belə hesab edir ki, təkamül nəzəriyyəsi müqəddəs kitablara – Tövrat, İncil və Qurana ziddir.

Bu nəzəriyyəyə əsasən, bitki və heyvanların müasir növləri daha erkən və bəsit növlərdən təbii yolla yaranıb. Həmin bəsit növlər də öz mənşələrini daha bəsit həyat formalarından, lap bəsitlən də özlərindən əvvəl gələnlərdən götürüb.

"Hər suala"

Beləcə, hər şeyin başlanğıcı milyonlarla il əvvəldə mövcud olmuş jele şəkilli bir parça protoplazmaya – həyatın ilkin formasına gedib çıxır.

Bu nəzəriyyə deyir ki, müasir təkdirnaqlı at özünün beş barmağı olan əcdadından törəndiyi kimi, insan da daha bəsit növlərdən əmələ gəlib.

Təkamül prosesinin reallığını sübut etməyə çalışan alimlər bunun üçün üç əsas argument gətirirlər. Birinci argument çox qədim zamanlarda yaşamış bitki və canlıların qalıqlarının öyrənilməsi ilə əlaqədardır. Qazıntılar nəticəsində tapılan bəzi qalıqlar təkamül prosesinin həqiqətən baş verdiyini sübut edir. Qazıntılar nəticəsində bəlli olub ki, ibtidai insan bir milyon il bundan əvvəl artıq mövcud imiş. Yer üzündə 500 milyon il əvvəl yaşayan yengəc şəkilli heyvanların qalıqları da tapılıb. Qazıntılar isbat edir ki, balıqlar suda-qruda yaşayan amfibiyalardan əvvəl, amfibiyalar sürünənlərdən qabaq, sürünənlərsə quşlara qədər olub və sairə. Alimlər bu iddiadır ki, məhz bu faktlar həyatın bir formadan digərinə təkamül nəticəsində keçməsinin sübutudur.

Təkamülün xeyrinə daha bir argument də orqanizmin yumurtadan başlayaraq inkişafını öyrənən embriologiya elmi sayılır. Cücənin yumurtadan başlanan inkişafını izləyəndə görmək olar ki, yeni yaranan orqanizm bir müddət balıq, sonra amfibiyanı xatırladır, sürünənlərə bənzəmə dövründən ötüb, nəhayət, quş formasına düşür. Bütün heyvanların rüşeymləri təkamül prosesi nəticəsindəki inkişafını təkrar edərək eyni mərhələləri yaşayır.

Üçüncü argument isə elə müasir heyvanların bədənidir. Məsələn, tısbağa pəncələrinin quşların qanadı, balinanın üzgəci, atın qabaq ayağı və insanın əli sümük quruluşu və əzələ baxımından təxminən eynidir.

İnsan orqanizmində elə orqanlar var ki, zahirən ona heç gərək deyil. Belə güman edilir ki, onlar da bizə qədim əcdadlarımızdan keçib. Bax, təkamül nəzəriyyəsinin meydana çıxmasına səbəb olan bəzi argumentlər bunlardır.

İnsan irqləri necə yaranıb?

Alimlər əllərində olan sübutlara istinad edərək belə fikirdəirlər ki, bütün bəşəriyyət eyni yerdən törəyib və bütün irqlərin ümumi əcdadları olub. Bəzi mütəxəssislərin fikrinə əsaslanaraq, insanın ümumi əcdadı müasir adama çox bənzəyirdi və ehtimal ki, ilk dəfə Afrikada, yaxud Asiyada yaranıb. Başqa alimlər isə belə düşünlər ki, ilk insanlar əvvəlcə, bir neçə yerdə, müxtəlif zamanlarda yaranıb, sonradan qarışaraq müasir irqlər əmələ gətiriblər.

Təxminən 500 000 il qabaq müasir insanın əcdadları artıq var idilər. Onlar bir versiyaya görə Qərbi Asiyada, digərinə görə isə, Şimali Afrikada kiçik dəstələr şəklində yaşayırdılar. Deyilənlərə görə, bir-birindən təcrid olunmuş bu kiçik dəstələr arasında müəyyən fərqlər yaranmışdı. Bu fərqlər başın formasına, gözlərin quruluşuna, üzün cizgilərinə aid idi. Sonralar bu insan qruplarının yeni torpaqlara ehtiyacı yarandı və təxminən 300 000 il əvvəl bu dəstələr köç edərək dünyanın başqa nöqtələrinə yayıldılar və onların bəziləri təcrid olunmuş halda, digərləri isə başqa dəstələrə qarışaraq inkişaf etməyə başladılar.

Müasir tələbələr bilir ki, dünyada üç əsas irq var. Bu, bütün ağdərililəri özündə birləşdirən avropoid, monqoloid və Afrikanın cəngəllik ərazilərində yaşayan əhaliyə bənzər neqroid irqləridir.

Əvvəllər insanları dərisinin rənginə görə beş qrupa ayırırdılar. İndi bu təsnifatdan vaz keçiblər, çünki dərinin rəngi insanın hansı irqə aid olduğunu müəyyənləşdirə bilməz. Bunu heç başqa xarakteristikalara - kəllənin formasına, qan qrupuna, burunun quruluşuna görə də etmək mümkün deyil. Bir çox başqa cəhətlər də nəzərə alınmalıdır.

Beləliklə, irq öz əcdadlarından miras qalmış və onu başqa irqlərdən fərqləndirən səciyyəvi cəhətləri yaşadan insanlar qrupuna deyilir.

İlk xəritəni kim fikirləşib?

Bir təsəvvür edin ki, yaşadığınız şəhərin küçələrini, onlardakı binaların hamısını sözlə təsvir etmək nə qədər ağır bir işdir. Onların şəklini çəkmək və həmin şəkildə binaların quruluşunu, yerini göstərmək bundan qat-qat asandır. Bax, ilk xəritə də belə yaranmışdır!

Tarixi mənbələrdə rast gəldiyimiz ilk xəritəni gil parçası üzərində çəkib, dağılmaması üçün sonradan sobada bişirmişdilər. Bu, qədim Misirdə, 4000 il bundan qabaq baş vermişdi. Qədim zamanlarda mülkədarlar, krallar öz torpaqlarının sərhədlərini bəlli etmək üçün xəritə çəkdirdirdilər. Lakin insan uzaqlarda yerləşən obyektləri də xəritəyə salmaq istəyəndə təbii ki, məlum çətinliklərlə üzləşdi.

Bu onunla əlaqədardır ki, Yer kürə şəklində deyərək, böyük məsafələri dəqiq ölçmək müşkül məsələdir. İlk xəritəşünaslara bu sahədə böyük köməyi astronomlar göstərdi, çünki onların tədqiqatları Yer kürəsinin forması və ölçüləri ilə bağlı idi.

Eramızdan əvvəl 276-cı ildə Yunanıstanda anadan olmuş Eratosfen Yerin diametrini müəyyən etdi. Onun aldığı rəqəmlər həqiqətə yaxın idi. Bu metodika bəşər tarixində ilk dəfə məsafənin şimala və cənuba doğru düzgün hesablanması üçün geniş imkan yaratdı.

Təxminən elə o zamanlarda Hipparx dünyanın xəritəsini paralel və meridianlarla bölməyi təklif etdi. Alim bu qənaətə gəlmişdi ki, bu xəyalı xətlərin dəqiq yerini səma cismlərinin vəziyyəti müəyyən edəcək.

Bizim eramın ikinci əsrində bu ideyadan istifadə edən Ptolomey Yer səthini bərabər paylara bölən meridian və paralellər bir xəritə hazırladı. Onun coğrafiya dərsləri, hətta Amerikanın kəşfindən sonra belə bu sahədə əsas dərslik sayılırdı.

Amerikanı kəşf edən Kolumb olubmu?

Biz "kəşf edib" deyəndə bu ifadəyə xüsusi məna veririk. Biz bunu nəzərdə tuturuq ki, hansısa sivilizasiyanın nümayəndələri qabaqlar bixəbər olduqları bir regiona gəlib çıxır və oranı kəşf edir. Bildiyimiz kimi, səyyahlar tez-tez bunun şahidi olurlar ki, indicə "kəşf" etdiyi hər hansı bir regionda artıq çoxdan sivilizasiya var, insanlar yaşayırmış. Bəs onda niyə deməyə ki, bu yerləri ilk dəfə elə buranın öz əhalisi kəşf edib?

Qərb sivilizasiyası nöqtə-nəzərindən biz həmişə deyirik ki, Amerikanı Kolumb kəşf edib. Bu ona görə belədir ki, Yeni Dünyanın kəşfindən sonra bu regionda Köhnə Dünyanın sakinləri məskunlaşmağa başlayıb. Lakin Kolumbdan 500 il qabaq qədim skandinaviyalılar da bu sahədə öz "kəşflərini" etmişdilər. Onlar qərbə üzərəkən yolüstü İslandiya və Qrenlandiyanı aşkar etmiş, sonra da Amerika qitəsinə gedib çıxmışdılar.

Bizim bildiyimizə görə min illərlə qabaq da belə kəşflərin, tapıntıların bolluğuyla seçilən əy-yamlar olub. Və heç şübhəsiz ki, Kolumba qədər də Amerika artıq kəşf olunmuşdu. Onda bəlkə deyək ki, Amerikanı nə Kolumb kəşf edib, nə də ondan xeyli qabaq skandinaviyalılarla, çinlilərlə. Axı ağdərillər ora gəlib çıxanaqədər bu qitədə artıq hindular yaşayırdı.

Bəlkə elə onlar da yeni torpaqlar kəşf etmək üçün hardansa səyahətə çıxaraq buralara gəliblər? Elm aləmi belə hesab edir ki, hindular Asiyadan çıxıblar. Amma bir həqiqət var ki, biz onların Asiyanı nə vaxt tərk etdiyini, bu yerlərə necə gəlib çıxdığını qəti bilmirik. Çox mümkündür ki, onlar Amerikaya neçə yüz illər ərzində, ən müxtəlif yollarla gəlib çıxıblar. Ola bilər ki, bu xalqların qədim nümayəndələri yeni torpaqlar tapmaq üçün öz kəşfiyyatçı qruplarını hər tərəfə göndərmişlər. Həmin o kəşfiyyatçılar bəlkə də elə ilk səyyahlar olub və bəlkə də Amerikanı da məhz elə onlar kəşf edib!

Çox qədim zamanlarda bayraq kimi, alabəzək payalardan istifadə edirdilər. Qədim yunanlar həmin payaların başına ya adi silah, ya da üzərində hansısa hərflə təsvir edilmiş bir tikə parça taxırdılar. Parçadan olan ilk bayrağı qədim Romada kəşf etmişdilər: həmin bayraq nizənin ucuna sancılan köndələn ağac parçasına taxılmış kvadrat parçadan ibarət idi.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət bayrağı seçilərkən bu ideya hələ çox geniş yayılmamışdı. Bir çox Avropa dövlətləri müharibələri öz krallarının bayrağı altında aparırdı. Fransızlar Burbon sülaləsinin ağ bayrağından istifadə edirdilər. İngiltərənin milli bayrağı müqəddəs Georginin bayrağı idi. Ölkənin "Yunion Cek" adlanan müasir bayrağı isə 1 yanvar 1801-ci ildə qəbul olunub. Amma yer üzündə ən qədim dövlət bayraqları çox güman ki, Danimarkanın 1219-cu ildə və İsveçrənin 1339-cu ildə qəbul olunmuş bayraqlarıdır.

Birləşmiş Ştatlardan sonra bir çox dövlətlər öz bayraqlarını qəbul etdilər. Fransa inqilabından sonra ölkə üçrəngli bayrağı qəbul etdi. 1805-ci ildə İtaliyanın yaşıl-bəyaz-qırmızı dövlət bayrağı tanındı. 19-cu əsrdə bir çox Cənubi Amerika dövlətləri özlərinin dövlət bayraqlarını qəbul etmələri barədə bəyanatlar verdilər və bu ideya bütün dünyaya yayıldı.

Bəs siz bilirsiniz ki, Amerikada İstiqlaliyyət savaşı zamanı hər ştatın öz bayrağı olub? Massaçusettsin bayrağında küknaq ağacı, Cənubi Karolinada ilan, Nyü-Yorkda ağ fonda qara qunduz təsvir olunmuşdu.

Birləşmiş Ştatların bayrağını seçərkən əvvəlcə, təklif vardı ki, onun üzərində həm də "Yunion Cek" in təsviri olsun. Amma sonra bu ideya rədd edildi və bayrağın üzərində o vaxt mövcud olan ştatların sayına uyğun, 13 dənə ulduz şəkli çəkildi.

Soyadları nə vaxt yaranıb?

"Salam, Tösmərək!"
"Əleyküm-salam, Yekəbaş!"
"Ona bax, Həvədiş gəlir!"

Belə ifadələr eşitmisiniz? Biz bunu tam normal sayırıq və ətrafımızdakı adamlara uyğun gələn ləqəbləri, ayaqlarını elə bu gün də veririk.

Maraqlıdır ki, elə adlar da əslində, bu cür yaranıb! Aclıq əyyamında doğulan qıza Una (kelt dilindən "aclıq" kimi tərcümə olunur) adı verə bilərdilər, sarışın saçlı qızı Blanş (fransız dilində "bəyaz" deməkdir) adlandırardılar. Oğlanın adını Devid (yəni "sevimli") qoyardılar.

İnsanların neçə min ildir ki, adları var. Sonra, təxminən 1066-cı ildə, normandlar İngiltərəni işğal edəndə insanları bir-birindən daha dəqiq ayırmaq üçün soyadlarından istifadə etməyə başladılar. Məsələn, şəhərdə iki Devid ola bilərdi, onlardan biri yaman tənbel idi. Ona görə də həmsəhərliləri ona Tənbel Devid deyirdilər.

İnsanlara ikinci ad vermək üçün cürbəcür üsullar vardı. Məsələn, ruslarda atalarının adını da öz adının böyrünə qoşurdular. Beləliklə, əvvəllər kimisə "Andreyin oğlu Pyotr" çağırırdırsa, sonralar həmin adama "Pyotr Andreyeviç" deməyə başladılar.

İnsanları fərqləndirmək üçün başqa bir üsul da onların doğulduğu, yaşadığı, işlədiyi yerlə bağlı idi. Məsələn, dəyirmanı işləyən adama Melnikov ("melnitsa" rusca dəyirman deməkdir), meşə qrağında yaşayan birisinə Roşin ("roşa" - rus dilində kiçik meşə) adı qoydular.

Təbii ki, adamın peşəsindən də soyadları yaranırdı - Kojemyakin ("kojemyaka" - rusca dabbaq), Plotnikov ("plotnik" - rusca dülgər) və başqaları...

Buna bənzər vəziyyət qədim Romada da vardı. İkinci ad - ata adı - uşağın mənsub olduğu ailəni, nəslini ifadə etmək üçün artırılırdı. Sonralar, bu azlıq edəndə, üçüncü adı əlavə etməyə başladılar.

bir cavab

Kolumb və digər səyyahların kəşfləri xəritələrə və sxemlərə marağı artırdı. 1570-ci ildə Avraam Ortelius Antverpen şəhərində ilk xəritə toplusu nəşr etdi. Lakin müasir xəritəşünaslığın banisi Heradus Merkator sayılır. Onun xəritələrindəki düz xətlər qlobusun əyri xətlərinə tam uyğun gəlirdi. Bu, imkan verdi ki, xəritədə iki nöqtə arasında düz xətt çəkmək, kompasa istiqaməti müəyyənləndirmək mümkün olsun. Belə xəritə "proyeksiya" adlanır və Yer səthini xəritə üzərinə "proyeksiya" edir, yaxud köçürür.

Onun kitabının üz qabığında mifoloji nəhəngin - Atlasın şəkli çəkilmişdi və məhz ona görə bizlər xəritə toplusuna indi "atlas" deyirik.

Bəs sizin xəbəriniz var ki, çinli dənizçilərinin skandinaviyalılardan daha qədim dövrlərdə səyahətə çıxaraq Amerikanın indi Kaliforniya deyilən yerinə getmələri barədə nə qədər məlumat var? Bəs, Cənub dənizlərinin adalarında yaşayan xalqlar? Onlar da öz mahnılarında ağ adamlardan çox-çox əvvəl Cənubi Amerikaya gedib çıxan qədim əcdadlarının igidliklərini çox inandırıcı təsvir edirlər.

İlk bayraq hansı ölkədə olub?

Dövlət bayrağı ideyası nisbətən təzədir, lakin cürbəcür bayraqlar qədim zamanlardan mövcuddur. Onlardan müharibələrdə, döyüşlərdə qoşun komandanlıqlarının yerləşdiyi yerləri işarə etmək üçün istifadə olunurdu.

Onun şəxsiyyəti indiyədək sual doğurur, amma bir məqam şəksizdir - o, dahi idi. O, poeziyaya öz həqiqətini gətirmişdi: "Poeziyaya hansı səslə gəlırsiz, gəlin, təkı öz səsinizlə gəlin". Bu səsin arxasınca gedən, eksperimentlər edən çox oldu; çoxları üçün o, azadlıq simvolu idi...Özü isə bacardığı qədər azad idi. İcında inciklik vardı: "Allah var, amma mən ona inanmıram". Dünyanın ədalətsizliyi onu yaşamağa qoymurdu.

...Böyük rus şairi, dramaturqu Vladimir Mayakovski 1893-cü ildə, Gürcüstanın Kutaisi bölgəsinin Bağdadi kəndində doğulub. Atası meşəbəyi idi. Volodyadan savayı, ailədə iki qız uşağı böyüyürdü. Bir müddətdən sonra ailə Kutaisiyə köçür və Mayakovski Kutaisi Liseyində təhsil almağa başlayır.

Burlyuk deyirdi ki, Mayakovskinin yaddaşı Poltavaya gedən yola oxşayır, orda hər ayağın izi var. Amma bununla belə, tarixlər yadında qalmırdı... Atası dünyasını dəyişəndə 13 yaşı vardı. Qəribə ölüm idi. Kağızları bir-birinə tikərkən barmağını sancaq yaralamış və qanına infeksiya keçmişdi. Volodya çox şeyi anlamasa da, ona da aydın idi ki, artıq həyatları bambaşqa olacaq. Atasının dəfnindən sonra cəmi 3 manatları qalmışdı. Nə etməli? Ağllarına ilk gələn stol-stulları satıb tez-tələsik şəhərdən köçmək olmuşdu. Heç özləri də bilmirdi, niyə məhz Moskva gedirlər. Axı, orada, demək olar ki, heç kimləri yox idi...

Volodya Moskvada klassik gimnaziyaya daxil olur, ancaq təhsil haqqını ödəyə bilmədiyindən xaric edilir...

Bir dəfə yenə "Poltavaya gedən yolun yolcusuydu"; xatirələr ona aman vermir, xatırlayır ki, günlərin birində onu nöyüt satmağa göndərmişdilər. 10 manat qazanc qalmışdı. Sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Nə edəcəyini çox da düşünmədən, mağazadan dörd şərkərli çörək alıb yeməmişdi. O vaxtdan çörək onda acı xatirələr oyadırdı...

Ailə ayda cəmi 10 manat təqaüd alırdı. Yaşamaq mümkün deyildi. Volodyanın az-çox rəssamlıq qabiliyyəti vardı. O, rəsmlər çəkir, müxtəlif əşyalara naxış salırdı. Xüsusilə rəngbəhrəng pasxa yumurtaları yaxşı yadıdadır; onları kустar mağazada 10 qəpikdən satırdı. O vaxtdan istənilən kустar, əldəqayıma əşya onda kədərli duyğular oyadırdı...

Rus futurizmi və Marksizm
Fəlsəfəyə meyli vardı. Xüsusilə marksizm onu özünə çəkirdi. "Marksizmin girişi qədər mənə təsir edən incəsənət nümunəsi tanımıram", - deyirdi. O vaxt gimnaziyada qeyri-ələqəli jurnal çıxırdı. O da jurnal üçün kiçik məqalələr yazmağa başlayır. Özü də fərqi olmadan, inqilabi ovqatda yazırdı. 1908-ci ildə bolşeviklərin partiyasına daxil olur. Bir müddətdən sonra inqilabi fəaliyyətinə görə həbs olunur, amma yetkinlik yaşına çatmadığı üçün həbsdən azad edilir. Özüni incəsənətə həsr etməyi qərara alan Mayakovski rəssamlıq peşə məktəbinə daxil olur.

Orada rus futuristlərinin təşkilatçısı David Burlyukla tanış olur.

Burlyuk - bütün günü əlləri cibində, mahnı zümzümə edərək gəzib-dolaşan bu adam, ilk baxışda Mayakovskiyə ciddi təsir bağışlamır. Ancaq təsədüfi ünsiyyət onları bir-birinə sevdirdir. "Daviddə müasirlərinin ona laqeydliyindən yaranmış sənətkar qəzəbi vardı, mənə isə köhnəni dağıtmağın zəruri olduğunu düşünən insan ruhu", - deyirdi Mayakovski, - "hər ikimiz klassikanı yeknəsəg və darıxdırıcı sayırdıq. Beləcə, rus futurizmi yarandı".

Növbəti gün Mayakovski bu ruhda ilk şeirini yazır. Amma o, şeirin zəif alındığını düşünürdü, ona görə onu özünün yazdığını deməyə utanır, Burlyuka: - "bir tanışım yazıb", - deyir. Onlar bu vaxt axşam gəzintisində çıxmışdılar. Şeiri dinlə-dinləməz, Burlyuk ayaq saxlayır və diqqətlə Mayakovskiyə baxıb deyir: "Bunu özünü yazmışsınız! Siz ki dahisiniz!" "Bu tərifi layiq olmasam da, belə bir möhtəşəm epitet mənə sevindirdi", - yazırdı Mayakovski, - "və mən özümü bütünlüklə poeziyaya həsr etməyi qərara aldım. Həmin axşam özüm də fərqi nə varmadan şairə çevrildim".

Mayakovski futuristlərin almanaxında çap olunmağa başlayır. Üsyançı xarakterli şeirlərdə də özünü göstərirdi. İnqilabi ovqatda yazdığına görə peşə məktəbindən qovulsa da, həyatından məmnun idi. O, həmfikirli ilə Rusiyanı gəzib-dolaşır, futurist incəsənətini təbliğ edirdi. Artıq o, özünü işinin ustası sayır, mövzuya bütünlüklə hakim ola bilirdi. Bu illərdə gənc şair "Şalvarlı bulud" əsəri haqqında düşünməyə başlayır.

Onun qadınları

Mayakovski qadınlara qarşı laqeyd deyildi. Həyatında saysız-hesabsız qadın olsa da, yeganə muzası Lilya Brik idi. Lilya Rusiya Məhkəmə Palatasının üzvü Yuri Aleksandroviç Kaqanın qızıydı. İlk gəncliyindən ədəbiyyatla sıx bağlı olan Lilya Brik-Pasternak, Şklovski, Xlebnikov, Kamenski kimi məşhur qələm adamlarıyla dostluq edirdi. Mayakovski haqqında isə hələ 1913-cü ildə eşitmişdi. O zaman Mayakovskinin həyatında 17 yaşlı sevgilisi Elza var idi. Lilya Brik isə Osip Brik ilə evli idi.

Mayakovskini Brik ailəsiylə Elza tanış edir. Onlar o vaxt Jukovski küçəsindəki mənzildə yaşayırdılar və sonralar Mayakovski bir müddət onlarla bu mənzili paylaşacaqdı... Tanışlıq zamanı o, "Şalvarlı bulud" şeirini oxuyur və dərhal da onu Lilyaya həsr edir.

Mayakovski həmin günü "ən sevimli tarix" adlandırır. Həyat, beləcə, davam edir... Mayakovskinin Lilyaya bağışladığı üzüyün içində onun adının, soyadının baş hərfləri vardı: "Lyub". Və bu, onun əbədi sevgi etirafı idi... Lilya ölənin günə kimi üzüyü barmağından çıxarmayacaqdı...

Lilya Myakovskini görənin gündən az qala yer üzünün bütün kişiləri gözündən düşmüşdü. Mayakovski ilə müqayisədə hamı "kütlə" və "eybəcər" idi. Ona məktublarında yazırdı ki, mən sənəin xəyalınla yaşayıram, gecə-gündüz sənəinlə danışırım, səni hiss edirəm... Lilyada Vladimiri qorumaq instinkti vardı, bu hiss onun məktublarında da duyulur. Mayakovski də onu zərərli ola biləcək vərdişlərdən qoruyurdu. Məktublarının birində Lilya Mayakovskini sevindirmək istəyirdi: "Əzizim, mən daha içmirəm, görürsən, hər şey yaxşıdır".

Amma Mayakovski üçün "yaxşı" anlayışı qəliz mahiyyət daşıyırdı. Başqaları üçün vacib olan şeylərin onun üçün əhəmiyyəti yox idi və ya əksinə. Məsələn, o, Lilyanı bütün varlığı ilə sevdiniyə baxmayaraq, kənarda da macərə axtarırdı və hər dəfə bağışlanmasını xahiş edirdi. Hərçənd özü də anlayırdı ki, bəlkə də bu onun son şansdır. Nəticədə hər ikisi izahı mümkün olmayan mürəkkəb hissələr yaşayırdı.

Tatyana Yakovlevaya məktub

Mayakovskinin lirikası özünəməxsus və orijinaldır. Onun sevgi şeirləri birbaşa sevgiyə aid deyil, amma tam mənası ilə sevgini ifadə edir. "Tatyana Yakovlevaya məktub" kimi.

O, sosializmi sevirdi, onun üçün sevgi- Vətən sevgisi boyda idi. Yəni insana olan sevgi Vətən sevgisindən böyük ola bilməzdi. Bu şeirində də o, öz sevgisindən Vətəndən danışdığı kimi danışır.

Tatyana Yakovleva 1925-ci ildə Parisə - əmisi, rəssam Yakovlevin yanına getmiş və həyatını həmişəlik bu şəhərlə bağlamışdı. Mayakovski onu 1928-ci ildə Parisdə görür və bu gözəl, aristokrat xanıma vurulur. Hətta ona evlənmək təklif edir. Tatyana Mayakovskiyə yalnız bir şərtlə əvə getməyə razı idi - o, Sovet İttifaqını tərk edib Parisə gəlsin. Mayakovski Moskvaya qayıdır və Tatyanaya məktub yazır. Bu şeirdə kəskin sarkazmla bərabər, kiçik bir ümid də vardı. O, şeirdə yazırdı ki, heç bir sevgi ehtirası vətənpərvərlik duyğularına üstün gələ bilməz. Eyni zamanda, Paris məhəbbətindən söhbət açır və yazırdı ki, o, parisli qadınları sevmir, çünki onlar bəzək, makiyajla öz təbii varlıqlarını ustalıqla pərdələyirlər...

Sonda Tatyana Vətəni sevməkdə qınayır və günahlandırır... Bir ildən sonra Mayakovski onun əvə getdiyini öyrənir. Romantik Paris məhəbbəti, beləcə, qəmli sonluqla bitir...

20-ci illərin sonlarında o, ən yaxşı pyeslərini yazır: "Taxtabiti" və "Hamam". Bu əsərlərdə o, dövrün acı reallıqlarına gülürdü. Amma Mayakovskinin, bürokratizmi satira hədəfinə alması onun üçün yaxşı qurtarmır. Rəsmi versiyaya görə, bu kimi problemlər Sovet İttifaqında mövcud deyildi. "Mövcud olmayan" problemlərin təsviri rəhbərliyə xoş gəlmir. Qəzetlərdə Mayakovskinin əleyhinə tənqidi məqalələr peyda olur, onu yaradıcı birliklərdən xaric edirlər. İndiyə qədər bəxti üzünə gülən şair birdən-birə uğursuzluğa düşür olur.

1930-cu ildə o, 20 illik yaradıcılığına həsr olunmuş sərgi təşkil edir, amma heç kim, hətta keçmiş həmkarları da sərgiyə maraq göstərmir. Mayakovski son gücünü toplayıb həyatındakı "qara zolağın" bitəcəyi anı gözləyirdi.

Qəribəlikləri

Mayakovski, həyatda olduğu kimi, şeirlərində də inqilabçı baxışlarını gizlətmirdi. Şeirlərində söyüş söyür, açıq-saçıq ifadələr işlədirdi... Yaxından tanıyanlar onun qumarbaz olduğunu söyləyirdi. Bəzi şayiələrə görə, məhz qumara olan aludəçiliyi ona həyatı bahasına başa gəlmişdi. Axı ölümünün əsl səbəbini heç kim bilmirdi... Vasvası olmasına baxmayaraq, evində çoxlu it-pişik saxlayırdı. Hətta ev sahibi mənzili "heyvanxanaya" çevirdiyinə görə onu boşaltmasını xahiş etmişdi.

Çox az adama ballidir ki, ədəbiyyatdan savayı, o, kinematografiya ilə də sıx bağlı idi. Bir neçə ssenari yazmış, hətta filmlərin birində aktyor kimi də oynamışdı. Yeri gəlmişkən, Lilya Brik öz məktubunda onunla filmlərin birində tərəf - müqabil olmaq arzusunı gizlətmirdi. Lilya Brik... Bütün yollar son nəhayətdə bu qadına gedib çıxırdı.

Bu, qəribə sevgi idi. Onlar bir müddətə ayrılır, kənarda macərə yaşayır, sonra yenidən hər şeyi unudur və yalnız bir-birləri üçün yaşayırdılar. Yenidən şair vəcdə gəlir və yeni əsərlər yaradırdı. Onun, az qala hər əsərinin Lilya ilə bağlı tarixçəsi var...

Son məktub

"Lilya, mən görürəm ki, sənəin qərarın qətidir. Bilirəm ki, mənəin israr etməyim sənə əzab verir. Amma bu gün böyük bir faciə yaşadım və bu məktub mənəin üçün saman çöpü kimidir. Mən heç vaxt belə ağır hisslər etməmişdim, görürəm, çox böyümüşəm... Övvəllər, sən mənə qovanda, inanırdım ki, biz nə vaxtsa görüşəcəyik. İndi isə mənə elə gəlir ki, mənə həmişəlik həyatdan qoparıb atıblar və bir də heç vaxt heç nə olmayacaq. Sənsiz mənə həyat yoxdur. Səndən mənə bağışlamağın istəmirəm. Sənə heç nə vəd edə bilmərəm. Bilirəm, elə bir vəd yoxdur ki, səni mənə inanmağa məcbur eləsin. Və elə bir üsul, vasitə də yoxdur ki, səni görə bilim və sən bundan əzab çəkməyəsən. Buna baxmayaraq, yazmaya bilmədim... Əgər sonuncu dəfə cəhd etmək istəsən, mənə bağışlayacaqsan. Mənəim fikrimdə, xəyalımda ancaq sən varsan. 7 il qabaq səni necə sevirdimsə, bu gün də eyni məhəbbətlə sevirəm. Əmr et, nə istəyirsən tələb et, hər şeyə razıyam. Əgər bu məktub sənə ağrıdan və nifrətdən savayı, hansısa başqa hissələr də yaşatdısa, Allah xatirinə, cavab ver. Əgər yazmasan, bu mənəim üçün böyük faciə olacaq".

Son bir ildə onun bütün həyatı altüst olmuşdu. Qəzetlərdə haqqında tənqidi materiallar dərc olunurdu, bundan başqa, səsinə itirmək qorxusu vardı, "Hamam" tamaşası isə uğursuzluğa düşür olmuşdu... Lilya Brik yazılan məktub, müəllifinin özünün dediyi kimi, boğulan adamın saman çöpündən yapışmasına bənzəyirdi. Bu, bəlkə də həyatda qalmaq üçün son cəhd idi. Bəlkə də bu illər ərzində Lilyanı ona görə çox sevirdi; hər dəfə ona yenidən başlamaq üçün daha bir cəhd etmək şansını verdiyi üçün.

Tapançanı beyninə dirəmiş bu adam indi, son dəqiqədə anlayırdı ki, Lilya ona - öz başına çarə qıla bilməyən bu hərdəmxəyal şairə cavab verməməklə, ona daha bir cəhd şansını verir. Bu cəhddən necə istifadə edəcəyi isə artıq onun öz qərarı idi...

Günel NATİQ

Vladimir Mayakovski - həyatın dibində və zirvəsində
Ölüm - bütün cəhdlərin sonuncusu

○ **"Oynadığın rolun böyüklüyündən, çətinliyindən asılı olmayaraq, teatrın qapısından I Pyotr yox, Oleq Yankovski kimi çıxmısan. Yoxsa tədrisən özün özünə nifrət edə-cəksən. Yaxşı yadımdadır, Smoktunovski kimi dahi aktyor birdən özünü knyaz Mışkin kimi aparırdı. Biz də nə edə-cəyimizi bilmirdik..."**

Sovet, rus kinosunun ən parlaq simalarından biri -- Oleq Yankovski teatr səhnəsində və kinoda iki yüzədən çox rola imza atıb. Çar da olub, knyaz da, keşişi də canlandırır, şairi də, sehrbazı da oynayır, diktatoru da. Lenin, Hamlet, Mışkin, Karenin, Baron Münhauzen onun yaddaqalan qəhrəmanlarından, sadəcə bir neçəsidir. Ən önəmlisi isə, Yankovski bəxtsiz, daim uğur axtarışında olan "rus intelliqenti"nin mürəkkəb naturasını yarada bilib.

Xalq düşməninin oğlu

Oleq Yankovski 1944-cü il fevralın 23-də zadəgan ailəsində anadan olub. Mühafizə qvardiyasının ştab-kapitanı olan atası, polyak zadəganlarından olub. İvan Pavloviç marşal Tuxaçevski ilə yaxın dost olub. Elə bu dostluğa görə də qurban gedib ata Yankovski; qondarma ittihamlarla həbs olunaraq Stalin düşərgələrindən birinə göndərilib. Həbs təhlükəsi ilə üzləşən Oleqin anası Marina İvanovna bütün ailə arxivini yandırır. Oleqin uşaqlığı Qazaxıstanda, Cezkazqan şəhərində keçib. 1936-cı ildə düşərgədən qayıdan Oleq Pavloviç 1937-ci ildə xalq düşməni damğasıyla yenidən həbs olunub və yalnız İkinci Dünya Müharibəsi illərində bəraət alıb. 1951-ci ildə ailə Rusiyanın Saratov şəhərinə köçüb, iki il sonra ata Yankovski dünyasını dəyişib. Həbs düşərgələrində və sürgündə keçirdiyi illər onu əldən salıb. Mühəssib işləyən Marina üç oğlunu böyütmək üçün gecə-gündüz çalışıb. On dörd kvadrat metrlik mənzildə yaşayan Yankovskinin qardaşları nımdaş paltarda göziblər.

İvan Pavloviç əsl teatr həvəskarı olub, bir neçə əcnəbi dil bilən Marina İvanovna isə uşaqlıqdan balerina olmaq istəyib. Ata Yankovskinin qurduğu nəhəng kitabxana son günə qədər qorunub saxlanılıb. Saratova köçəndən sonra böyük qardaş Rostislav teatr məktəbinə daxil olub, tezliklə Minsk teatrının truppasında çıxış edib. Anasının maddi yükünü yüngülləşdirmək istəyən Rostislav 14 yaşlı Oleqi öz yanına, Minskə aparıb. Minskə Oleq ilk dəfə səhnəyə çıxıb. "Təbilçalan qız" tamaşasında qız paltarında səhnəyə çıxan Oleq teatri o qədər də sevməyib. Bir dəfə gördüyü işin məsuliyyətini anlamayan Yankovski qrim otağında yuxulayıb və səhnəyə çıxmağı unudub.

Onun maraq dairəsində birçə şey var idi – futbol. O, saatlarla top qovur, yerli komandanın oyunlarını qaçırmırdı. Futbola marağı dərslərinə təsirsiz ötürməyib, buna görə də, böyük qardaşı Oleqə futbol oynamağı qadağan edib.

Taleyin hökmü

Anasının təkidi ilə Saratova qayıdan Oleq məktəbi bitirəndən sonra Tibb İnstitutuna daxil olmaq qərarına gəlib. Qəbul imtahanlarından əvvəl, təsadüfən Saratov teatr məktəbinə keçirilən seçim barədə elanı oxuyub və risk etmək qərarına gəlib. Demək olar ki, bütün böyük aktyorların bioqrafiyasında qərribə bir məqam var. Onlar təsadüfən aktyor olub, yəni onlar bu peşəni yox, peşə onları seçib. Yankovski də bu mənada istisna deyil. Qəbul şərtlərini öyrənmək üçün teatr məktəbinə gələn aktyor seçim turunun bitdiyini görüb. Qeydiyyat şöbəsində Yankovski soyadını eşidən xanım: "Siz qəbul olmusunuz. Sentyabrda dərslərə gəlin", - deyib. Sən demə, böyük qardaşı Nikolay Yankovski teatr məktəbinə imtahan verib, qəbul olunub. Soyadları eyni olduğu üçün Oleq qeydiyyatda alınmış. Qardaşının istedad və həvəsini görəndən sonra Nikolay bir müddət bu hadisəni sirt kimi saxlayıb. Beləcə, Oleq Yankovskinin gələcək taleyi və karyerası müəyyənəlib.

Yankovskinin sənət bioqrafiyası da belə təsadüflər üzərində qurulub. Aktyor tez-tez "təsadüf – taleyin məntiqidir" formulu ilə üzləşib. Bəlkə də günlərin bir günü şəhərə "Qılnc və qalxan" filminin çəkiliş heyəti gəlməşəydi, Yankovski elə Saratov teatrının ulduzu Lyudmila Zorinanın əri kimi yadda qalacaqdı. Henrix Şvartskof rolu üçün gənc aktyor axtaran rejissor Vladimir Basov kafelərin birində Oleq Yankovskini görüb. "Bu cavan oğlan, yəqin ki, ya fizik, ya da filoloqdur. Belə ağıllı üzü olan adam aktyor ola bilməz," - deyən rejissor, Oleqi "Mosfilm"ə dəvət edib. 1968-ci ildə Yankovskinin rol aldığı "İki yoldaş xidmət edirdi" və "Qılnc və qalxan" filmləri ekrana çıxıb, şöhrət qapıları onun üzünə açılıb.

Kinodakı uğurlu debütündən sonra Yankovskinin teatrdakı mövqeyi də möhkəmlənib. Oleq kifayət qədər ciddi obrazlarda səhnəyə çıxıb. Aktyorun ən yaddaqalan səhnə işlərindən biri də "İdiot" tamaşasında yaratdığı knyaz Mışkin obrazı olub. 1973-cü ildə Moskva teatrına yollanan Yankovski "Bizim şəhərin oğlanı", "İnqilabi etüd", "Hamlet", "Qağayı", "Nikbin faciə" və digər möhtəşəm səhnə əsərlərində baş rolu ifa edib.

"Ancaq bir dəfə evlənmək olar"

Anaları Yankovski qardaşlarını ailə ənənələrinə sadiq tərbiyə edib. "Ancaq bir dəfə evlənmək olar. Əgər evləndinsə, bu, ömürlük olmalıdır", - Marina İvanovna tez-tez təkrarlayıb.

Saratov teatr məktəbinə qəbul olduğu il Oleq ikinci kurs tələbəsi Lyudmila Zorina ilə tanış olub. Universitetin ən istedadlı və gözəl tələbəsi Lyudmila və Oleq məktəbi əla qiymətlərlə başa vurduqları üçün Moskva səyahətinə göndəriliblər. Səyahətə gedəndə gənclər həyatlarının əsas hissəsinin paytaxt Moskva ilə bağlı olacağını bilmirdilər. Məktəbi bitirən il Zorina Saratov Dram Teatrında işə başlayıb. 1967-ci ildə Yankovski də bu teatra gəlib və tezliklə onlar evləniliblər. İlk illər Oleqin teatr karyerası o qədər də uğurlu alınmayıb. Lyudmilanın tamaşalarına baxmaq üçün isə bütün şəhər teatra axışdı. Bəziləri Oleqi "Lyudmila Zorinanın əri" kimi tanıyıb.

Ancaq Lyudmila Oleqə və ailə həyatına karyerasını qurban verib. Buna görə də, Oleq Yankovski ciddi-cəhdlə eşq macərələrini həyat yoldaşından gizlətməyə çalışıb. Onun "Gerçək və xəyali uçuşlar" filmindəki tərəf-müqabili Yelena Kostina aktyorla yaşadığı eşq macərəsi barədə çox sonralar danışdı. Yankovskinin məşuqəsi rolunu ifa edən 17 yaşlı Yelena aktyora ilk görüşdən aşiq olub, Oleq də aktrisanın təcrübəsizliyindən məharətlə istifadə edib. Marina Yakovleva isə liftdə onu öpməyə çalışan Yankovskini yumruqla vurduğunu etiraf edib. Yakovlevanın sözlərinə görə, Abdulov olmasaydı, məsələ sülh yolu ilə bitməzdi.

Lyudmila Aleksandrovna bütün bu şayiələrə məhəl qoymadan 40 ildən çox Yankovski ilə yaşayıb.

Aktrisa indi də Yankovskinin şəxsi arxivini toplamaq, aktyor haqqında xatirələrini qələmə almaqla məşğuldur. Cütlüyün yeganə övladı Filip Yankovski və nəvəsi İvan da aktyor peşəsinə yiyələniblər. Aktrisa Oksana Fandera ilə ailə quran Filip də tez-tez ailədəxili münafiqşələr, xəyanətlər və narkotik istifadəsi ilə bağlı xəbərlərlə gündəmə gəlir.

Ölümçül diaqnoz

2008-ci ilin iyulunda Yankovskinin səhhəti məşq zamanı pisləşib. Xəstəxanaya çatdırılan aktyorun ürək xəstəliyindən əziyyət çəkdiyini məlum olub. Oleq özü də son bir ildə ciddi ürək ağrıları ilə mübarizə apardığını etiraf edib. Evdə müalicə alan Yankovskinin səhhəti bir il sonra yenidən ağırlaşdı. 2009-cu ildə aktyora mədəaltı vəzinin xərçəngi diaqnozu qoyulub. Oleq Yankovski son günə qədər xəstəliklə mübarizə aparıb, kimya terapiyası qəbul edib. 65 illik yubileyi ərəfəsində Qoqolun "Evlənmə" tamaşasında aktyor sonuncu dəfə səhnəyə çıxıb. 2009-cu il, mayın 20-də Oleq Yankovski vəfat edib.

Yankovski ilə işləmək şansız qazanan rejissorlar aktyorun qrimsiz, sadəcə üz cizgilərinin köməyiylə tanınmayacaq şəkildə dəyişdiyini, sözsüz kadrlarda belə hamıdan çox "danışdığını" deyiblər. Tarkovskinin "Güzgü" və "Nostalgiya" filmlərində aktyor bu susmaq bacarığında məharətlə istifadə edib. Yankovski ona fərqli ampuada çıxış etmək imkanını verdiyi üçün rejissora minnətdar olduğunu deyib.

Leyla ƏLİYEVA

Gözüylə, sükutuyla danışan sənətkar

Oleq Yankovski

(Andrey Tarkovskinin "Nostalgiya" filmindən kadr)

“Böyük kitab” mükafatı finalçıların adları açıqlandı

“Böyük kitab” ədəbi mükafatının finalçıların siyahısı açıqlanıb. Tanınmış yazıçılar - Viktor Pelevin “Üç sukerbrinə məhəbbət” romanı və Dina Rubinanın “Rus qənarəsi” trilogiyası “Böyük kitab” müsabiqəsinin mükafatçıları olub. Mükafatın finalçıları arasında Roman Şençin, Anna Matveyeva, Aleksey Varlamov, İqor Virabov, Boris Ekimov, Valeri Zolotuxin kimi yazarlar da olub. Münsiflər heyətində tanınmış tənqidçilər, jurnalistlər, alimlər və mədəniyyət işçiləri yer alıb.

Qeyd edək ki, “Böyük kitab” Rusiyanın və MDB-nin ən prestijli ədəbi mükafatı sayılır. Xüsusi təltiflə birlikdə 6,1 milyon rubl (100 min dollardan çox) olan mükafat fondu həcminə görə Nobeldən sonra dünyada ikincidir.

Xatırladaq ki, ötən il baş mükafatı Zaxar Prilepin qazanmışdı.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ ПРЕМИЯ «БОЛЬШАЯ КНИГА»

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – “Pedro Paramo”, Matilda Urrutia – “Pablo Nerudayla yaşanan ömür”, “Latın Amerikasına romanı”, “Xilas yolunun yolçuları”, “Bəşəri poeziya”, Ernest Heminqey – “Qadinsız kişilər”, Akutaqava Rünoske – “Tanrıların istehzası”, Jasmina Mixayloviç – “Xəzər dənizinin sahillərində”, “Serbcə-Azərbaycanca lügət”, “Sözün Aydını”, Oljas Süleymenov – “Az-Ya”, “Candles (101 verses)” şeir antologiyası) kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Tarixçi və botanik Mark Qrifitz dahi ingilis dramaturqu Uilyam Şekspirin sağlığında çəkilmiş portretini tapdığını iddia edib. “Qardian” qəzetinə açıqlama verən alim 33 yaşlı Şekspirin rəsminin 1598-ci ilə aid “Bitki kitabı və ya bitkilərin ümumi tarixi” adlı kitabın üz qabığında yer aldığını bildirib:

“Bu qeyri-adi tapıntı böyük yazarın sağlığında çəkilən yeganə portretidir. Bu günə qədər heç kim Uilyam Şekspirin həqiqətdə necə göründüyünü bilmirdi”.

Kiçik monoxrom oyma üzərində, dəfnə çələngi ilə çərçivələnmiş bir adam fiquru var. Amma şəklin altında heç bir imza yoxdur. Kitabın üz qabığındakı rəsmi kimə aid olduğunu müəyyənləşdirmək üçün İngiltərədə Tüdor xanədanı dövrünə aid simvolizmi, gerbləri və şifrələri araşdırdığını iddia edən tarixçi bu rəsmi 5 il əvvəl kəşf etdiyini, ancaq haqlı olduğunu sübut etmək üçün ehtimallar üzərində işlədiyini və yalnız işi başa çatdırdıqdan sonra üzə çıxardığını qeyd edib.

Hazırda Şekspirin dünyaya məlum iki rəsmi var: Bunlar onun ölümündən sonra çəkilmiş şəkli və 1623-cü ildə çap edilən kitabındakı oyma ilə məzarı üzərində işləndirən abidədir.

Şekspirin həqiqi portreti tapıldı

Kann kinofestivalının qalibləri elan edilib. Festivalın baş mükafatı - “Qızıl Palma budağı” “Erran” filminə görə fransız rejissor Jak Odiara verilib. Xatırladaq ki, Odiar bundan əvvəl “Peyğəmbər” filminə görə festivalın Qran-Pri-sini almışdı.

Bu ilki festivalın “Qran-Pri” mükafatı macar rejissoru Laslo Nemeşə onun debüt filmi “Saulanın oğlu”na görə verilib. “Ən yaxşı rejissor” nominasiyasında Xou Syaosan “Qatil” filminə görə mükafatlandırılıb. Münsiflər heyətinin xüsusi mükafatını yunan rejissor Yorqos Lantimosa “Lobster” filminə görə alıb.

“Ən yaxşı kişi rolu” nominasiyasında Vensan Lendon “Bazar qanunu” filminə görə mükafatlandırılıb.

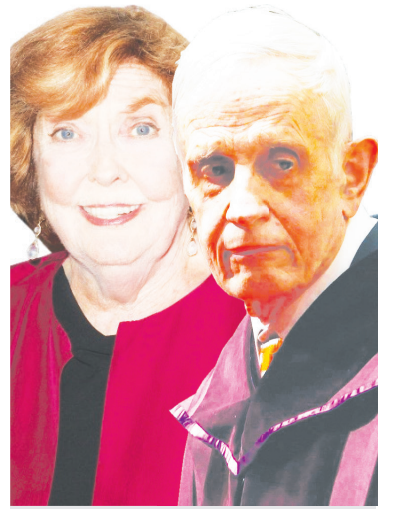
Runi Mara və Emmanuel Berko “Ən yaxşı qadın rolu” nominasiyasında mükafatı bölüşüblər (“Kerol” və “Mənim kralım” filminə görə). “Ən yaxşı ssenari” amerikalı Mişel Frankonun “Salnaməçi” filminin ssenarisi hesab olunub. Filmdə baş rolu Tim Rot ifa edib.

Ceyn Birkin fəxri “Qızıl palma budağı”nı klassik fransız kinosunun və “Sol sahil” rejissorlar qrupunun nümayəndəsi Anyes Vardaya təqdim edib.

Hazırladı:
NARINGÜL

Kann kinofestivalının qalibləri bəlli oldu

80-dən sonra gələn ölüm

85 yaşlı aktrisa və 86 yaşlı

Nobel mükafatçısı dünyasını dəyişdi

85 yaşlı aktrisa Enn Mira ABŞ-da vəfat edib.

Aktrisanın ölümü haqqında mediaya əri Cerri Stiller və oğlu, aktyor Ben Stiller məlumat verib.

Stiller ailəsi Ennin ölümü ilə dərin kədəre qərq olduqlarını, onun həmişə qəlblərində yaşayacağını bildiriblər.

Qeyd edək ki, Enn Mira “Qətli o hazırlayıb”, “Alf”, “Böyük şəhərdə seks” və “Nəsillər” serialları ilə məşhurdur. O, Cerri Stillerlə 1961-ci ildə ailə qurub.

Məşhur alim, riyaziyyatçı Con Neş və həyat yoldaşı Alisiya yol qəzasında dünyasını dəyişib.

Türkiyə mətbuatı xəbər verir ki, cütlüyün sərnəşini olduğu taksinin sürücüsü Nyu-Cersi şəhəri yaxınlığında idarəetməni itirib, avtomobil dirəyə çırpılıb. 86 yaşlı Neş ilə 81 yaşlı Alisiya hadisə yerində keçiniblər.

Qeyd edək ki, Con Neş 1994-cü ildə iqtisadiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülmüşdü.